

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN DOĞU KÖKENLİ YABANCI
FİRMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burak ÖZDEMİR

Balıkesir, 2011

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN DOĞU KÖKENLİ YABANCI
FİRMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burak ÖZDEMİR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Harun KAYA

Balıkesir, 2011

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün İşletme Anabilim Dalı'nda 200912507012 numaralı Burak Özdemir'in hazırladığı "TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN DOĞU KÖKENLİ YABANCI FİRMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 09.08.2011 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Cemil ERTUĞRUL

Başkan.....imza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Doç. Dr. Herun KAYA

Üye.....imza.....
Unvanı, Adı-Soyadı (Danışman)

Prof. Dr. Edip ÖRÜCÜ

Üye.....imza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım.

11.../08/2011
Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI

Zübeyde Güneş Yağcı

ÖNSÖZ

Dünya milletlerinin arasında ekonomik, kültürel ve siyasal sınırların kalkması, sermaye dolaşımının ülkeler bazında değil, küresel ekseninde olması sonucu yabancı sermayenin giderek artan önemi doğrultusunda, özellikle doğrudan yabancı yatırımlar ülke ekonomileri ve dünya ticaretinde kilit bir rol edinmiştir. Doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesi sürecinde ise yabancı firmalar açısından; yatırımın yapılmasına etki eden unsurlar, yatırım yeri seçiminde rol oynayan unsurlar ile birlikte yabancı sermayeli bu firmaların kendilerine özgü yetenekleri gibi diğer unsurlar belirleyici niteliğe sahiptirler. Hem doğrudan yabancı yatırımlar hem de yabancı sermayeli firmalar için bu unsurların incelenmesi, yatırımın yapılacağı ülkelerin doğrudan yabancı yatırımları çekme potansiyeli ve firmaların performanslarını açıklamaya yönelik bulgular sağlamaktadır. Bu çerçevede Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ve Türkiye’deki Doğu kökenli yabancı sermayeli firmaların faaliyetleri bu çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Ortaya konulan çalışma sırasında yardımlarını esirgemeyerek araştırmama yön veren tez danışmanım Doç. Dr. Harun Kaya’ya, eğitim yaşamım boyunca destek olarak iyi bir eğitim almamı sağlayan anneme ve babama, hep yanımda olan ablam ile enişteme ve yoğun çalışmalarım sırasında bana güç veren arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN DOĞU KÖKENLİ YABANCI FİRMALAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

ÖZDEMİR, Burak
Yükseklisans, İşletme Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Harun KAYA
2011, 130 Sayfa

Bu çalışma temel olarak Türkiye'deki Doğu kökenli yabancı firmaların faaliyetlerini incelemeyi amaçlamıştır. Türkiye'de yabancı firmalar arasındaki Batı kökenli yabancı firmalar Doğu kökenli yabancı firmalara göre oldukça fazladır. Türkiye'deki Batı kökenli yabancı firmalar üzerine literatürde birçok araştırma yer almakta, ancak, Türkiye'ye Doğu kökenli yabancı firmalar tarafından yapılan yatırımlar hakkında ise kısıtlı sayıda araştırma bulunmaktadır.

Çalışmanın kavramsal bölümünde doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde öncelikle yabancı yatırım ve doğrudan yabancı yatırım kavramlarının ne anlama geldiği tanımlanmakta, doğrudan yabancı yatırımların önemi ve türleri açıklanmakta ve doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler belirtilmektedir. Daha sonra, dünyada ve Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların gelişim süreci, Türkiye'deki yabancı sermaye kanunu ve Türkiye'nin yabancı yatırımları çekme potansiyeli değerlendirilmektedir. Son olarak, doğrudan yabancı yatırımlar ile ilgili yaklaşımlar açıklanmakta ve literatürde daha önce yapılan ilgili araştırmalar incelenmektedir. Ayrıca dünyada ve Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların gelişim süreci değerlendirilirken son dönemdeki global krizin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkileri de ortaya konulmaktadır.

Çalışmanın ampirik bölümünde Türkiye'deki Doğu kökenli doğrudan yabancı yatırım yapan firmalar üzerinde yürütülen araştırma sunulmaktadır. Bu araştırma ile Türkiye'deki Doğu kökenli doğrudan yabancı yatırım yapan firmaların OLI teoremi çerçevesinde mülkiyet özellikli avantajları, yerleşme özellikli avantajları, içselleştirme özellikli avantajları ve performansları istatistiksel analizler yardımıyla incelenmektedir.

Son bölümde ise çalışmanın temel amacı doğrultusunda yürütülen ampirik araştırmadan elde edilen bulgular değerlendirilmekte ve OLI bileşenlerinin Doğu kökenli firmaların performansını etkileyici rol oynadığı sonucu vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, OLI Teoremi, Performans, Doğu Kökenli Yabancı Firmalar, Doğrudan Yabancı Yatırımlar.

ABSTRACT

A RESEARCH FOR EASTERN-BASED FOREIGN FIRMS IN TURKEY

ÖZDEMİR, Burak
Master Thesis, Department of Business Administration
Adviser: Assoc. Prof. Harun KAYA
2011, 130 Pages

This research mainly aimed to analyse the activities of Eastern-based foreign firms in Turkey. In Turkey, among foreign firms, Western-based foreign firms are much more than Eastern-based foreign firms. There are many researches found in the literature about Western-based foreign firms in Turkey, but, there is a limited research on the investments made in Turkey by Eastern-based foreign firms.

In the literature review part, the study focused on foreign direct investments. In this part, firstly, meaning of foreign investment and foreign direct investment concepts are described, the importance and types of foreign direct investments are explained and the factors affecting foreign direct investments are stated. Then, development process of foreign direct investments in the world and Turkey, Turkey's foreign direct investment law and Turkey's potential for attracting foreign direct investments are evaluated. Finally, theories related with foreign direct investments are explained and former researches in the literature are examined. Also, while evaluating the development process of foreign direct investments in the world and Turkey, the recent effects of last global crises on foreign direct investments are revealed.

In the empirical part, the research conducted with Eastern-based foreign firms in Turkey is presented. With this research, ownership advantages, location advantages and internalization advantages of Eastern-based foreign direct investment firms in the context of OLI theorem and their performance are analysed by the help of statistical analyses.

In the last part, the findings of the empirical research which is conducted for the main purpose of the study are evaluated and the result that OLI components play an effective role on the performance of Eastern-based firms is verified.

Key Words: Turkey, OLI Theorem, Performance, Eastern-Based Foreign Firms, Foreign Direct Investments.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	4
1.3. Önem	4
1.4. Sınırlılıklar	7
1.5. Tanımlar	7
2. İLGİLİ ALANYAZIN	9
2.1. Kuramsal Çerçeve	9
2.1.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramına Genel Bir Bakış	9
2.1.1.1. Yabancı Yatırım Kavramı	9
2.1.1.2. Yabancı Yatırım Çeşitleri	9
2.1.1.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı	11
2.1.1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Önemi	12
2.1.1.5. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri	14
2.1.1.6. Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörler	16
2.1.2. Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar	19
2.1.2.1. Dünya Geneline Doğrudan Yabancı Yatırımlar	19
2.1.2.2. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar	26
2.1.2.2.1. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişimi	26
2.1.2.2.2. Türkiye’de Yabancı Sermaye Kanunu	42
2.1.2.2.3. Türkiye’nin Yabancı Sermayeyi Çekme Potansiyeli	44
2.1.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Yaklaşımları	61
2.1.3.1. Tam Rekabet Varsayımına Dayalı Yaklaşımlar	61
2.1.3.1.1. Farklı Getiri Oranları Hipotezi	62
2.1.3.1.2. Portföy Çeşitliliği Teorisi	62
2.1.3.1.3. Piyasa Büyüklüğü Hipotezi	63
2.1.3.2. Eksik Rekabet Varsayımına Dayalı Yaklaşımlar	63
2.1.3.2.1. Oli Teorisi ve Eklektik Paradigma	63
2.1.3.2.2. Oligopolistik Tepki Teorisi (Lideri İzle Metodu)	67
2.1.3.2.3. Piyasaların İçselleştirilmesi Kuramı	68
2.1.3.2.4. Ürünün Hayat Devreleri Kuramı	68
2.1.3.2.5. Endüstriyel Organizasyon Teorisi	69
2.1.3.3. Diğer Yaklaşımlar	70
2.1.3.3.1. Kojima’nın Makroekonomik Yaklaşımı	70
2.1.3.3.2. Mundell ve Heckscher-Ohlin Modeli	70
2.1.3.3.3. Yatırım Kalkınma Yolu Aşamaları Teoremi	71

2.1.3.3.4. Marksist Teori	71
2.2. İlgili Araştırmalar	72
3. YÖNTEM	75
3.1. Araştırmanın Modeli	75
3.2. Evren ve Örneklem	76
3.3. Araştırmanın Hipotezleri	78
3.4. Veri Toplama Araç ve Teknikleri	80
3.5. Veri Toplama Süreci	81
3.5. Verilerin Analizi	83
4. BULGULAR VE YORUMLAR	85
4.1. Örneklem Grubunun Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	85
4.2. Doğu Kökenli Firmaların DYY Faaliyetlerine İlişkin Bulgular	88
4.3. Doğu Kökenli Firmaların Performansına İlişkin Bulgular	91
4.4. Faktör Analizine İlişkin Bulgular	92
4.5. Araştırma Hipotezlerine İlişkin Bulgular	97
4.5.1. Regresyon Analizine İlişkin Bulgular	97
4.5.2. Varyans Analizine İlişkin Bulgular	103
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	108
5.1. Sonuçlar	108
5.2. Öneriler	111
KAYNAKÇA	114
EK : Araştırma Anketi	128

ŞEKİLLER LİSTESİ**Sayfa**

Şekil 1. Küresel Olarak ve Ekonomi Grupları Tarafından DYY Girişleri (1980-2009 [milyar dolar])	21
Şekil 2. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Uluslararası Doğrudan Yatırımlardan Aldıkları Paylar	22
Şekil 3. Dünyada Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (2000-2009)	23
Şekil 4. Türkiye'ye Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri	32
Şekil 5. Gelişim Evreleri ve Türkiye'nin Konumu	48
Şekil 6. İş Yapmak Açısından En Problemlili Faktörler	57
Şekil 7. Araştırma Modeli	98

TABLOLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Ödemeler Bilançosu Finans Hesabındaki Yabancı Yatırımlar_____	10
Tablo 2. Global Göstergeler ve Çokuluslu Şirketler_____	13
Tablo 3. UNCTAD ile TUSİAD ve YASED Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyen Faktörler_____	18
Tablo 4. En Fazla Uluslararası Doğrudan Yatırım Yapan, Çeken ve Stoğu Olan 10 Ülke_____	25
Tablo 5. 1980-2010 Döneminde Uluslararası Doğrudan Yatırımlar_____	29
Tablo 6. 2010 Yılında UDY Girişlerinde Başlıca Ülkeler ve Payları_____	33
Tablo 7. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Bölgeler İtibari ile Dağılımı (2006-2010)_____	34
Tablo 8. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Sektörel Dağılımı (2006-2010)_____	35
Tablo 9. Yıllar İtibariyle Kuruluş Türlerine Göre Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısı_____	37
Tablo 10. Yabancı Sermaye Yatırımları İçin Kalkınma Planlarında Yer Alan Politikalar_____	38
Tablo 11. Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Açısından Sahip Olduğu Avantajlar ve Konumu_____	46
Tablo 12. Küresel Rekabet Endeksi_____	49
Tablo 13. Uluslararası Endekslerde Türkiye_____	58
Tablo 14. Dunning'e Göre OLI Değişkenleri_____	65
Tablo 15. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Asya ve Kuzey Afrika Kökenli Firmaların Ülkelere Göre Dağılımı_____	77
Tablo 16. Araştırmada Yer Alan Firmaların Köken Ülkelerinin Dağılımı_____	85
Tablo 17. Araştırmada Yer Alan Firmaların Demografik Özellikleri_____	86
Tablo 18. Firmaları Türkiye'de DYY Faaliyetinde Bulunmaya Yönelten Firmaya Özgü Unsurlar_____	88
Tablo 19. Firmaların Türkiye'yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlar_____	89
Tablo 20. Firmaların Türkiye'de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlar_____	90

Tablo 21. Türkiye'deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterleri	91
Tablo 22. Firmaların Türkiye'yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlara İlişkin KMO ve Barlett Testleri	92
Tablo 23. Firmaların Türkiye'yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlara İlişkin Toplam Varyansı Açıklayan Bulgular	93
Tablo 24. Firmaların Türkiye'yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlara İlişkin Faktörler	93
Tablo 25. Firmaların Türkiye'de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlara İlişkin KMO ve Barlett Testleri	94
Tablo 26. Firmaların Türkiye'de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlara İlişkin Toplam Varyansı Açıklayan Bulgular	94
Tablo 27. Firmaların Türkiye'de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlara İlişkin Faktörler	95
Tablo 28. Türkiye'deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterlerine İlişkin KMO ve Barlett Testleri	96
Tablo 29. Türkiye'deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterlerine İlişkin Toplam Varyansı Açıklayan Bulgular	96
Tablo 30. Türkiye'deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterlerine İlişkin Faktörler	97
Tablo 31. Hipotez 1a İçin Regresyon Analizine İlişkin Bulgular	100
Tablo 32. Hipotez 1b İçin Regresyon Analizine İlişkin Bulgular	101
Tablo 33. Hipotez 1c İçin Regresyon Analizine İlişkin Bulgular	102
Tablo 34. Hipotez 2'ye İlişkin Bulgular	104
Tablo 35. Hipotez 3'e İlişkin Bulgular	106

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
BEE	: Bölgesel Ekonomik Entegrasyon
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DYSY	: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
EIU	: Economist Intelligence Unit
EU	: European Union
FIAS	: Foreign Investment Advisory Service
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IFC	: International Finance Corporation
IMF	: International Monetary Fund
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KDV	: Katma Değer Vergisi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OLI	: Ownership, Location, Internalization
SDR	: Special Drawing Rights
SEDEFED	: Sektörel Dernekler Federasyonu
SPSS	: Statistical Package for Social Sciences
SWOT	: Strength, Weakness, Opportunity, Threat
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TPKK	: Türk Parasını Koruma Kanunu
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
UDY	: Uluslararası Doğrudan Yatırımlar
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development
WEF	: World Economic Forum
YASED	: Uluslararası Yatırımcılar Derneği
YKTK	: Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması
YOİKK	: Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırma problemi (sorunsalı) tanımlanmış, araştırma amaçları ifade edilmiş, araştırmanın önemi vurgulanmış, araştırmanın sınırlılıkları belirtilmiş ve araştırmada yer alan önemli kavramlar tanımlanmıştır.

1.1. Problem

Dünya ekonomisindeki yeni küreselleşme dalgası ile birlikte tüm dünya hızlı bir değişim süreci içine girmiştir. Bu süreç içinde firmalar da uluslararası rekabet koşullarına ayak uydurmak ve sürdürülebilirlik için faaliyetlerini dünya ölçeğine yayabilmek üzere çalışmaya başlamıştır. Günümüzde küçük ya da büyük tüm işletmeler küresel olaylar ve rekabet koşullarından etkilenmektedir. Uluslararası fırsatlardan yararlanmak isteği, yerel piyasalarda rekabetin artması ve ülke dışından gelen talepler ile birlikte işletmeler ulusal sınırlardan uluslararası sınırlara doğru faaliyetlerini genişletmeye başlamışlar ve tüm bunlardan etkilenen uluslararası yatırımlar da hızla artma eğilimine girmiştir (Ulaş, 2008).

Küreselleşmenin ticaret, göç ve doğrudan yabancı yatırımlar gibi alanlarda ortaya çıkardığı sonuçlar arasında en göze çarpanı doğrudan yabancı yatırımlardır. Doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik açıdan da küreselleşmenin en önemli yönü olarak düşünülebilir. Son yıllarda dünya genelinde doğrudan yabancı yatırımların akışı hızla büyümüştür. Bu alanda yürütülen araştırmaların çoğu ise ekonomilerdeki doğrudan yabancı yatırım artışının nedenleri ve sonuçlarını anlamak üzerine odaklanmıştır (Bitzer ve Görg, 2009).

Doğrudan yabancı yatırımların düzeyi tüm dünyada artarken dünyadaki gelişmekte olan ve geçiş ekonomileri de doğrudan yabancı yatırımlar için çok önemli hedefler haline gelmiştir. Gelişmekte olan ekonomiler arasında bulunan Türkiye, Avrupa Birliği'nin doğu sınırındaki ve petrol zengini Orta Doğu'ya yakın stratejik konumuna bağlı olarak doğrudan yabancı yatırımlar bölgesi olarak düşünülebilir (Aydın ve diğ., 2007).

Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili gelişmeler 1950'li yıllardan sonra başlamış; 1954 yılında Türkiye, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça liberal bir "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu"na sahip olmasına rağmen, arzu edilen miktarda yabancı sermayeyi ülkeye çekmede yetersiz kalmıştır (Türkmen, 2006). Türkiye, benzer gelişmekte olan ülkeleri 1980'li yıllara kadar doğrudan yabancı yatırım çekme konusunda oldukça geriden izlemiş ve seksenli yıllarla birlikte yeni atılımlar başlamıştır. Uluslararası yatırımlar için cazip bir ülke olmak ve yatırımları çekmek amacı ile 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar tedbirleri doğrultusunda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 8/168 sayılı "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi" 25.01.1980 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Çerçeve Kararları 1986 ve 1992'de iki defa değişikliğe uğramıştır. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi 1989'da "Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar" ile kabul edilmiştir. Gerçekleştirilen tüm bu düzenlemeler sonucunda, sermaye hareketleri ile 1990'lı yıllarda karşılaşılmaya başlanmıştır. Ancak gerçekleşen bu sermaye hareketlerinin doğrudan yabancı sermaye hareketi olarak değil, uygulanmakta olunan yüksek faiz ve sabit kur rejiminden kazanç sağlamak isteyen kısa vadeli yabancı sermaye hareketi olarak gerçekleştiği ifade edilebilir. Türkiye'nin 1994 krizine girmesinde de kısa süreli yabancı sermayenin etkisi görülmüştür (Bağcı, 2009). Daha sonraki süreçte 1996 yılında Gümrük Birliği'ne üyelik ile birlikte doğrudan yabancı yatırım girişleri olumlu bir görüntü sergilese de ardı ardına ortaya çıkan krizler makro iktisadi değişkenlerdeki olumsuzlukları beraberinde getirmiş ve sonuçta da Türkiye, doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekme konusunda yakın rakibi olan ülkelerin oldukça gerisinde yer almıştır (Terzioğlu, 2007).

4875 sayılı “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”nun 17 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe girmesiyle ise Türkiye’de yabancı yatırımların önündeki önemli engellerden olan bürokrasi çıkmazı önemsenecek derecede giderilmiştir (Lebe ve Başar, 2008). Göze çarpan bu düzenlemelerin yanı sıra yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik atılan adımlarla birlikte doğrudan yabancı yatırımların artması ile ilgili beklentilerin kuvvetlendiği bir dönüm noktası başlamış ve bu çabalarla yakalanan artış trendi günümüze kadar uzanmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin olarak firmaların izleyebileceği stratejileri açıklamayı amaçlayan ve özellikle de doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla yabancı ülkelerin pazarlarına girmeyi hedefleyen firmaların izleyebileceği yollar üzerinde duran çeşitli doğrudan yabancı yatırım yaklaşımları bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar arasında en çok üzerinde durularak yürütülen çalışmalarda dayanak noktası kabul edilen ve firmaların doğrudan yabancı yatırım faaliyetlerini ortaya çıkaran unsurları inceleyerek sınıflandıran yaklaşım OLI Teorisi’dir. Dunning’in OLI Teorisi bir firmanın niçin (ownership), nerede (location) ve nasıl (internalization) çokuluslu bir firma haline geldiğini açıklamaktadır. Bu yaklaşımda firmanın mülkiyet avantajları (ownership) kendi sahip olduğu ve kontrol ettiği varlıkları, yerleşme avantajları (location) bu varlıkların yabancı ülkedeki kullanımını ifade ederken içselleştirme avantajları (internalization) ise bu varlıkları doğrudan kontrol etme gücünü ortaya koymaktadır (Franco ve diğ., 2010).

Dünyada doğrudan yabancı yatırımlar oldukça üzerinde durulan bir konu olmasına karşın Türkiye’de konuyla ilgili çok az sayıda araştırma yürütüldüğü görülmektedir. Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımların gelişim eğilimi doğrultusunda 1980 yılı sonrası dönem ele alınacak olursa 1980 yılı sonrasında özellikle Tatoğlu ve Glaister’in (2000) ampirik analizler içeren çalışması üzerinde durulmaktadır. Tatoğlu ve Glaister (2000), Batı kökenli firmaların Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımlarını OLI Teorisi çerçevesinde incelemiştir. Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin yürütülen çalışmalarda doğu kökenli yatırımların incelenmesi konusundaki eksiklik ise dikkat çekmektedir.

Tüm bu açıklamalar ışığında bu araştırmanın problemi Türkiye'deki doğu kökenli doğrudan yabancı yatırım yapan firmaların faaliyetlerinin OLI Teorisi çerçevesinde firmaların mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli avantajları ile performansları açısından incelenmesini sağlamak ve bu avantajların performans üzerindeki etkisini değerlendirmektir.

1.2. Amaç

Bu araştırmayla Türkiye'deki doğu kökenli doğrudan yabancı yatırım yapan firmaların faaliyetlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır?

- a. Doğu kökenli firmaların Türkiye'deki DYY faaliyetlerinde OLI Teorisi çerçevesinde mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli avantajları ile performanslarına ilişkin görüşleri nelerdir?
- b. Doğu kökenli firmaların Türkiye'deki DYY faaliyetlerinde OLI Teorisi çerçevesinde mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli avantajları ile performanslarını oluşturan faktörler nelerdir?
- c. Doğu kökenli firmaların OLI Teorisi çerçevesinde mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli avantajları firmaların performansını etkilemekte midir?
- d. Doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinde OLI Teorisi çerçevesinde mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli avantajları bu firmaların toplam satışlarına göre farklılık göstermekte midir?
- e. Doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinde OLI Teorisi çerçevesinde mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli avantajları bu firmaların çalışan sayılarına göre farklılık göstermekte midir?

1.3. Önem

Dünya ekonomisinde görülen küreselleşme, yabancı sermaye yatırımlarının önündeki engelleri kaldırıcı bir etki ortaya çıkarmıştır (Büyükkşalvarcı, 2008:186). Küreselleşme ile en önemli sınır ötesi faaliyetlerden biri haline alan doğrudan yabancı yatırımlar, dünyadaki sınırlı

kaynakların etkin kullanımını desteklemektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar sermaye ihraç eden ülkelerin rekabet gücünü arttırıcı rol oynarken ithal eden ülkelerde ise ekonomik büyümeye, üretim kapasitesinin ve ihracatının artışına, istihdama, teknolojik gelişmeye, yenilikçi yönetim ve pazarlama yöntemlerinin yayılmasına ve işgücünün niteliğinin yükseltilmesine katkı sağlayıcı rol üstlenmektedir (Kurtaran, 2007).

Doğrudan yabancı yatırımlar ülkelerin ekonomik büyümesini desteklerken çoğu evsahibi ülke hükümeti doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek için yatırımı özendirici araçlar kullanmaktadır (Abor ve diğ., 2008). Aykut ve Sayek (2007) çalışmalarında, yatırım yapan ülkeler açısından sanayileşmiş ülkelerdeki ticaret döngüsünün dünya genelinde DYY akışlarının artmasına katkı sağladığını, yatırım yapılan ülke açısından ise DYY sağlamaya yönelik çabaların geliştirildiğini vurgulamaktadır.

OECD tarafından yapılan bir sınıflandırmaya göre, doğrudan yabancı yatırımlar ülke ekonomilerine, bilgi ve teknoloji transferi, girişimcilik kültürünün gelişmesi, uluslararası ticari entegrasyonda artış, yerel işletmelerin rekabetçi özelliklerini ve beşeri sermaye birikimini arttırma gibi olumlu katkılar sağlamaktadır (Okuyan ve Erbaykal, 2008). Doğrudan yabancı sermaye, gelişmekte olan ülkeler için önemli bir teknoloji transfer aracı olarak görülmekte ve doğrudan yatırımla gerçekleşen teknoloji transferinin, teknolojinin diğer yollarla transferine oranla daha avantajlı olduğu kabul edilmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların geldiği ülkeye en önemli katkıları; ülkenin dış kaynaklara bağımlılığını azaltması, yönetim bilgisini arttırması ve insan sermayesi birikimine katkıda bulunmasıdır (Kar ve Tatlısöz, 2008).

Dünya ülkelerinde, doğrudan yabancı yatırımların yaygınlaşması, İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme rastlamaktadır. 1958'de Avrupa Birliği'nin (AB) kurulması ile doğrudan yabancı yatırımlarda çok hızlı bir artış olmuştur. Bu artış, özellikle Amerika'dan Avrupa ülkelerine doğru yaşanmıştır. Dünya petrol krizinin çıkması ile dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının artışı yavaşlamış ve 1980'li yıllardan sonra ise artmaya

başlamıştır. Günümüzde, doğrudan yabancı yatırımlar, artık küreselleşmenin önemli bir yönü olarak değerlendirilmektedir (Şimşek ve Behdioğlu, 2006). Doğrudan yabancı yatırımlar küreselleşmenin her alanda yaşandığı dünyamızda ülkelerin kendilerini cazip kılma konusunda yarıştıkları unsurların ise başlarında gelmektedir (Çak ve Karakaş, 2009). Bugün gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkelere çekmek için büyük bir çaba harcamaktadır (Tüylüoğlu ve Aktürk, 2006). Küreselleşen dünyada yer edinme çabalarını sürdüren Türkiye için de doğrudan yabancı yatırımlar kritik bir önem arz etmektedir (Terzioğlu, 2007).

Türkiye’de ekonomik kalkınmanın finanse edilmesi açısından karşılaşılan yapısal sorunların ve sermaye yetersizliğinin aşılmasında iç dinamiklerinin harekete geçirilmesinin yanı sıra doğrudan yabancı yatırımların ülkeye getirilmesi de büyük bir anlam ifade etmektedir. Ancak bu yatırımlar; orta ve uzun vadeli olma, istihdamı artırma, ihracata yönelik üretimde bulunma, çevreye duyarlı olma, ileri teknoloji getirme, araştırma ve geliştirmeye yatırım yapma, rekabet gücünü ve verimliliği artırma gibi özellikleri de taşımalıdır. Bu doğrultuda yapılacak doğrudan yabancı yatırımlar Türkiye’nin küresel rekabette önemli bir yer kazanması için fırsat oluşturacaktır (Çak ve Karakaş, 2009).

Bu araştırmayla Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlarla ilgili yürütülen çalışmalara katkı sağlamak hedeflenmiştir. Araştırmada ilgili literatürde göze çarpan eksiklik çerçevesinde Türkiye’deki doğu kökenli doğrudan yabancı yatırım yapan firmaların faaliyetleri incelenerek bundan sonraki süreçte doğu kökenli yatırımları değerlendirmek amacıyla yapılacak benzeri türdeki araştırmalara bir başlangıç noktası oluşturulacağı düşünülmektedir. Yürütülen bu araştırmanın bulgularının Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin kuram ve uygulamaya katkı sağlayacağı ve yabancı firmaların Türkiye’ye yönelik doğrudan yabancı yatırım stratejilerine ışık tutacağı ifade edilebilir.

1.4. Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

- Bu araştırma, araştırma kapsamında görüşülen ve Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapan doğu kökenli firmaların yatırım faaliyetlerine ilişkin görüşleri ile sınırlıdır.
- Araştırmaya 500.000 \$ ve üzeri sermayeli olan ve Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapan doğu kökenli 54 firma katılmıştır.
- Araştırmada Türkiye’deki doğu kökenli doğrudan yabancı yatırım yapan firmaların yatırım faaliyetlerini değerlendirmek üzere her işletmede yetkili bir kişiye (firma sahibi, üst düzey yönetici veya orta düzey yönetici) ayrı bir anket uygulanmıştır.
- Araştırmada Türkiye’deki doğu kökenli doğrudan yabancı yatırım yapan firmaların yatırım faaliyetlerinin firmaların performansları üzerindeki etkisi OLI Teorisi çerçevesinde incelenmiştir.
- Araştırmada, firmaların OLI Teorisi çerçevesindeki doğrudan yabancı yatırım faaliyetlerinin firmaların hangi özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının değerlendirilmesinde firmaların toplam satışları ve çalışan sayısı hedef alınmıştır.

1.5. Tanımlar

Bu araştırmada yer alan önemli bazı kavramların tanımları şöyledir:

- **Yabancı yatırım:** Yatırımcının kendi ülkesi dışında faaliyet gösteren bir kuruluşun işletmesinde etkin söz sahibi olmak ve sürekli bir çıkar sağlamak amacıyla yaptığı yatırımlardır (Ayvaz ve diğ., 2006).
- **Doğrudan yabancı sermaye yatırımı:** Bir işletmenin, yatırımını ülke sınırları dışına yaymak üzere ana merkezinin dışındaki ülkelerde (ev sahibi ülke) üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması, yerel bir firmayla ortak girişimde bulunmasıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı türleri; % 100 tam sahiplik veren sıfırdan

yapılan yatırımlar, ortak girişimler, yerel bir işletmeyi satın almak ya da işletme birleşmeleri şeklinde olabilir (Ulaş, 2008).

- **OLI Teorisi:** J.H. Dunning tarafından geliştirilen ve diğer yaklaşımları birleştirerek genel bir doğrudan yabancı yatırım kuramı oluşturma amacına yönelik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre doğrudan yabancı yatırım, firmanın; mülkiyet avantajları, yerleşme avantajları ve içselleştirme avantajlarının bir fonksiyonudur. Dunning, bu avantajları bir firmanın belirli bir doğrudan yabancı yatırım kararı vermesi için tatmin olmak zorunda olduğu koşullar olarak değerlendirmiştir (Şimşek ve Behdioğlu, 2006).
- **Doğu Kavramı:** Batı gibi coğrafya tarifi içine sığmayan ve mekan kalıplarından taşan bir kavramdır. Doğu kavramı, Asya kıtasından doğan ve onun sınırlarını aşarak Afrika'nın kuzeyini boydan boya kaplayan coğrafyayı ifade ederken öncelikle Asya'ya ait kültürleri ve yaşama tarzlarını özetlemektedir (Hazır ve Özkuk, 2009).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

2.1.1. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramına Genel Bir Bakış

Doğrudan yabancı yatırım kavramı; yabancı yatırım ve çeşitleri, doğrudan yabancı yatırımın tanımı, doğrudan yabancı yatırımın önemi, doğrudan yabancı yatırım türleri ve doğrudan yabancı yatırımı etkileyen faktörler üzerinde durularak değerlendirilmektedir.

2.1.1.1. Yabancı Yatırım Kavramı

Yabancı yatırım kavramı; “bir ülkenin ulusal sınırları dışından gelen ya da ulusal sınırları içinde elde edilen ve yurt dışına transfer edilmesinde hiç bir sınırlama olmayan, para, kar, para alacağı veya mali değeri olan yatırımlarla ilgili diğer hak ve iktisadi kıymetlerin transfer edilmeyerek ülkede yatırıma aktarılması olarak” tanımlanmaktadır (Narin, 2007). Dolayısıyla yabancı yatırım, “yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından bir başka ülkeye taşınması” olarak ifade edilmektedir (Baimukhamedova, 2008).

2.1.1.2. Yabancı Yatırım Çeşitleri

Ödemeler Bilançosu altında yer alan finans hesabı içinde, yabancı yatırımlar; portföy yatırımları, doğrudan yabancı yatırımlar, diğer yatırımlar ve rezerv yatırımlar olarak sınıflandırılmaktadır (International Monetary Fund [IMF], 1996).

Tablo 1. Ödemeler Bilançosu Finans Hesabındaki Yabancı Yatırımlar

Portföy Yatırımları	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Rezerv Yatırımlar	Diğer Yatırımlar
<ul style="list-style-type: none"> • Net Varlıklar • Tahvil ve Senetler • Para Piyasası Enstrümanları • Finansal Türevler 	<ul style="list-style-type: none"> • Öz Sermaye • Yeniden Yatırılan Kazançlar • Diğer Sermaye 	<ul style="list-style-type: none"> • SDR Çekme Hakkı • Altın • IMF Hesapları • Borçlanma ve Hisse Senetleri • Yabancı Para 	<ul style="list-style-type: none"> • Ticari Krediler • IMF Borç ve Kredileri • Diğer Borçlar • Nakit ve Mevduatlar • Diğer Varlık ve Yükümlülükler

Kaynak: International Monetary Fund [IMF]. (1996). *Balance of Payments Textbook*. USA: International Monetary Fund. Web: www.imf.org/external/np/sta/bop/boptex.pdf adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Portföy yatırımlar, “yabancı piyasalarda tahvil ve diğer menkul kıymetlerin alım satımı” olarak tanımlanmaktadır. yatırımcılar faiz ve kur farklılıklarından doğan getirilerdeki farklılıklardan kaynaklanan güdülenmeyle birlikte yabancı piyasalarda portföy yatırımı yapmaya yönelmektedir (Demir, 2007). Portföy yatırımlarının ayırt edici özelliği, “yatırımı yapan kişi veya kurumun sermaye kazancı elde etmeyi hedeflemesi” olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla dolaylı yatırım olarak da adlandırılan portföy yatırımlarında uzun vadeli bir ilişki söz konusu olmamaktadır (Kandır, 2008).

Portföy yatırımları mali nitelikli yatırımları açıklarken, bina, fabrika, arazi, tesis gibi fiziki değerlere karşılık gelen yatırımlar ise doğrudan yabancı yatırımları oluşturmaktadır (Demir, 2007). Nakdi sermayeye bağlamanın veya sermaye malları tahsis etmenin yanı sıra teknolojik yenilikler ve patent hakları, pazarlama yöntemleri, yönetim ve organizasyon gibi üretimi arttırıcı ve düzenleyici katkılar da doğrudan yabancı yatırımlar olarak kabul edilmektedir (Dönmez, 2009). Doğrudan yabancı yatırımlardaki kalıcı

ekonomik bağ (çıkar), doğrudan yatırımcı ve yatırım teşebbüsü arasındaki uzun vadeli ilişkiyi vurgulamakta ve bu yatırımları portföy yatırımlarından ayırmaktadır (Delice, 2005).

Rezerv varlıklar (yatırımlar), merkezi otoriteler tarafından ödemeler dengesindeki açıkları absorbe etmek, bu tür dengesizliklerin boyutunu düzenlemek veya gerekli likiditeyi sağlamak amacı ile kullanılan finansal araçlar olarak ifade edilmektedir (IMF, 1996).

Doğrudan yatırım, portföy yatırımı ve rezerv varlıklara girmeyen tüm finansal işlemler ise diğer yatırımlar olarak açıklanabilir (IMF, 1996). Ticari krediler, IMF borç ve kredileri, diğer borçlar, nakit ve mevduatlar, diğer varlık ve yükümlülükler bu grubun içerisinde yer almaktadır.

2.1.1.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Kavramı

Doğrudan yabancı yatırım, “bir ülkedeki firmaların (kaynak ülke) başka bir ülkedeki firmanın (evsahibi ülke) üretim, dağıtım ve diğer faaliyetlerini kontrol etmek amacıyla varlıklarının mülkiyetini elde etmek üzere gerçekleştirdiği yatırım süreci” olarak tanımlanabilir (Moosa, 2002).

Doğrudan yabancı yatırım kavramını açıklamaya yönelik tanımlamalar temelde Ekonomik İşbirliği ile Kalkınma Örgütü (OECD) ile Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin yaptığı çalışmalara dayanmaktadır (UNCTAD, 2011). Bu açıdan değerlendirilecek olursa IMF (1996)'in, Balance of Payments Textbook başlıklı çalışmasında doğrudan yabancı yatırım, “bir ekonomide yerleşik bir kuruluşun (doğrudan yatırımcı) başka bir ekonomide yerleşik bir kuruluştan (doğrudan yatırım kuruluşu) uzun dönemli getiri elde etmeyi arzuladığı uluslararası yatırım” olarak ele alınmıştır. OECD (1996) ise, Benchmark Definition of Foreign Direct Investment başlıklı çalışmasında IMF'in çalışması paralelinde doğrudan yabancı yatırımı “bir ekonomide yerleşik bir işletmenin (doğrudan yatırımcı) başka bir ülkede yerleşik bir işletme ile (doğrudan yatırım kuruluşu) kalıcı çıkar sağlamak ya da uzun süreli bir ilişki kurmak amacıyla yaptığı yatırım” olarak açıklamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun verdiği tanımlamaya göre ise doğrudan yabancı yatırım (DYY); “yabancı yatırımcı tarafından, yurt dışından getirilen; Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye ile şirket menkul kıymetleri (devlet tahvilleri hariç), makine ve teçhizat, sınai ve fikri mülkiyet hakları ile yurt içinden sağlanan, yeniden yatırımda kullanılan kâr, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar, doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla yeni şirket kurmayı veya şube açmayı ve menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmayı” ifade eder (DYY Kanunu, 2003).

Doğrudan yabancı yatırım kavramına yönelik tanımlamalardaki uzun süreli ilişki ya da kalıcı çıkar değişimi, doğrudan yabancı yatırımcı ile doğrudan yatırım kuruluşu arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığını ve bu kuruluşun yönetiminde doğrudan yatırımcının önemli derecede etkisinin olduğunu vurgulamaktadır (OECD, 1996).

2.1.1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Önemi

Uluslararası kuruluşların küresel ekonomide artan önemi araştırmacılar ve politika yapıcılar gibi konuyla ilgili taraflar arasında doğrudan yabancı yatırımların kullanılabilirliği, doğru biçimde gerçekleştirilebilirliği ve diğer yabancı yatırım türleriyle karşılaştırılabilirliğine yönelik ilgiyi arttırmıştır (Patterson ve diğ., 2004). Doğrudan yabancı yatırımların ekonominin gelişimi üzerindeki yararlı etkileri de teorik olarak uzun yıllardır kabul görmektedir (Yang, 2008).

Doğrudan yabancı yatırımların yatırımın yapıldığı ülke ekonomisi için girdilerin ve hizmetlerin girişinde, teknolojinin transferinde, işgücünün ve ekonominin gelişiminde sağladığı çok sayıda yararlar bulunmaktadır (Arango, 2008). Günümüz dünyasında doğrudan yabancı yatırımların miktarı ve niteliği

ülkelerin gelişme düzeyleri üzerinde önemli etkiler yaratmakta ve çeşitli ülkelere giden doğrudan yabancı sermaye akımlarındaki artışlar, bu ülkelerin büyümesini hızlandırmaktadır (Afşar, 2004). Doğrudan yabancı yatırımların dünya genelinde yıllar içinde gösterdiği artış eğilimi aşağıdaki Tablo yardımıyla da incelenebilir.

Tablo 2. Global Göstergeler ve Çokuluslu Şirketler

(Cari fiyatlar üzerinden) (Milyar ABD Doları)	1990	2008	2009
UDY Girişleri	208	1771	1114
UDY Çıkışları	241	1929	1101
UDY Stoku (iç)	2082	15491	17743
Sınır Ötesi Birleşme ve Satınalma İşlemleri	99	707	250
Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)	22121	60766	55005
Brüt Sabit Sermaye Oluşumu	5099	13822	12404
Mal ve Hizmet İhracatı	4414	19986	15716
Çok uluslu şirketlerin yabancı bağlı kuruluşlarının			
Satışları	6026	31069	29298
Brüt üretimleri	1477	6163	5812
Varlıkları	5938	71694	77057
İhracatları	1498	6663	5186
İstihdamı(bin kişi)	24476	78957	79825

Kaynak: Uluslararası Yatırımcılar Derneği [YASED]. (2010). *UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2010*. İstanbul: YASED. Web: <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Pages/RaporlarveYayinlar.aspx> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Tablo 2'deki verilere göre, 1990 yılı ile 2008 ve 2009 yılları karşılaştırıldığında; 1990 yılında dünya genelinde 208 milyar dolar olan doğrudan yabancı yatırımlar, 2008 yılında 1 trilyon 771 milyar dolara, 2009 yılında ise 1 trilyon 114 milyar dolara yükselmiştir. Yine Tablo 2'deki veriler doğrultusunda 1990 yılından günümüze geldikçe uluslararası doğrudan yatırımlar (UDY) stok düzeyi, sınır ötesi birleşme ve satınalma işlemleri, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH), mal ve hizmet ihracatı gibi kalemlerdeki artışlar da net bir şekilde görülmektedir. Bununla birlikte çokuluslu firmaların

yabancı bağılı kuruluşlarının satışları, brüt üretimleri, varlıkları, ihracatları ve istihdam değerleri ise UDY'lerde görülen artışlar doğrultusunda artış göstermiştir. Bu bilgilere ek olarak Uluslararası Yatırımcılar Derneği (YASED) 2010 yılı raporunda 2009 yılındaki düşüğe rağmen gelecek yıllarda uluslararası doğrudan yatırımların artış trendi izleyeceğini belirtmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımların ülkelerin ekonomik büyümesi üzerindeki etkilerinin incelendiği bir çalışmada da doğrudan yabancı yatırımların teknolojinin transferi için önemli bir araç olduğu ve yerel yatırımlara göre çok daha büyük ölçüde ekonomik gelişime katkı sağladığı sonucu vurgulanmaktadır (Borensztein ve diğ., 1998). Dolayısıyla doğrudan yabancı yatırımların özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelişim trendini yakalamalarında etkin bir rol üstleneceği ifade edilebilir. Tüm bu açıklamalar ile doğrudan yabancı yatırımların önemi bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

2.1.1.5. Doğrudan Yabancı Yatırım Türleri

Doğrudan yabancı yatırımı uluslararası piyasaya giriş şekli (entry mode) olarak tercih eden firmalar yabancı bir piyasaya ya yavru şirket kurarak ya da ortak girişim yaparak girmektedir (Yavan, 2006).

Yavru şirket (subsidiary); “yatırımcının oy kullanma haklarının yarısından fazlasına sahip olduğu (kontrolün yatırımcının elinde bulunduğu) veya yatırımcı ve yavru şirketinin beraber herhangi diğer bir teşebbüsün (bu teşebbüste yatırımcının doğrudan yabancı yatırım amacıyla gerçekleştirdiği diğer bir yavru bir şirkettir) oy hakkının %50'sinden fazlasına sahip olduğu teşebbüs” olarak değerlendirilmektedir (OECD, 2011). Çokuluslu şirketler doğrudan yabancı yatırım ile piyasaya girişlerinde genellikle tümüyle kendilerine bağlı yavru şirketleri (fully-owned subsidiary; wholly-owned subsidiary) yani tam sahipliği tercih ediyor olsa da yatırım yaptıkları evsahibi ülkenin engelleyici politikaları nedeniyle bundan vazgeçmek durumunda da kalmaktadırlar (Yavan, 2006).

Ortak girişim (joint venture), “çok uluslu şirketler (ÇUŞ) ile yerel şirketin amaçlarını gerçekleştirmek üzere kaynaklarını biraraya getirerek oluşturdukları mülkiyeti, faaliyetleri, sorumlulukları ve finansal riskleri ana şirketlerden ayrı olan üçüncü bir şirket” olarak tanımlanmaktadır (Ulaş, 2004). Üçüncü bir şirket kurulmasıyla birlikte, iki şirket ayrı ayrı daha zor başarabilecekleri işi, biraraya gelerek daha kolay başarabilmektedir (Kurtaran, 2007). Ortak girişim ile birlikte firmalar arasında bir sinerji oluşmakta ve ortak girişimlerin gerek evsahibi ülkedeki firma (host country firm) açısından gerekse doğrudan yabancı yatırımı yapan firma (foreign partner) açısından çeşitli yararları bulunmaktadır. Ortak girişimlerin evsahibi ülkedeki firmaya sağladığı en önemli yararlar; uluslararası teknoloji transferi sağlanması, piyasalara erişim imkanı oluşturması ve sermaye değişimine neden olması olarak ele alınabilir. Bunun yanı sıra ortak girişimler yabancı yatırımı yapan firmaya teknolojiyi azaltılmış risk ile transfer edebilme, evsahibi ülkedeki ürünler için daha büyük piyasalara erişebilme ve evsahibi ülkedeki ticari fırsatlar konusunda sürekli ve artan biçimde bilgi edinebilme gibi yararlar sağlamaktadır (Tisdell, 1990).

Doğrudan yabancı yatırımların uluslararası piyasaya giriş şekillerinin kültürel farklılıklar çerçevesinde incelendiği bir çalışmada, tam sahiplik (wholly-owned subsidiary-WOS) ya da yabancı ortağın çoğunluk payı ile kurulan ortak girişimlerin (joint venture) kültürel mesafenin az olması durumunda en uygun piyasaya giriş stratejileri olduğu vurgulanmaktadır (İlhan, 2006). Ortak girişimler; uluslararası piyasalara giriş yapmak isteyen firmalara riskleri ve gerekli kaynakları paylaşma konusunda destek olurken, evsahibi ülkedeki firmanın, ülkenin; rekabet koşulları, yasal ve sosyal kuralları ile kültürel özelliklerini biliyor olması ortak girişim şeklindeki firmaya üretim ve pazarlama gibi faaliyetlerde yardımcı olmaktadır (Jung, 2004).

Doğrudan yabancı yatırım yapan firmalar yabancı bir piyasaya girerken ister % 100 yavru şirket şeklinde isterse ortak girişim şeklinde girsinler temelde iki tip yatırım yapmaktadırlar. Bunlar yeni yatırım ile birleşme ve satın alma şeklindeki yatırımlardır (Yavan, 2006; Wong ve Adams, 2002; UNCTAD 2009).

Yeni yatırım (greenfield); “doğrudan yabancı yatırım yapan firmanın evsahibi ülkede üretim veya dağıtım gibi özelliklere ilişkin yeni bir birim kurması” olarak tanımlanmaktadır. Evsahibi ülkeler yeni yatırımı genellikle iş yaratma potansiyeli veya çıktılarında katma değer oluşturma gibi nedenlerle tercih etmektedir (Moosa, 2003). Yeni yatırım, yatırım yapan firmaya ise yeni ihracat alanları oluşturma gibi yararlar sağlayabilir (Floyd, 2004).

Birleşme (merger) ve satın alma (acquisition) ise; “bir firmanın yabancı bir ülkede yeni bir tesis veya şube açmak yerine mevcut yerli bir firma ile birleşme yoluna gitmesi ya da firmayı tamamen satın alması” olarak açıklanmaktadır. Birleşme durumunda bir şirketin diğer bir şirket içinde erimesi veya iki şirketin yeni bir varlık oluşturmaları durumu söz konusu olabilir ve taraflar birbirlerinden bağımsız değillerdir (Aydoğuş ve diğ., 2005). Satın alma ile yeni yatırım arasındaki en temel fark ise yeni yatırım yeni bir üretim biriminin kurulmasını ifade ederken satın almanın yabancı bir şirketin hisse satın almasıyla ilgili olmasıdır (Bjorvatn ve diğ., 2002). Satın alma uluslararası üretim sistemlerine ulaşma fırsatı ortaya çıkarabilir. Bu durum özellikle ileri teknolojiyi kullanan sektörlerde sahip oldukları teknolojiyi koruma ihtiyacı ile birlikte teknolojik gelişmeler hızlandıkça daha da önem kazanacaktır. Ayrıca satın alma firmanın kriz dönemlerinde yok olmaktan kurtulmasına ve sektördeki rekabete karşı kendini savunmasına da yardımcı olabilir (Floyd, 2004).

2.1.1.6. Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörler

Doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. Trevino ve Mixon Jr. (2004), doğrudan yabancı yatırımlar konusunda rekabet edebilmek için ülkelerin enflasyonu azaltmak ve döviz kurunu sabitlemek gibi makroekonomik değişkenlere odaklanması gerektiğini vurgulamıştır. Wickramasinghe (2007) doğrudan yabancı yatırımların belirleyicileri olarak; yabancı piyasanın bilgi ve deneyimi, büyüklüğü ve gelişimi, evsahibi ülkenin enflasyon, vergi oranları ve vergi yapısı gibi ekonomik politikaları, hükümetin yabancı yatırıma verdiği önem ve finansal teşvikler, ulaşım, girdi ve işgücü

maliyetleri, teknoloji ve politik istikrar gibi unsurları ele almıştır. Candemir (2009), gelişmekte olan çok sayıda ülkenin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını sermaye kaynağı olarak gördüğünü vurgulamış ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yapılabilmesi için kaynak ülkenin bazı itici faktörlere ev sahibi ülkenin de bazı çekici faktörlere sahip olması gerektiğini belirterek bu faktörleri açıklamaya çalışmıştır. Erçakar (2004) ise çalışmasında; yatırımları arzulayan bir ülkede, vergiler ve politik risk gibi unsurlar açısından kurumsal bir yapının oluşturulması gereği ile enflasyonun düşürülmesi, döviz kurunda istikrar sağlanması, sermayenin gideceği ülkenin gayrisafi milli hasılasının mümkün olduğunca artışının sağlanması gibi makroekonomik değişkenler üzerinde durmuştur.

Global Business Council yürüttüğü araştırmalar sonucunda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyebilecek faktörleri; Amerikan ekonomisinin genişlemesi veya daralması (%84), küresel ya da bölgesel ticaret hareketleri (%63), global kriz (deflasyon) (%62), Amerikan dolarının düşüşü (%52), hükümet düzenlemelerindeki artışlar (%42), enerji fiyatlarındaki hareketler (%31), Orta Doğu krizi (%29), güvenlik ve terör konuları (%29), ortak yönetim sorunları (%26), ayrılıkçı görüşler (%16) ve güvenlik yönetim masrafları (%9) olarak sıralamıştır (Sözen, 2006). ABD Ticaret Odası'nın (The US Chamber of Commerce), bünyesinde kayıtlı şirketlere yaptığı oldukça geniş ve ciddi anket çalışmaları, Amerikan çokuluslu şirketlerinin, yatırım için belirledikleri potansiyel ülkelerde ne gibi özellikler aradığını araştırmış ve finansal krize kadar geçen son yirmi yılda yabancı sermaye yatırımlarının hızla arttığı ve gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyümeyi arttırmış olduğu verileri elde edilmiştir. ABD Ticaret Odası'nın yürüttüğü bu çalışmalarda yatırımları etkileyen faktörler; yerel piyasanın özellikleri, piyasaya giriş, işgücü, yerel para pirimi, fikri mülkiyet haklarının korunması, ticaret politikaları, devlet düzenlemeleri, politik istikrar, makroekonomik politika çerçevesi, altyapı ve destek hizmetleri, vergi oranları ve teşvikler olarak belirtilmektedir (Karasoy, 2010). UNCTAD (1998) ile TÜSİAD ve YASED (2004) de yayımladığı raporlarda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını belirleyen faktörleri ele almışlardır. Bu raporlarda üzerinde durulan faktörler ise aşağıdaki Tablo yardımıyla değerlendirilebilir.

Tablo 3. UNCTAD ile TUSİAD ve YASED Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyen Faktörler

UNCTAD	TUSİAD ve YASED
<p>1. Politik Faktörler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ekonomik, politik ve sosyal istikrar, • Yabancı yatırımlara ilişkin uluslararası antlaşmalar, • Vergi politikası, • Ticaret Politikası ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının tutarlılığı, • Piyasaların yapısı ve işleyişine ilişkin politikalar, • Yabancı işbirliklerin anlaşma standartları. <p>2. Yatırım Ortalarına İlişkin Faktörler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yatırımların promosyonu (imaj yaratılması, ülkenin pazarlaması vb.), • Yatırım teşvikleri, • Maliyetler (rüşvet, bürokratik etkinlik vb.), • Yatırım sonrası hizmetler, • Sosyal etkenler (yaşam kalitesi vb.). <p>3. Ekonomik Faktörler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pazara Yönelme: Pazar büyüklüğü ve kişi başına milli gelir, piyasanın büyümesi, bölgesel ve küresel piyasalara giriş olanakları, piyasaların yapısı. • Kaynağa/stratejik Varlığa Yönelme: Hammaddeler, düşük ücretli vasıfsız işgücü, vasıflı işgücü. • Etkinliğe Yönelme: Kaynakların/ varlıkların maliyeti ve işgücünün verimliliği, diğer girdilerin maliyeti (iletişim, ara mallar), bölgesel bütünleşme anlaşmasına üyelik, ölçek ekonomisi. 	<p>1. Genel Makroekonomik Durum</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kişi Başına Düşen GSYİH • İç piyasanın boyutu ve büyüme durumu • Makroekonomik durumun istikrarı • Mali kuruluşların ve mali olanakların güçlülüğü, GSYİH • Kamu Bütçe fazlası • Finans kurumlarından kredi alımı <p>2. Siyasi Çevre ve Kamu Yönetimi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Siyasi İstikrar • Yasal çerçeve • Bürokratik prosedür • Rüşvet ve Yolsuzluklar • Yabancı Sermayeyi cesaretlendirmeye yönelik kanunlar <p>3. İşgücü</p> <ul style="list-style-type: none"> • İşgücünün maliyeti • İşgücünün verimliliği • Çalışanların niteliği <p>4. Enerji</p> <ul style="list-style-type: none"> • Enerji maliyeti • Enerji tüketimi <p>5. Vergiler/Teşvikler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kar üzerindeki ortalama kurumlar vergisi • Tahsil edilen kurumlar vergisi • Mallar ve hizmetler üzerindeki vergiler • Uluslararası Ticaret üzerindeki vergiler • Devlet gelirleri • Diğer vergiler • Vergi Teşvikleri ve hibeler <p>6. Ulaşım ve Haberleşme için Altyapı</p> <ul style="list-style-type: none"> • Karayolları ağının yoğunluğu • Demiryolları ağının yoğunluğu • Su ulaşımı • Havayolu ulaşımı • Uluslararası telefon görüşmeleri maliyeti • İnternet maliyeti • Yerel telefon görüşmeleri maliyeti <p>7. Ar-Ge</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ar-Ge harcamaları, GSYİH.

Kaynak: UNCTAD. (1998). *World Investment Report 1998 Trends and Determinants*. New York and Geneva: UNCTAD. Web: www.unctad.org/en/docs/wir98_en.pdf adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.; TUSİAD ve YASED. (2004). *FDI Attractiveness of Turkey: A Comparative Analysis*. Web: <http://www.docstoc.com/docs/47572393/FDI-ATTRACTIVENESS-OF-TURKEY-A-COMPARATIVE-ANALYSIS> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Tablo 3'teki verilere göre; *TUSİAD* ve *YASED* tarafından ortak yayınlanan rapor, ülkenin yabancı yatırımları çekmesinde gerekli olan şartları tüm hatlarıyla ortaya koymasının yanı sıra belirttiği faktörler ile *UNCTAD* raporundaki belirleyici faktörlerden daha kapsamlı ve uygulama olanağı daha yüksek bir rapor olarak belirtilmektedir. Raporlar içerik olarak farklılık gösterse de siyasal ve ekonomik belirleyicileri genel olarak örtüşmektedir. Bu raporda *UNCTAD*'ın raporundan farklı olarak maliyetlerden ağırlıklı olarak bahsedilmektedir. Maliyetler açısından işgücü, enerji ve enformasyon alanlarına önem verilmiştir. *UNCTAD* ve *TUSİAD/YASED* raporlarındaki şartlar zamanla zorunluluktan çıkıp, ülke için yapılması gereken bir yol haritasına dönüşebilir. Şartların yerine getirilmesi sonucunda oluşan ortamdan her iki taraf yararlandığı gibi, ortamların güvenli olmaya başlaması dünyayı da olumlu yönde etkileyecektir (Sözen, 2006). Tüm bu açıklamaların yanı sıra belirtmek gerekir ki doğrudan yabancı yatırımları belirleyen faktörler incelenirken çoğunlukla ekonomik faktörler üzerinde duruluyor olsa da teknolojik rekabet, yaşam kalitesi, politik risk ve jeo-kültürel mesafe gibi sosyo-politik faktörler de göz önünde bulundurulmalıdır (Emir ve Kurtaran, 2005). Bu faktörler arasında ise özellikle politik risk unsuru dikkat çekmektedir. Jensen (2008) geliştirmekte olan ülkelerde işlem gören çokuluslu şirketlerin politik riskten nasıl etkilendiğinin yürütülecek çalışmalar için yeni bir ilgi alanı olduğunu vurgulamaktadır.

2.1.2. Dünyada ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar

2.1.2.1. Dünya Genelinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar

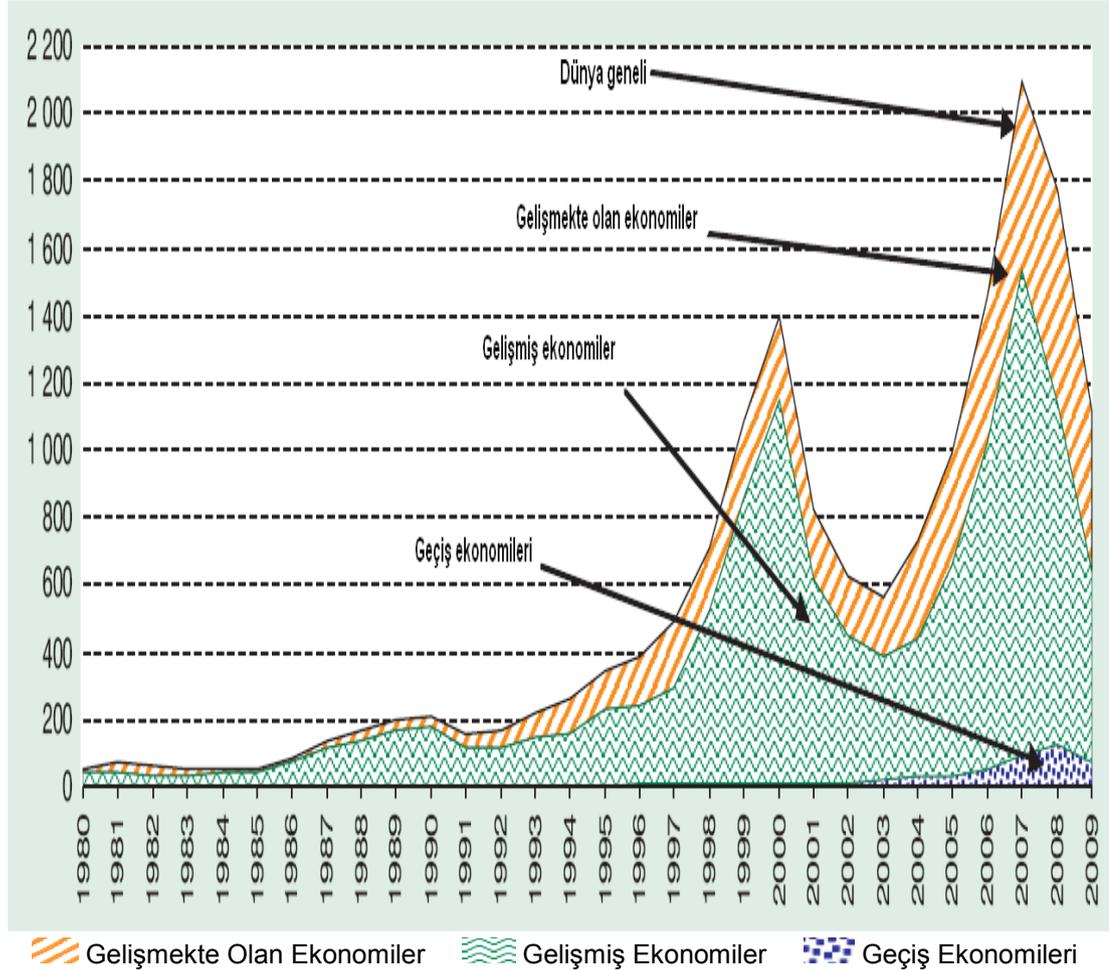
Dünya ekonomisinde sermayenin yabancı bir ülkede yatırım haline gelmesi ve kendi vatanından ayrılması sömürgecilik dönemlerine kadar uzanmaktadır. Sanayi devrimi ile birlikte 19. yüzyılın ikinci yarısında özellikle Batı Avrupa'nın sanayileşen ülkeleri; ihtiyaçları olan madenleri çıkartmak, tarımsal hammaddelerin sanayi üretimine hazır hale gelmesini sağlamak ve jeostratejik amaçları doğrultusunda, sömürge ve yarı sömürge konumundaki ülkelere önemli yatırımlar yaparak doğrudan yabancı yatırımların başlangıcında etkin rol oynamıştır (Yavan ve Kara, 2003).

İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar geçen dönemde yabancı sermaye yatırımlarının; portföy yatırımları biçiminde, daha çok faiz ve temettü elde etmek üzere yabancı bir ülkeye ait menkul kıymetlerin uluslararası sermaye piyasalarından satın alınması ile gerçekleştiği görülmektedir (Keskin, 2006). İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem ise savaşın ekonomide yarattığı yıkıntıların bir an önce onarılmasına yönelik olarak ülkelerin hızlı bir ekonomik büyüme ve refah artışı hedefledikleri ve gerçekleştirdikleri bir dönem olarak kabul edilmektedir (Erselcan, 2004).

1980 yılı sonrası dönemde; dünyada serbest piyasa politikalarının yaygınlaşmasıyla birlikte sermaye ülkeler arasında rahat bir şekilde yer değiştirmeye başlamıştır (Yılmazer, 2010). Bu dönemde küreselleşme sürecinin hız kazanması ve yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal olaylar doğrultusunda DYY'lerde görülen önemli ölçüde artışın nedenleri şu şekilde sıralanabilir (Saray, 2007):

- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT) ile Uruguay görüşmelerinde alınan kararlar,
- İktisadi birleşmelerin ağırlık kazanması ve Avrupa devletlerinin AB'yi oluşturmadaki başarıları. Bu dönemde tek başına AB sayesinde bile DYY miktarında önemli artışlar yaşanmıştır,
- Doğu Bloku'nun yıkılması ile 1990 yılından itibaren bu bloğa mensup ülkelerin merkezi planlamadan vazgeçerek piyasa sistemine geçişleri,
- Çin'in DYY hususunda önemli bir ülke olarak ortaya çıkması,
- Özellikle 1980'lerde ağırlık kazanan bilgi teknolojileri, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile çokuluslu girişimler açısından bağlı şirketleri idare etmenin daha kolay hale gelmesi,
- Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşların yapısal uyum programları ile gelişmekte olan ülkelerin liberalizasyon politikalarını desteklemeleri. Bu programlarda ticaretin liberalleşmesi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını teşvik edici önlemler alınması ile gelişmekte olan ülkelere giden DYY'lerde önemli artışlar sağlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü (UNCTAD); doğrudan yabancı yatırımlar konusunda her yıl ayrıntılı değerlendirmeler yaparak 1990'lı yıllardan beri Dünya Yatırım Raporu'nu yayınlamaktadır.

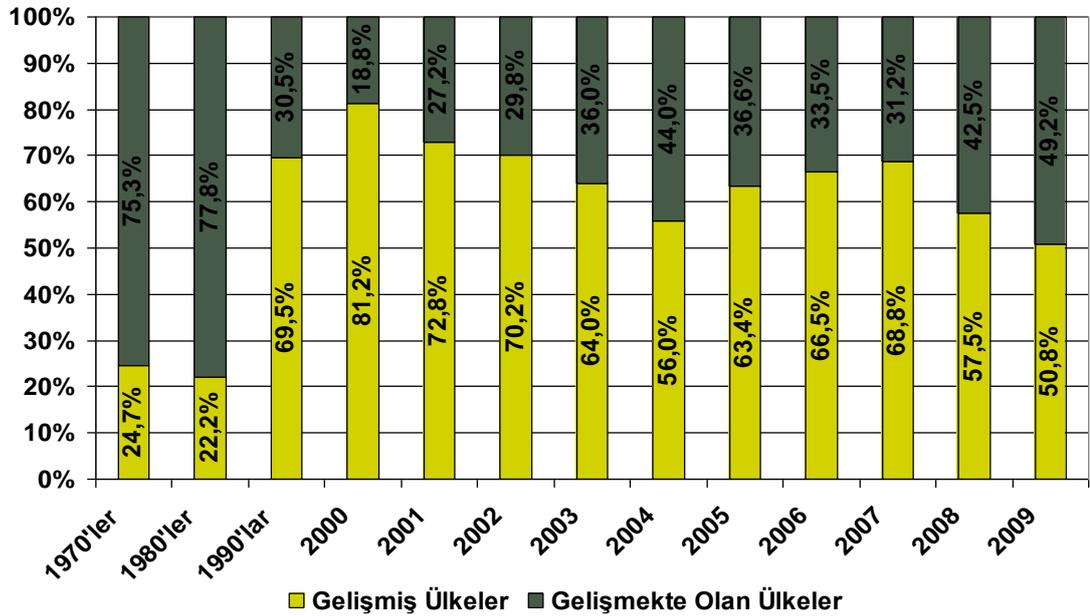

Şekil 1. Küresel Olarak ve Ekonomi Grupları Tarafından DYY Girişleri (1980-2009 [milyar dolar])

Kaynak: UNCTAD. (2010). *World Investment Report 2010*. New York and Geneva: UNCTAD. Web: <http://www.unctad.org/templates/webflyer.asp?docid=13423&intltemID=5539&lang=1&mode=downloads> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan 1990'lı yıllara kadar, genel olarak gelişmekte olan ülkelerde yabancı yatırımcılara karşı şüphe ve güvensizlik duyulan bir ortamın geçerli olduğu belirtilmektedir. Bu yaklaşım bağlamında yabancı yatırımların sömürgeciliğin bir aracı olduğu, yerli sanayiye öldüreceği ve uzun vadede daha ziyade döviz çıkışına yol açacağı inancının etkisi görülmektedir (Karagöz, 2007). Şekil 1'deki verilere göre; 1980 yılından itibaren DYY

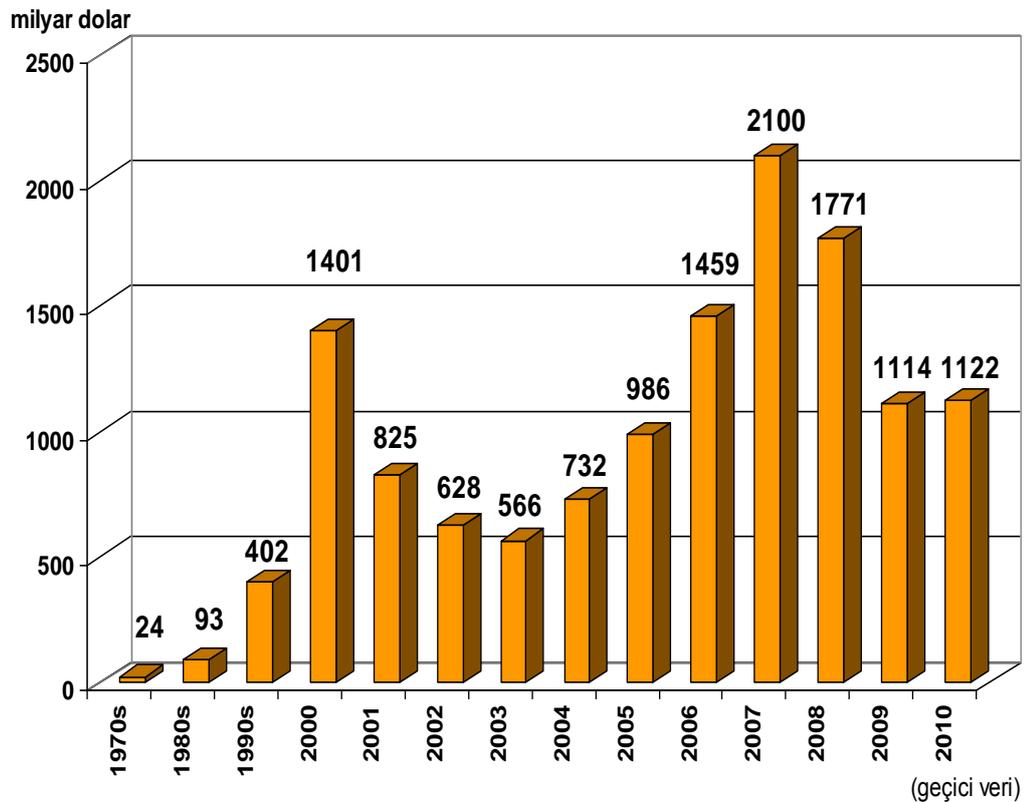
girişleri artış göstermektedir. 1980'li yıllarda DYY girişleri çoğunlukla gelişmiş ülkelerde görülürken 1990'lı yılların başlarından itibaren gelişmekte olan ülkelerde de DYY girişleri görülmeye başlamıştır. 2000 yılına yaklaşıırken ise DYY girişlerindeki artış hızla devam etmiştir. 2000 yılındaki zirve noktasının ardından 2001, 2002 ve 2003 yılları DYY girişlerinin azalma gösterdiği yıllar olmuştur. Ancak 2004 yılından itibaren DYY girişleri tekrar artış eğilimi göstermiştir. Özellikle 2007 yılında DYY girişlerinin miktarı 2 trilyon dolar seviyelerine ulaşmıştır. 1990'lı yıllar ile birlikte DYY girişlerinin başladığı gelişmekte olan ülkelerde 2000'li yıllara gelindiğinde ise DYY girişleri hızla artmıştır. Ancak bu artış gelişmiş ülkelerdeki DYY girişlerini geçmeyi başaramamıştır. 2003 yılı itibariyle dikkati çeken diğer bir durum geçiş ekonomilerinde de DYY girişlerinin yaşanmasıdır. Ayrıca Şekil 1 incelendiğinde 2007 ve 2008 yıllarında DYY girişlerindeki artış 2009 yılında keskin bir düşüş yaşamıştır. Aşağıdaki Şekil 2'de yer alan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin uluslararası doğrudan yatırımlardan aldıkları paylara ilişkin veriler de dünya genelinde DYY'lerin gelişimini göstermektedir.

Şekil 2. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Uluslararası Doğrudan Yatırımlardan Aldıkları Paylar

Kaynak: Uluslararası Yatırımcılar Derneği [YASED]. (2010). *UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2010*. İstanbul: YASED. Web: <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Pages/RaporlarveYayinlar.aspx> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Doğrudan yabancı yatırımlar genelde gelişmiş ülkeler arasında yer değiştirmekte; gelişmekte olan ülkelere kaynak akışı ise, bu ülkeler için çok önem taşımaya rağmen nispeten daha düşük oranlarda kalmaktadır. Bunun nedeni ise; OECD üyesi ülkelerin yatırımcılarının genellikle büyük ve zengin pazarlara yatırım yapmayı tercih etmeleri olarak gösterilmektedir (Selek, 2009). Doğrudan yabancı yatırımların dünya genelinde 2001 yılı ile başlayan düşüşünde 11 Eylül saldırılarının dünya üzerinde oluşturduğu etkinin rolü olduğu da ifade edilebilir.

Şekil 3. Dünyada Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (2000-2009)

Kaynak: Uluslararası Yatırımcılar Derneği [YASED]. (2011). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010 Yılı Sonu Değerlendirme Raporu*. İstanbul: YASED. Web: <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Pages/RaporlarveYayinlar.aspx> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

YASED tarafından yayımlanan 2000-2010 yılları arasındaki doğrudan yabancı yatırımların değerlendirildiği Şekil 3'te 2008 yılında 2007 yılına oranla doğrudan yabancı yatırımlarda % 16'lık bir düşüş ve 2009 yılında ise 2008 yılına göre % 37'lik bir düşüş olduğu göze çarpmaktadır.

YASED 2010 yılı raporunda 2009 yılındaki keskin düşüşün sebebi olarak global kriz gösterilmektedir. Yaşanan bu kriz doğrultusunda 2010 yılında da dünya ekonomisinde kırılganlığın devam ettiği belirtilmektedir. Ancak yaşanan bu keskin düşüşün ardından 2010 yılında uluslararası doğrudan yabancı yatırım akışlarında hafif bir toparlanma beklenmektedir. UNCTAD geçici ilk verilerine göre ise 2010 yılı global uluslararası doğrudan yatırım girişleri, 2009 yılı ile aynı seviyede ve 1,1 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Kriz öncesinde aşılmış olan 2 trilyon dolar seviyelerine ise 2012 yılında ulaşılacağı öngörülmektedir. Geleceğe yönelik beklenti ise “temkinli iyimser” olarak vurgulanmaktadır (YASED, 2010).

Aşağıdaki Tablo 4’te ise DYY’lerin dünya genelindeki gelişim süreci içinde en fazla uluslararası doğrudan yatırım (UDY) yapan, çeken ve stoğu olan ülkeler gösterilmektedir.

Tablo 4. En Fazla Uluslararası Doğrudan Yatırım Yapan, Çeken ve Stoğu Olan 10 Ülke

En Fazla Uluslararası Doğrudan Yatırım Çeken 10 Ülke			
2009	2008	ÜLKE	Miktar(Milyar \$)
1	1	ABD	129,9
2	3	Çin	95,0
3	7	Fransa	59,6
4	9	Hong Kong, Çin	48,4
5	4	İngiltere	45,7
6	5	Rusya Fed.	38,7
7	17	Almanya	35,6
8	15	Suudi Arabistan	35,5
9	14	Hindistan	34,6
10	2	Belçika	33,8
En Fazla Uluslararası Doğrudan Yatırım Yapan 10 Ülke			
2009	2008	ÜLKE	Miktar(Milyar \$)
1	1	ABD	248,1
2	2	Fransa	147,2
3	6	Japonya	74,7
4	4	Almanya	62,7
5	13	Hong Kong, Çin	52,3
6	11	Çin	48,0
7	10	Rusya Fed.	46,1
8	14	İtalya	43,9
9	7	Kanada	38,8
10	17	Norveç	34,2
En Fazla Uluslararası Doğrudan Yatırım Stoğu Olan 10 Ülke			
2009	2005	ÜLKE	Miktar(Milyar \$)
1	1	ABD	3120,6
2	2	Fransa	1133,0
3	3	İngiltere	1125,1
4	4	Hong Kong, Çin	912,2
5	8	Belçika	830,1
6	5	Almanya	701,6
7	7	İspanya	670,6
8	6	Hollanda	596,7
9	9	Kanada	524,9
10	10	Çin	473,1

Kaynak: Uluslararası Yatırımcılar Derneği [YASED]. (2010). *UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2010*. İstanbul: YASED. Web: <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Pages/RaporlarveYayinlar.aspx> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Tablo 4 incelendiğinde; her 3 durumda da ilk sırayı alan ülkenin ABD olduğu görülmektedir. ABD'yi yatırımı çeken ülkeler sıralamasında Çin ve Fransa, yatırımı yapan ülkeler sıralamasında Fransa ve Japonya, yatırım stoğuna sahip ülkeler sıralamasında ise Fransa ve İngiltere izlemektedir.

Fransa'nın her üç durumda da ilk 3 içerisinde yer aldığı görülmektedir. En fazla UDY çeken ülkeler sıralamasında Almanya 2008 yılında 17. sırada yer alırken 2009 yılında 7. sıraya yükselerek sıralamada en büyük gelişimi gösteren ülke olmuştur. En fazla UDY yapan ülkeler sıralamasında ise Hong Kong 13.'lükten 5. sıraya yükselerek sıralamada ilk 5'e girmeyi başarmıştır. En fazla UDY stoğuna sahip olan ülke ABD'nin sahip olduğu UDY stoğu; 2. olan Fransa, 3. olan İngiltere ve 4. olan Hong Kong'un sahip olduğu sermaye stoklarının yaklaşık toplamı kadardır. Stok sıralamasında Belçika 2005 yılında 8. sırada yer alırken 2009 yılında ilk 5 içerisine girmeyi başarmıştır.

2.1.2.2. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların değerlendirilmesinde doğrudan yabancı yatırımların gelişimi, yabancı sermaye kanunu ve ülkenin yabancı sermayeyi çekme potansiyeli ele alınması gereken konular olarak değerlendirilebilir.

2.1.2.2.1. Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Gelişimi

Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların başlangıcı; Osmanlı İmparatorluğu tarafından yabancı hükümetlere verilen ve Osmanlı sınırları içinde bulunan kendi vatandaşlarını sınır ötesi yargılama yetkisi tanıyan, doğrudan yabancı yatırım şirketlerine imtiyaz tanınmasını da ortaya çıkaran kapitülasyonlara kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda yabancı yatırımcılar ve iş adamları vergi vermekten muaf tutulmuş ve tüm anlaşmazlıklarını kendi konsolosluk temsilcileri tarafından oluşturulan özel mahkemelerde çözme hakkı tanınmıştır (Erdilek, 2006).

Çeşitli ticaret güvenceleri sağlayan kapitülasyonlar, her yenilenmesinde biraz daha genişletilmiş ve zamanla Avrupa'nın Orta Doğu'yu iktisadi olarak sömürme aracı haline gelmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren borçlarını ödeyemez duruma gelen Osmanlı İmparatorluğu'nda 1881 yılında Düyun-u Umumiye idaresi kurulmuş ve büyük ölçüde yabancılar tarafından yönetilmiştir. Kapitülasyonların sağladığı ayrıcalıklar ve

imparatorluğun ekonomik ve siyasal güçsüzlüğünden yararlanarak kendilerine büyük bir hareket alanı yaratan yabancı şirketlerle birlikte, dış borçlanmalar daha sonraki yıllarda imparatorluğun çöküşünü hazırlayan önemli faktörler olmuştur (Terzioğlu, 2007).

1923 yılında imzalanan Lozan Anlaşması beraberinde kapitülasyonların ortadan kaldırılmasını getirirken, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki yanlış yabancı sermaye politikası sebebiyle Cumhuriyet hükümetleri başlangıçta, yabancı sermayeye karşı çok ihtiyatlı davranmış ve özellikle kamu hizmeti niteliği taşıyan alanlarda faaliyet gösteren yabancı şirketlerin millileştirilmesi yoluna gidilmiştir (Çetinkaya, 2004).

1929 ekonomik buhranı ile beraber dünya ölçeğinde liberal iktisat politikaları terk edilmiş ve yabancı yatırımcılar kendi ülkelerine geri dönmeye başlamıştır. 1929 ekonomik buhranı ve Lozan Anlaşması ile birlikte devlet daha korumacı bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Devletin korumacı politika benimsemesinin bir diğer nedeni ise özel girişim ile sanayileşmenin o dönemdeki şartlara göre mümkün olamayacağını anlaşıldığı olarak belirtilmektedir (Ünlü, 2009).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Türkiye; Batı Bloku'nda oluşturulan "Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (OECD)"na ve "Kuzey Atlantik Paktı (NATO)"na, sırasıyla 1948 ve 1952 yıllarında üye olmuş, bu dönemde Sovyetler Birliği ile ilişkileri bozulmuş ve 1950 yılında Kore Savaşı'na katılarak ABD ile yakınlaşma politikasına girmiştir. Bu tarihten itibaren ulusal ekonomi politikalarının belirlenmesinde ABD etkili olmuş, Marshall Planı çerçevesinde Türkiye ekonomisini inceleyen ABD'li uzmanlar ise uygulanmakta olan devletçi politikaların kapsamlı bir eleştirisini yaparak, kamu girişimciliğinin daraltılması ve özel kesimin daha hızlı gelişmesi için münasip ortam hazırlanması temelinde liberal bir ekonomi anlayışını empoze etmeye çalışmıştır (Calda, 2009).

1950-1977 arası dönemde Türkiye yıllık ortalama %7'lik büyüme hızını yakalamış fakat bu gelişme sürekli olmamakla beraber bu tarz bir büyümenin

bedeli; sürekli artan ve başa çıkılmaz hale gelen bir dış borç yükü, ithal girdilere bağımlı fakat ülkenin ödemeler dengesine katkıda bulunabilecek ihracat potansiyeline sahip olamayacak ölçüde korunan bir özel sektör ile hızlı ve kendine yeterli bir kalkınma seviyesinin Batılı parlamenter demokrasi ve kapitalizm modeliyle elde edilemeyeceğine inanan aşırı sağ ve sol grupların yükselişi olarak belirtilmektedir (Çilingir, 2004).

1980'li yıllara gelindiğinde, dönemin en önemli olayı 24 Ocak 1980 istikrar paketinin açıklanması ile birlikte liberal iktisat politikaları benimsenerek, dışa dönük atılımlar yapılması ve yapısal uyum programının ana unsurlarından birisi olarak da yabancı sermaye yatırımlarının özendirilmesinin temel politika olarak benimsenmesi olmuştur (Ateş, 2006). Gelişen süreçte ticaret ile ilişkili yabancı yatırımlar da; yatırımcılara yönelik "Türk Parasını Koruma Kanunu (TPKK)" içinde yer alan, "elde edilen kârların transferinde sınırlandırma olması" uygulamasına tabi olduklarından yatırımcıların yatırımlarında isteksiz davrandıkları görülmüş ve önemli bir gelişme sağlanamamıştır (Aktürk, 2005).

Tablo 5. 1980-2010 Döneminde Uluslararası Doğrudan Yatırımlar

Yıl	İzin Verilen Yabancı Sermaye (milyon \$)	Fiili Giriş (milyon \$)	Uluslararası Doğrudan Yatırımlar (toplam net)
1950	1	--	5
1960	10	--	24
1970	88	--	58
1980	97,00	35	18
1981	337,51	141	--
1982	167,00	103	--
1983	102,74	87	46
1984	271,36	162	113
1985	234,49	158	99
1986	364,00	170	125
1987	655,24	239	115
1988	820,52	488	354
1989	1.511,94	855	663
1990	1.861,16	1005	684
1991	1.967,26	1041	810
1992	1.819,96	1242	844
1993	2.063,39	1016	636
1994	1.477,61	830	608
1995	2.938,32	--	885
1996	3.835,97	--	722
1997	1.678,21	--	805
1998	1.646,44	--	940
1999	1.699,57	--	783
2000	3.477,42	--	982
2001	2.725,28	--	3352
2002	2.242,92	--	1082
2003	1.207,99	--	1702
2004	17.06.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile yabancı sermayeli şirketlerin ve şubelerin kuruluşu ve faaliyetlerine ilişkin izin sistemi kaldırılmış olduğundan izine dayalı istatistikler artık yayımlanmamaktadır.	--	2785
2005		--	10031
2006		--	20185
2007		--	22047
2008		--	19504
2009		--	8409

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı. (2011). *Doğrudan Yabancı Sermaye Raporu, Türkiye’de Yıllara Göre Yabancı Sermaye Yatırımları (1980-2003), Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni 2011 Şubat*. Ankara: Hazine Müsteşarlığı. Web: <http://www.hazine.gov.tr> adresinden 8 Şubat 2011’de alınmıştır.; Göz, D. (2009). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.; T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı [DPT]. (2011). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (3. Bölüm-Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi)*. Ankara: DPT. Web: <http://www.dpt.gov.tr> adresinden 8 Şubat 2011’de alınmıştır.

1980-2010 yılları arasındaki doğrudan yabancı sermaye net ve fiili girişlerini gösteren Tablo 6; Uluslararası Yatırımcılar Derneği (YASED), Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı'ndan elde edilen ortak veriler doğrultusunda hazırlanmıştır. Tablo 8'de görüldüğü üzere 1980-1988 yılları arası, Türkiye'ye yönelik uluslararası doğrudan yatırımların gerçekleşen fiili girişlerinin yıllık ortalaması yaklaşık 148 milyon dolar olarak ortaya çıkmıştır.

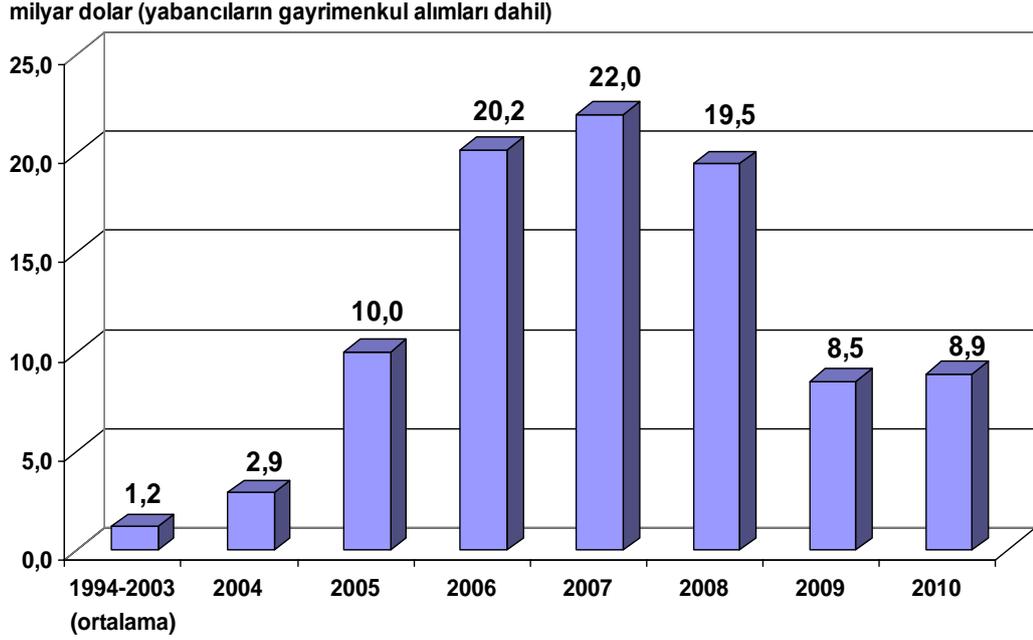
Gerçekleştirilen tüm bu düzenlemeler ve 24 Ocak 1980 Kararları doğrultusunda, 1990'lı yıllarda da sermaye hareketleri görülmüştür. Fakat bu hareketlenme, doğrudan yabancı sermaye hareketi şeklinde değil, uygulanmakta olunan yüksek faiz ve sabit kur rejiminden kazanç sağlamak isteyen kısa vadeli sermaye olarak gerçekleşmiştir (Bağcı, 2009). 1980 ve 1983 yılları arasında 12 Eylül askeri darbesinin yabancı yatırımlar üzerindeki olumsuz etkisi tabloda da görülmektedir. 1983 yılında yapılan genel seçimlerden sonra az da olsa artışa geçen yabancı sermaye, 1987'de Avrupa Birliği'ne yapılan tam üyelik başvurusundan sonra artışa geçmeye başlamıştır (Akbulut, 2009).

Genel olarak göstergeler incelendiğinde, yabancı sermaye yatırımları ile büyüme oranları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Ülke ekonomisi içerisinde ekonomide büyümenin gerçekleşmesi yabancı sermaye yatırımlarının artmasını da beraberinde getirecektir. Gayri safi milli hasıla (GSMH) artış hızına bakıldığında 1990 yılında %9,4'lük bir büyüme gerçekleşmiş ancak 1991 yılındaki Körfez krizinin etkisiyle büyüme hızı %0,3'e düşmüştür. Büyüme hızı 1994 yılına gelene kadar artış şeklinde devam etmiştir. 1994 yılında ekonominin daralması, ekonomik istikrarsızlığı da beraberinde getirirken, bunun sonucunda 5 Nisan istikrar tedbirleri alınmış ve aynı yıl içinde ekonomide de % 6,1 oranında küçülme görülmüştür (Çetinkaya, 2004:29). 1996'dan itibaren Avrupa Birliği (AB) ile olan Gümrük Birliği Anlaşması, ülkenin dış ticarete açılması yolunu güçlendirmiştir. Fakat Türkiye'nin DYY üzerinden dünya ekonomisi ile entegrasyonu, diğer gelişmekte olan ülkelere nazaran daha yavaş bir hızla ilerlemiştir (Erdilek, 2006). Bu bilgiler doğrultusunda Tablo 9'daki veriler göstermektedir ki, 1989-

1999 yılları arasında gerçekleşen net doğrudan yabancı yatırımın yıllık ortalaması yaklaşık olarak 761 milyon dolar seviyelerindedir.

2000 yıllara gelindiğinde ise 2000 yılında DYY net değer olarak 1 milyar dolar seviyelerini görürken 2001 yılında 3 milyar dolar seviyesini aşmıştır. Ancak 2002 ve 2003 yıllarında tekrar bir düşüş görülmüştür. 2001 Şubatı'nda yaşanan 21 Şubat Krizi (Kara Çarşamba) de 2002 yılındaki DYY girişlerini olumsuz yönde etkilemiştir. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında DYY girişinin 2002 yılında artması beklenirken, düşmesinin nedeni, Türkiye'nin diğer bir Arjantin olacağı düşüncesi olarak belirtilmektedir (Göz, 2009). Türkiye'nin bu dönemdeki konumu Dünya Bankası'nın ve Uluslararası Finans Kurulu (IFC)'nin müşterek bir teşebbüsü olan, Yabancı Yatırım Danışmanlık Servisi (FIAS)'nin araştırmalarına da konu olmuştur (YOİKK, 2001). Şubat 2001 krizinden sonra yaşanan ekonomik ve siyasi belirsizliğin yabancı yatırımcının güvenini olumsuz etkilemesinin yanı sıra tüm dünya ekonomisini etkileyen 11 Eylül olayı sonrası yaşanan durgunluk da 2002 ve 2003 yıllarında DYY'leri olumsuz etkilemiştir (Özdemir, 2006).

2000'li yıllar içerisinde 2001 krizi sonrasında IMF ile uygulanan programların katkısıyla ekonomide görece olarak sağlanan istikrarlı makroekonomik ortam, görece siyasi istikrar, AB ve IMF ile ilişkilerin yolunda gitmesi ve büyük çaplı özelleştirmeler de, yüksek miktardaki doğrudan yabancı sermaye girişlerinde etkili olmuştur (Bilgin ve diğ., 2008). Ayrıca 2003 yılında kabul edilen 4875 sayılı "Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu" da yabancı yatırım ortamının değiştirilmesine yönelik atılan en önemli adım olmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda 2004 yılı itibariyle artış trendi yakalayan doğrudan yabancı yatırımlar; 2004 yılındaki 2,9 milyar dolar seviyesinden 2005 yılında 10 milyar dolar, 2006 yılında 20 milyar dolar, 2007 yılında 22 milyar dolar ve 2008 yılında 19,5 milyar dolar seviyelerine çıkmıştır. 2009 yılındaki küresel krizin etkileriyle ise Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlar 8,5 milyar dolara gerilemiştir. 2000'li yıllarda yaşanan bu süreç aşağıdaki Şekil 4 yardımıyla da değerlendirilebilir.

Şekil 4. Türkiye'ye Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri

Kaynak: Uluslararası Yatırımcılar Derneği [YASED]. (2011). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010 Yılı Sonu Değerlendirme Raporu*. İstanbul: YASED. Web: <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Pages/RaporlarveYayinlar.aspx> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

2010 yılı sonu itibari ile uluslararası doğrudan yatırım girişleri 8,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. UDY girişleri 2010 yılında, 2009 yılına göre %6 oranında artış göstermiştir. 2006, 2007 ve 2008 yıllarında ulaşılan 20 milyar dolar seviyesine tekrar dönüş sinyalleri, küresel krizden toparlanma sürecindeki belirsizliklerin devam ediyor olması nedeniyle henüz alınmamaktadır. 2010 yılında aşılamayan 10 milyar dolar seviyesinin, büyük miktarda işlemler olmaması durumunda, 2011 yılında da aşılması muhtemel görünmemektedir (YASED, 2011). Türkiye'nin UDY girişleri açısından 2010 yılına ilişkin durumu ise aşağıdaki Tablo 6 yardımıyla yatırımlarda rolü olan başlıca ülkeler ve payları açısından incelenebilir.

Tablo 6. 2010 Yılında UDY Girişlerinde Başlıca Ülkeler ve Payları

Ülkeler	İlk 10 Ülke UDY Girişi (milyon dolar)	İlk 10 Ülke Payları
1. Avusturya	1.779	28,4%
2. Fransa	589	9,4%
3. Hollanda	501	8,0%
4. Almanya	498	8,0%
5. Yunanistan	424	6,8%
6. Japonya	347	5,6%
7. ABD	318	5,0%
8. Lüksemburg	269	4,0%
9. İngiltere	233	4,0%
10. İspanya	190	3,0%
11. Diğer	1.112	17,8%
Toplam	6.260	100%

Kaynak: Uluslararası Yatırımcılar Derneği [YASED]. (2011). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010 Yılı Sonu Değerlendirme Raporu*. İstanbul: YASED. Web: <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Pages/RaporlarveYayinlar.aspx> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

2010 yılı içerisinde gerçekleşen 8,9 milyar dolarlık net girişin 6.260 milyar dolarlık bölümünü toplam sermaye girişleri (toplam sermaye girişleri; DYY çıkışları, net diğer sermaye ve gerçek kişiler tarafından gerçekleştirilen gayrimenkul alımları toplamının net DYY girişlerinden çıkarılması sonucu bulunmaktadır) oluşturmaktadır. Bu veriler dikkate alındığında Türkiye'ye 2010 yılı itibari ile en çok UDY girişi %28,4 ve yaklaşık olarak 1,8 milyar dolar ile Avusturya tarafından gerçekleştirilmiştir. Avusturya'yı sırasıyla Fransa, Hollanda, Almanya, Yunanistan, Japonya, ABD, Lüksemburg, İngiltere, İspanya ve diğer ülkeler izlemektedir.

Türkiye'ye yönelik UDY girişlerinin dağılımı bölgeler itibariyle de değerlendirilebilir. YASED'in 2011 yılı verilerinde UDY girişlerinin bölgelere göre dağılımında son beş yıllık süreç ele alınmıştır. Bu sürece ilişkin veriler aşağıdaki Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Bölgeler İtibari ile Dağılımı (2006-2010)

(Milyon Dolar)	2006	2007	2008	2009	2010	2006-2010
Avrupa	14.574	12.974	11.367	5.232	5.005	49.152
	82,6%	67,8%	77,1%	83,7%	80,0%	76,8%
Kuzey Amerika	969	4.223	891	312	374	6.769
	5,5%	22,1%	6,0%	5,0%	6,0%	10,6%
Asya/Yakın ve Orta Doğu	1.910	608	2.184	361	437	5.500
	10,8%	3,2%	14,8%	5,8%	7,0%	8,6%
Asya / Diğer	17	797	161	312	435	1.722
	0,1%	4,2%	1,1%	5,0%	6,9%	2,7%
Diğer Bölgeler	169	535	144	33	9	890
	1,0%	2,8%	1,0%	0,5%	0,1%	1,4%
TOPLAM	17.639	19.137	14.747	6.250	6.260	64.033

Kaynak: Uluslararası Yatırımcılar Derneği [YASED]. (2011). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010 Yılı Sonu Değerlendirme Raporu*. İstanbul: YASED. Web: <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Pages/RaporlarveYayinlar.aspx> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Tablo 8'de verilen bilgiler doğrultusunda Türkiye'ye yönelik UDY girişleri incelendiğinde; 2006-2010 yılları UDY girişlerinin %76,8'ine Avrupa ülkeleri, %11,3'üne Asya ülkeleri ve %10,6'sına Kuzey Amerika ülkelerinin sahip olduğu görülmektedir.

Türkiye'ye yönelik UDY girişlerinin sektörel dağılımına ilişkin veriler de son beş yıllık süreçteki gelişimi açısından incelenebilir. Bu süreçte UDY girişlerinin sektörel dağılımını açıklayan veriler aşağıdaki Tablo 9'da gösterilmektedir.

Tablo 8. Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişlerinin Sektörel Dağılımı (2006-2010)

Sektörler (Milyon Dolar)	2006	2007	2008	2009	2010	2006-2010
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık	6	9	41	49	78	183
Sanayi	2.100	5.116	5.174	3.778	3.082	19.250
Madencilik	122	337	151	89	195	894
İmalat	1.866	4.211	3.955	1.565	847	12.444
Elektrik, gaz, su	112	568	1.068	2.124	2.040	5.912
Hizmetler*	15.533	14.012	9.532	2.423	3.100	44.600
Finans	6.957	11.662	6.069	666	1.575	26.929
İnşaat	222	285	336	208	391	1.442
Toptan ve Perakende Ticaret	1.166	165	2.085	389	310	4.115
Gayrimenkul Aracılık Hizmetleri	99	560	641	560	282	2.142
Ulaştırma, Depolama, Haberleşme	6.696	1.117	170	391	199	8.573
Diğer Hizmetler	393	223	231	209	343	1.399
Toplam Girişler (Sermaye)	17.639	19.137	14.747	6.250	6.260	64.033
Çıkışlar	-657	-743	-35	-82	-35	-1.552
Diğer Sermaye (net)**	281	727	1.855	459	180	3.502
Gayrimenkul Alımları (gerçek kişiler)	2.922	2.926	2.937	1.782	2.494	13.061
Net Girişler	20.185	22.047	19.504	8.409	8.899	79.044

* Alt sektörler 2010 yılı girişlerine göre sıralanmıştır.

** Diğer sermaye girişleri ana şirket ile yatırım yapılan şirket arasındaki borçlanmadan doğan yatırımları kapsamaktadır.

Kaynak: Uluslararası Yatırımcılar Derneği [YASED]. (2011). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010 Yılı Sonu Değerlendirme Raporu*. İstanbul: YASED. Web: <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Pages/RaporlarveYayinlar.aspx> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Tablo 8'deki verilere göre; sanayi alanında gerçekleşen girişlerin detayları ele alındığında 2006, 2007 ve 2008 yıllarında imalat sanayi en çok girişin gerçekleştiği sektör olurken; 2009 ve 2010 yıllarında elektrik, gaz ve su sanayi en çok girişin gerçekleştiği alanlar olmuştur. Hizmet sektörleri arasında ise finans sektörü en dikkat çeken sektördür. Finans sektörü UDY girişlerinde lokomotif sektör olmuştur. Ancak 2009 ve 2010 yıllarında keskin bir düşüş içerisine girmiştir. UDY çıkışlarında ise 2008 yılı itibariyle azalma görülmektedir. Ayrıca Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) tarafından yayımlanan 2010 Yatırım Ortamı Değerlendirmesi raporunda da vurgulandığı üzere UDY girişi son zamanlardaki telekomünikasyon ve finanstan uzaklaşma ile birlikte uluslararası karşılaştırmalara göre zayıf kalmıştır (YOİKK, 2010). 2010 yılına ait veriler incelendiğinde; toplam girişlerin %49'unu sanayi sektörlerine girişler oluştururken %50'sini ise hizmet sektörlerine girişler oluşturmuştur. 2010 yılında, enerji ve finans sektörleri girişlerden en fazla payı alan sektörler olmuştur.

Türkiye' de DYY'lere ilişkin politikaların genel çerçevesini belirlemede Hazine Müsteşarlığı yetkilidir. DYY'leri ilgilendiren mevzuatta yapılacak değişiklik ve yeni mevzuat taslakları hakkında Hazine Müsteşarlığı'nın uygun görüşü alınmaktadır. DYY'ler alanında izin sisteminin terk edilmesi ve bilgilendirme esasına dayanan bir sisteme geçiş gerçekleşmiştir. DYY'lere ilişkin istatistikî bilgiler Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü nezdinde tutulmaktadır (Günem, 2007). T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı 2011 Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni'nde Türkiye'deki DYY yapan şirketlerin sayısı ve kuruluş türleri değerlendirilmektedir.

Tablo 9. Yıllar İtibariyle Kuruluş Türlerine Göre Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısı

Yıl	Yeni	İştirak	Şube	Toplam
1964-2005 (Birikimli)	8080	1870	323	10273
2006	2266	596	58	2920
2007	2624	616	64	3304
2008	2483	624	64	3171
2009	2302	566	68	2936
2010	2724	543	77	3344
2011/Ocak	20711	4841	658	26210
Genel Toplam	20711	4841	658	26210

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı. (2011). *Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni 2011 Şubat*. Ankara: Hazine Müsteşarlığı. Web:<http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymouse?NavigationTarget=navurl://ece24785e13b51af18464d81e80b65f0&LightDTNKnobID=1728274996> adresinden 8 Şubat 2011’de alınmıştır.

Tablo 9, Türkiye’deki yıllar itibari ile şirket sayılarını kuruluş türlerine göre değerlendirmektedir. 2011 yılı Ocak ayı itibariyle uluslararası sermayeli şirketlerin toplam sayısı 26210’dur. Bu şirketlerin 20711 tanesi yeni bir yatırım olarak, 4841 tanesi yerli sermayeli şirketlere yapılan uluslararası sermaye iştiraki olarak, 658 tanesi ise uluslararası sermayeli şirketin şubesi olarak kurulmuştur. Tablo 12’de dikkat çeken en önemli unsur ise 2011 Ocak ayına kadar 2006’dan sonra kurulan şirket sayısının, 1964-2005 arası kurulan şirket sayısından fazla olduğudur.

Ayrıca Türkiye’de DYY’lerin gelişimi değerlendirilirken yabancı yatırımların Türkiye ekonomisine olan katkısını arttırmak amacıyla hazırlanan “Kalkınma Planları” da incelenmelidir. Kalkınma planlarında ekonomi politikasının temelini “*ekonominin dış kaynaklara bağımlılığının azaltılması*”nın oluşturduğu ifade edilebilir. Tablo 10’da yabancı sermaye yatırımları için kalkınma planlarında yer alan politikalar ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 10. Yabancı Sermaye Yatırımları İçin Kalkınma Planlarında Yer Alan Politikalar
(I. Beş Yıllık [1963–67], II. Beş Yıllık [1968–72], III. Beş Yıllık [1973–77])

Dönemler	Amaç	Üretilen Politikalar	Not
I. Beş Yıllık (1963–67)	Yabancı sermayenin tevsik edilmesi	Kurumsal alt yapının hazırlanması, idari engellerin azaltılması ve kurumlar arası es güdümün sağlanması, ilaç sanayinde yabancı sermayeye ilaca giren aktif bir maddenin sentezini yapmak şartıyla izin verilmesi.	Yabancı sermaye konusunda özel bir hüküm getirmemekle beraber, yabancı sermayeye ödemeler dengesi açısından yaklaşmıştır.
II. Beş Yıllık (1968–72)	Ek bir tasarruf, döviz ve teknoloji kaynağı olarak önem verilmesi	Sanayileşme konusunda, Türk ekonomisine en faydalı sahalara yönltilmesi, Türk girişimcilerin teknik bilgi, tecrübe ve sermaye yetersizliği sebepleriyle ele alamadığı sanayi dallarına kabul edilmesine özen gösterilmesi, yabancı sermayeden ek bir tasarruf ve teknoloji kaynağı olarak faydalanılması, içki sanayinde ihracata yönelmiş projeler dışında yeni yabancı sermaye yatırımlarına izin verilmemesi, ilaç sanayinde, yabancı sermayeye ancak ilaç aktif maddeleri imali ile ilgili kimya sanayi için ve yerli gelişmelere engel olmamak kaydıyla müsaade edilmesi, sigortacılık yapmak üzere yeni şirketlerin kurulması ve yabancı şirketlerin çalışma izni almalarının teşvik edilmemesi.	6224 sayılı Kanununun 8. maddesi gereğince kurulmuş olan komitenin kaldırılarak, kanunla komiteye verilen görev DPT'ye devir edilmiştir. Yabancı sermayeye ödemeler dengesi ve dış ekonomik ilişkiler politikası başlığı altında döviz kazandırıcı ve teknoloji artırıcı olması açısından yaklaşmıştır. Yabancı sermayenin gösterdiği ilginin 1972 yılında 55 milyon dolara yükseleceği beklenmektedir.
III. Beş Yıllık (1973–77)	Eksik alanlarda tamamlayıcı unsur olarak görülen yabancı sermaye yatırımlarının yerli sermaye yatırımlarını engellememesi	Yüksek teknolojiyi gerektiren ve özellikle ihraca dönük olan yatırımların öncelikle değerlendirilmesi, yabancı sermayenin yurt içinden sağlanamayan bir teknoloji getirmesi, kurulacak kapasitelerde uluslararası rekabet olanağına sahip olma şartının aranması, izin verilirken mümkün olan ölçüde ihracat şartının konması, yatırım izinlerinin belirli sürelerle bağlanması, yabancı sermayeye izin verilirken herhangi bir üretim dalında yabancı sermayenin monopol yaratmamasına dikkat edilmesi, ilaç sanayinde yabancı sermayeye ilaç aktif maddeleri imali ile ilgili kimya sanayi için ve yerli gelişmelere engel olmamak kaydıyla müsaade edilmesi, turizm sektöründe fiziksel planları yapılmış bölgelerde, kitle turizm ve dış turizme dönük yatırımların tevsik edilmesi, yabancı personelin sürekli değil, makul bir sürede bilgisini Türk personeline aktaracak bilgi kaynağı olarak düşünülmesi.	Yabancı sermayenin ülkeye çekilebilmesi için önemli bir teşvik getirilmemiştir. 6224 sayılı yasanın beklendiği gibi arzu edilen yabancı yatırımcıyı çekemediği vurgulanmıştır. Şirket kurulma işlemleri için hangi tür vasıflarda olması gerektiği ifade edilerek, yerli üreticiyi koruyucu ve açıkları giderici yabancı sermaye konsepti belirlenmiştir.

Tablo 10-devamı. Yabancı Sermaye Yatırımları İçin Kalkınma Planlarında Yer Alan Politikalar
(IV. Beş Yıllık [1979–83], V. Beş Yıllık [1985–89])

Dönemler	Amaç	Üretilen Politikalar	Not
IV. Beş Yıllık (1979–83)	Yabancı sermaye girişini kolaylaştırmak ve Türkiye ekonomisine katkısını arttırmak	Yabancı sermaye ve teknoloji den farklı olarak, Türk ekonomisinde, yabancı sermaye ve teknoloji den yararlanmanın gerekli olduğu saptanan konular için ilgili üretici yatırımcı kuruluşların yabancı firmalarla doğrudan ilişki kurmalarının kolaylaştırılması, bürokratik işlemlerin en aza indirilerek hızlı karar alınmasını sağlanması, yatırımcı firmalarda ileri teknoloji getirme şartının aranması, yabancı sermayeli yatırımların finansmanında büyük ölçüde sermaye (özkaynak) kullanımına ağırlık verilmesi, belirli büyüklükte dış satım koşulunun getirilmesi, varolan yabancı sermayeli firmaların sorunları ve gereklerinin öncelikle göz önüne alınması, yabancı ortağın sahip olacağı pay için izin aşamasında herhangi bir üst sınırın uygulanmaması, fiziksel planları kesinleşmiş kitle turizm ve dış turizme dönük nitelik taşıyan büyük ölçekli turizm yatırımlarının özendirilmesi, maden çıkarma ve cevher zenginleştirmesine dönük çalışmalarda yabancı sermayeli kuruluşlara izin verilmemesi, ilaç sanayinde "yeni" yabancı sermaye girişimlerine izin verilmemesi, yatırım malı, hammadde ve ara malı dış alımlarına ön fiyat denetimi uygulanması, izin kararname çıkan yatırımların kararname koşullarına uygun biçimde ve zamanında gerçekleştirilmesinin sağlanması, izin koşullarında değişiklik istenen yatırım geciktirmelerinin önlenmesi	Önceki planlara göre yabancı sermaye yatırımlarına daha çok yer verilen bu plan döneminde, 1983 yılına kadar yatırımların 500 milyon dolar olacağı öngörülmüş, 79 yılı için 80 milyon dolar olan yatırım tutarı daha sonraki yıllarda 150, 250, 400 ve 500 milyon dolar olmuştur. 1973'te 118 olan firma sayısı 1977 yılı sonunda 100'e düşmüş, yurda girişine izin verilen yabancı sermaye miktarı 1973 yılında 2069 milyon lira iken 1977'de 2481 milyon lira ya yükselmiştir. Birincil sektör imalat sanayidir.
V. Beş Yıllık (1985–89)	Yabancı sermaye ile ilişkilerin daha net ve sorunsuz yürütülmesinin sağlanması, yabancı sermaye yatırımlarının teşviki için gerekli hukuki ve ekonomik yapının geliştirilmesine özen gösterilmesi	Dünya'nın çoğu yerinde büyük miktarlarda dolasan Arap sermayesinin Türkiye'ye çekilmesinin sağlanması, çekilen yatırımlarla teknolojik gelişimin, üretim kalitesinin ve dünya pazarlarındaki rekabet gücünün artırılması, yüksek finansman ve ileri teknoloji gerektiren büyük projeler için yabancı sermayenin teşvik edilmesi, serbest bölgelerin geliştirilmesi, tarımsal alanda özellikle tohumluk yatırımlarında yabancı sermaye girişinin teşvik edilmesi, turizm alanında yatırımcıların çekilmesinin sağlanması, DPT tarafından sermaye tutarı 50 milyon doları aşmayan yatırım ve teşviklere izin verilmesi, yabancı sermayeli firmaların sermaye artışı, kapasite genişletme yeni üretim ve iştirak oranları değişikliklerini yapmaya, yabancı personel çalıştırma izinlerini vermeye, kamu ve özel sektör kuruluşlarının yurt dışına yerleşik kişi ve kuruluşlarla yapacakları lisans, know-how ve teknik yardım anlaşmalarını incelemeye ve onaylamaya, hisse alım-satımı ve değerlendirilmesi ile ilgili işlemlerde yetkili kılınmasına olanak sağlanması.	Bu dönemde yasal yapının düzenlenmesi amacıyla 12.2.1986 tarih 86/10353 sayılı kararname ile 13.3.1986 tarih 19046 sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı yürürlüğe girmiştir. Kararın 3. maddesi kapsamında yabancı sermaye iştirakleri ile ilgili tüm işlemleri DPT, Yabancı Sermaye Başkanlığının yürüteceği ifade edilmiştir. Kararın 5. maddesinde ise; yabancı sermayeli kuruluşların hisselerine düşen kar, kar payı, satış, tasfiye ve tazminat gelirleri ile lisans, teknik yardım anlaşmaları karşılığında ödenecek tutarlar, dış kredi anapara ve faiz ödemelerinin transferi ya da bu değerlerin yurt içinde yatırımda kullanılması serbest bırakılmıştır.

Tablo 10-devamı. Yabancı Sermaye Yatırımları İçin Kalkınma Planlarında Yer Alan Politikalar
(VI. Beş Yıllık [1990–94], VII. Beş Yıllık [1996–2000])

Dönemler	Amaç	Üretilen Politikalar	Not
VI. Beş Yıllık (1990–94)	Yabancı sermayeye ilişkin daha önce izlenen politikaların devam ettirilerek yasal çerçevenin genişletilmesi	Yabancı sermaye konusunda mevcut liberal politikaların uygulanmasına devam edilmesi, ilgili mevzuat güncellenerek en geniş kapsamda ihtiyaca cevap verir hale gelmesinin sağlanması, menkul kıymetlere yatırımın temin ve teşviki yönündeki düzenlemelere devam edilmesi, yap-islet-devret modelinin yabancı sermaye katkısından azami ölçüde yararlanmasının sağlanması, yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması ile çifte vergilendirmeyi önleme gibi ikili anlaşmaların yapılmasına devam edilmesi, tanıtım faaliyetlerinin en iyi şekilde yapılması, patent haklarının korunması ile ilgili mevzuatta yabancı sermayeyi teşvik edici yönde gerekli düzenlemelerin yapılması, özelleştirme ve serbest bölge uygulamalarına devam edilmesi, ileri teknoloji yabancı sermayenin gelmesinin sağlanması.	Bu dönemde önceki dönemlere göre ağırlıklı olarak yasal çerçeve üzerinde durulmuş ve uluslar arası nitelikte anlaşmaların düzenlenmesine yönelik politikalar üretilmiştir. 1988'de 352 milyon dolar seviyesine çıkan sermaye girişi uzun süredir 100 milyon dolar seviyelerinde kalmıştır.
VII. Beş Yıllık (1996–2000)	Dış kaynak sağlanmasında önemli bir işlevi olan yabancı sermaye girişini hızlandırıcı bir ortamın yaratılmasına özen gösterilmesi	İleri teknoloji kullanımını gerektiren üretim alanlarında, yabancı sermayeli yatırımlar yoluyla teknoloji transferinin desteklenmesi, izin müessesesi uygulamasının kademeli olarak kaldırılmasının sağlanması, özelleştirmelerin hızlandırılması ancak monopol yabancı sermaye piyasası oluşumunun engellenmesi, mevcut liberal politikalar devam ettirilerek ilgili mevzuatın geliştirilmesinin sağlanması, yap-islet-devret modellerine yabancı sermaye yatırımlarının katalize edilmesinin sağlanması, kısa vadeli sermaye girişlerinin (portföy yatırımları), döviz kurunun rekabet gücünü olumsuz yönde etkilemeyecek bir yapı içinde geliştirilmesinin sağlanması.	AB Ülkeleri ile olan gelir ve verimlilik farklarını süratle kapatmak üzere yabancı yatırımların hızla artırılmasının sağlanması bu dönemde farklı bir önem kazanmıştır.

Tablo 10-devamı. Yabancı Sermaye Yatırımları İçin Kalkınma Planlarında Yer Alan Politikalar (VIII. Beş Yıllık [2001–2005], IX. Beş Yıllık [2007–2013])

Dönemler	Amaç	Üretilen Politikalar	Not
VIII. Beş Yıllık (2001–2005)	Dünya ile entegrasyonun sağlanması, bilgi toplumuna erişmek ve yabancı sermayeyi özendirmek	İhracata dönük ve yüksek katma değer yaratabilecek projelerin özendirilmesi, ilgili mevzuat hükümlerinin AB normlarıyla uyumlu hale getirilmesi, yabancıların Türkiye' de çalışma hakları ve yabancı yatırımcının mülk edinmesi ile ilgili alanları düzenleyen kanunların yeniden düzenlenmesi, yabancı yatırımların ileri teknoloji gerektiren üretim alanlarına yönlendirilmesi, KOBİ'lerin ihracata dönük örgütlenmelerinin yaygınlaştırılması ve yabancı firmalarla ortaklıklar kurulmasının sağlanması.	Üretimdeki teknolojik gelişmeler sonucunda üretim süreçlerinin bölünmesi ve şirket faaliyetlerinin küresel nitelik kazanması aynı zamanda doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında önemli artışların gerçekleşmesini sağlamıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları yoluyla dış ülkelerdeki üretim birimlerinin yaygınlaşması yönetim bilimindeki ilerlemelerle hızlanmış, bu ise firmaların, dünyanın uzak bölgelerindeki birçok üretim birimini yönetebilecek yeteneğe sahip olmalarını sağlamıştır.
IX. Beş Yıllık (2007–2013)	Yabancı sermayeli yatırımların artırılması ve yatırımcılara güven ortamının sağlanması; kurumsal alt yapının sağlanması ve tanıtım imkanlarının genişletilmesi	Kalkınma ajanslarının kurulmasıyla bölgesel potansiyelleri değerlendirmek üzere yabancı sermaye yatırımlarından yararlanmaya önem verecek, böylece ülke genelinde yatırım destek ve tanıtım ajansı tarafından yürütülecek tanıtım faaliyetlerini bölgesel bazda tamamlayıcı bir yaklaşımın uygulanması, ayrıca illerde yatırım destek ofisleri kurularak yatırımcıların izin işlemlerinin kolaylaştırılması, yüksek katma değerli üretim yapısına geçişte ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliğine önem verilmesi, işletmelerin dünyaya açılmalarını kolaylaştırmak üzere yabancı sermaye yatırımlarının özendirilmesi, bilgi teknolojileri sektörünün rekabet gücünün geliştirilmesi amacıyla, yabancı sermaye yatırımları için uygun ortamın oluşturulması	2000 yılında dünya genelinde 1396,5 milyar dolar düzeyindeki doğrudan yatırım girişleri 2004 yılında 648,1 milyar dolara düşmüştür. 2005 yılındaki cari açığın %42'si doğrudan yatırımlarla finanse edilmiştir. Öte yandan yıllara göre ülkemize giren doğrudan yatırımların artışı; büyüme potansiyelini artırırken, bu süreç Türkiye'nin AB' ye katılımını da olumlu yönde etkileyebilecektir.

Kaynak: Çayır, İ. E. (2008). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye'deki Dağılımlarının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tablo 10, Türkiye’de yabancı sermaye yatırımları için kalkınma planlarında yer alan politikaları; 9 kalkınma dönemi çerçevesinde, bu dönemlerin amaçları doğrultusunda üretilen politikaları dikkate alarak incelemektedir.

2.1.2.2.2. Türkiye’de Yabancı Sermaye Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti döneminde yabancı sermaye yatırımları ile ilgili düzenlemeleri kronolojik olarak sıralamak mümkündür (Çolak, 2009):

- 1447 Sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu-1929
- 1567 Sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu-1930
- 5583 Sayılı Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesi ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun-1950
- 5821 Sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu-1951
- 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu-1954
- 6326 Sayılı Petrol Kanunu-1954
- 7462 Sayılı Ereğli Demir Çelik Fabrikaları Kanunu-1960
- 933 Sayılı Kanun-1967
- Bakanlar Kurulu’nun 7/1122 Sayılı Kararı-1970
- 8/168 Sayılı Çerçeve Kararnamesi-1980
- Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu 28 Sayılı Kararname-1983
- 86/10353 Sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı-1986
- Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu 32 Sayılı Kararname-1989
- 95/6990 Sayılı Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı-1995
- 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu-2003

Türkiye’de DYY tarihi 1954 yılı ile başlamaktadır. 1954 yılında yürürlüğe giren 6224 sayılı Yabancı Sermaye Kanunu, Türkiye’deki yabancı yatırımları düzenleyen ilk mevzuattır. Bu Kanun, yerli özel sermayeye açık olan tüm sektörler için yabancı sermaye kullanımına izin vermiştir (Aksoy, 2008). Türkiye’de 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar tedbirleri kapsamında da, uluslararası yatırımlar için cazip bir ülke olmak amacıyla düzenlemeler yapılmıştır (Bağcı, 2009).

2002 yılı ile birlikte hükümetin programı çerçevesinde yabancı yatırımları artırabilmek amacıyla birtakım uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalardan biri de 17.06.2003 tarihli 25141 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Sermaye Kanunu’dur. Bu Kanunun kabulüyle 1954 yılından beri uygulanmakta olan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Sermaye Kanunu ile; doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi, yabancı yatırımcıların haklarının korunması ile yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslararası standartlara uyulması, doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesi ve tespit edilen politikalar yoluyla doğrudan yabancı yatırımların artırılması hedeflenmektedir (Ünlü, 2009).

Yeni “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” ile 6224 sayılı Kanun arasındaki temel farklılıkları ise şu şekilde sıralamak mümkündür (Yaşar, 2005):

- 6224 sayılı Kanun’daki izin ve onay yükümlülükleri ortadan kaldırılarak, bunun yerine, Hazine Müsteşarlığı’na bildirim yeterli kabul edilmiştir.
- Yurtdışında yerleşik Türk vatandaşlarının da yabancı yatırımcı sayılması, %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı kazanımları da “doğrudan yabancı yatırımcı” statüsüne alınmıştır.
- 6224 sayılı Kanun’da düzenlenen (m.1/a) “...Memleketin iktisadi inkişafına yararlı olma” ve (m.1/b3) “...yabancı sermaye, ülke çapında tekel teşkil edecek faaliyetlerde bulunan kuruluşlarda çoğunluk hissesine sahip olamaz” maddeleri ortadan kalkmıştır.
- 6224 sayılı Kanun ve ilgili mevzuata göre yabancı sermayeli şirket kurmak için ortak başına asgari 50.000 ABD Doları getirilmesi şartı ve limited ya da anonim şirket kurma zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır.
- 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kapsamında kurulan yabancı sermayeli şirketler, kazanılmış hakları saklı kalmak suretiyle, 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’na tabi olmuştur.

Doğrudan yabancı yatırımlar için temel yasa olarak hazırlanan ve 17 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe giren 4875 sayılı "*Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu*" ile doğrudan yabancı yatırım, yabancı yatırımcı ve yabancı sermaye kavramları uluslararası standartlarda tanımlanmıştır (Türkmen, 2006).

Türkiye ve Almanya arasında verimli ve yapıcı bir işbirliği olarak gerçekleşmiş olan Eşleştirme Projesi'nin sonucu olarak YOİKK tarafından yayımlanan Genel Değerlendirme Raporu'nda ise DYY mevzuatına yönelik olarak aşağıdaki başlıca tavsiyeler sunulmuştur (YOİKK, 2006):

- DYY Kanunlarında değişiklik yapmaktan ziyade yabancı ve yerli yatırımcıların benzer şekilde yararına olacak şekilde genel mevzuata dahil edilme olasılıklarını dikkate alarak bazı yabancı DYY kanunlarında yer verilen koruma hükümleri incelenmelidir.
- www.investinturkey.gov.tr olarak oluşturulan internet sitesinde Yatırım Serbestisi ve Ulusal Muamele (DYY Kanunu madde 3[a]) konusundaki bütün (sektör) muafiyetlerinin kapsamlı bir listesi yayınlanmalıdır;
- Türk DYY rejimi sunulurken, DYY Kanunu, Türkiye'nin Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları (YKTK) ile bağlantılı olarak açıklanmalıdır;
- Türk YKTK modelinin bazı hükümleri (özellikle de; yatırımın tanımı, MFN-klozu, Bölgesel Ekonomik İşbirliği istisnası, istimlak kapsamı) ve YKTK modelinin uluslararası uygulama ile genel uyumu aksine bir hüküm olsa dahi, gözden geçirilmelidir,
- Türk yatırım garanti programının çoğu OECD ülkesindeki benzer programlara paralel olarak dışa dönük Türk yatırımlarına yaygınlaştırılması konusunda bir araştırma yürütülmelidir.

2.1.2.2.3. Türkiye'nin Yabancı Sermayeyi Çekme Potansiyeli

Jeffrey E. Garten 1998 yılında yaptığı "The Big Ten: The Big Emerging Markets And How They Will Change Our Lives" adlı çalışmasında; dünyanın her bir tarafında yer alan, on büyük gelişmekte olan pazarın küresel ekonomi

ve siyasetin çehresini değiştireceğini vurgulamıştır. Bu on büyük pazar içerisinde; Meksika, Brezilya, Arjantin, Güney Afrika, Polonya, Hindistan, Endonezya, Çin, Güney Kore ve Türkiye'nin yer aldığını belirtmiştir. Bu on gelişmekte olan pazarın her birinin başlı başına önemli bir ülke olduğu ancak bir bütün olarak bu ülkelerin Amerika'nın yurtiçi ve yurtdışı çıkarlarında kritik etkiye sahip olacaklarını ifade etmiştir. Dünya ticaretinin gelişiminde, küresel finansal istikrar ile Asya, Orta Avrupa ve Latin Amerika'da serbest piyasa ekonomisine geçişte geleceğe yön veren kilit birer nokta olarak gelişmekte olan bu pazarları göstermiştir. Aynı zamanda nükleer yayılmayı önleme, insan haklarının geliştirilmesi, çevre işbirliği ve bazı kritik noktalarda savaşları önleme açısından da gelişmekte olan on pazarın sonucu belirleyecek önemlerine vurgu yapmıştır (Garten, 1998).

Garten, 1995'de İstanbul'da iş dünyasına "Ten Big Emerging Market" stratejisi ile ilgili bilgi verirken yaptığı konuşmasında "Türkiye, bu on ülke arasında bir ülke değil, Türkiye bu on ülke arasında en önemli iki ülkeden biridir. Bu ülkeler de Çin ve Türkiye'dir " vurgulamasını yapmıştır. Ancak Türkiye, bu 10 ülke içinde hem ticaret hem yatırım hacmi olarak öngörülen hedefleri gerçekleştirmeyen bir ülke konumundadır (Aytekin, 2006).

2000 yılında Henry Loewendahl ve Ebru Ertugal-Loewendahl tarafından yapılan ve Türkiye'nin SWOT analizinin değerlendirildiği çalışmada ise Türkiye'nin DYY açısından sahip olduğu önemli konuma yönelik avantajları ve rekabet pozisyonu ise aşağıdaki Tablo 11'de gösterilmektedir.

Tablo 11. Türkiye'nin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Açısından Sahip Olduğu Avantajlar ve Konumu

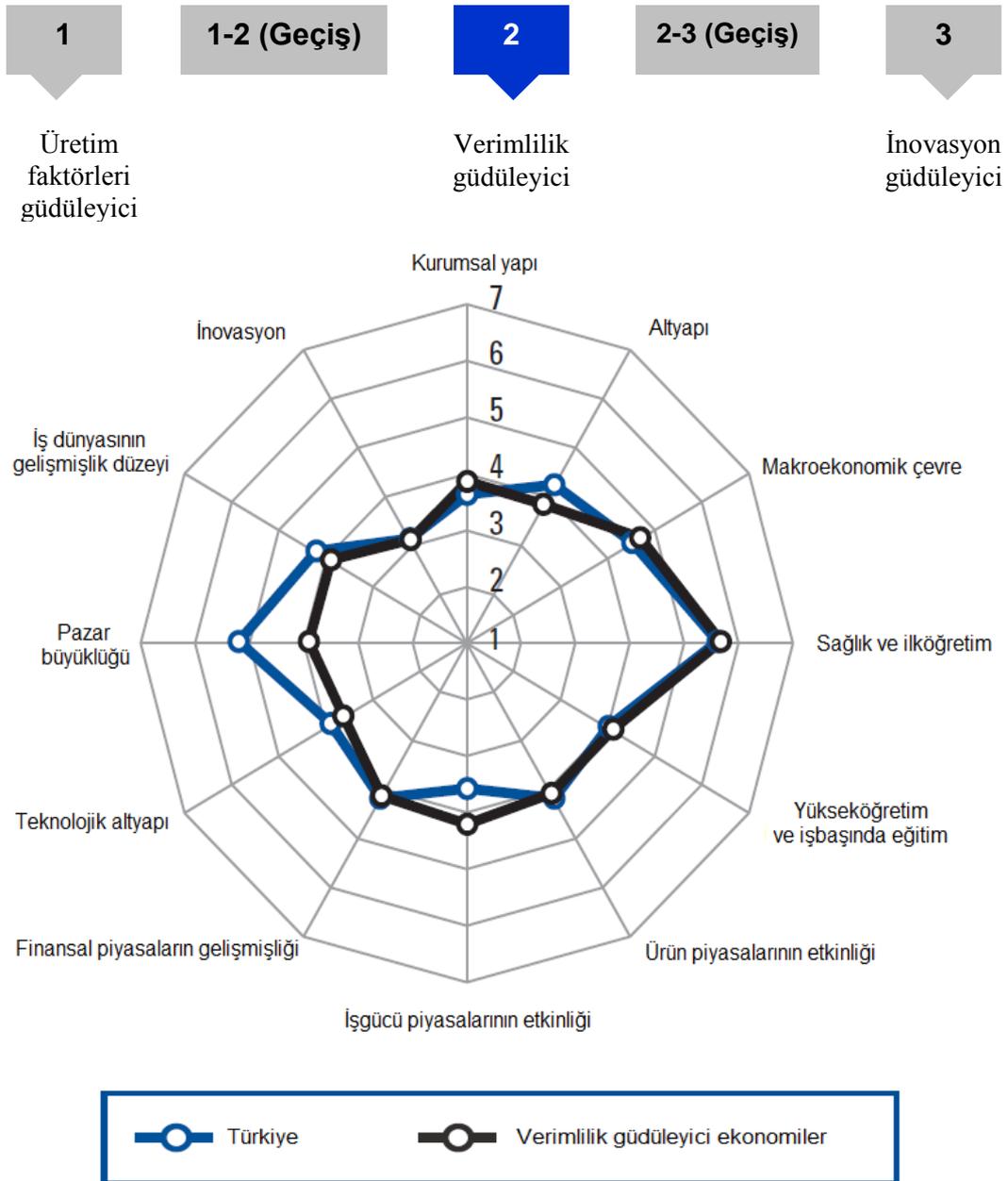
Önemli Konum Avantajları	Rekabet Pozisyonu
Piyasa Arayan DYSY Yönünden Ekonomi Ölçeği Ekonomik Büyüme Nüfus Büyüklüğü Kişi Başına Milli Gelir	Güçlü Güçlü Güçlü Orta
Verimlilik Arayan DYSY Yönünden İşgücü Maliyetleri İşgücü Verimliliği Bölgesel Entegrasyon Alanı İşgücü Yeteneği ve Tedariki	Güçlü Güçlü Güçlü Güçlü
Varlık Arayan DYSY Yönünden Mühendis ve Teknisyen Mevcudu Ar-Ge ve Yenilikçilik Alt Yapısı İletişim ve İnternet Altyapısı	Güçlü Zayıf Orta
DYSY Olanak Sağlayan Çevre Yönünden DYDY Mevzuatı (Bağımsız DYSY) DYSY Mevzuatı (Özelleştirme ve DYSY Altyapısı) Kolaylaştırma Süreci Politik Destek Teşvikler Yatırım Pozisyonu	Güçlü Zayıf Orta Zayıf Güçlü Zayıf
Kurumsal Politik Çevre Yönünden Ekonomik İstikrarsızlık (Enflasyon, Döviz Kuru, Borç) Politik İstikrar Bürokrasi, Yozlaşma Adalet Sistemi Toplum İçi Sosyal Gerilimler	Zayıf Zayıf Zayıf Zayıf Zayıf

Kaynak: Loewendahl, H. and Ertugal-Loewendahl, E. (2000). Turkey's Performance in Attracting Foreign Direct Investment: Implications of EU Enlargement, *Centre For European Policy Studies*, 157.

Economist Intelligence Unit tarafından 2007 yılında yayımlanan "Dünya Yatırım Beklentileri 2011'e Doğru" raporu da son yıllarda yaşanan olumlu eğilimin devam etmesi sonucu daha fazla özelleştirme ve sınırötesi satın almaların gerçekleşeceğini beklemektedir. Raporda, yakın zamanda bir yatırım destek ya da promosyon ajansının kurulması, piyasanın daha da

serbestleştirilmesi ve iş ortamını iyileştirmek için alınan önlemlerin birleşmesi sonucu yabancı yatırımların çekilmesinde bir artış meydana geleceği ifade edilmektedir. Ancak enerji sektörünü özelleştirmede meydana gelebilecek aksi bir durum da olumsuz örnek olarak belirtilmektedir. Ayrıca uluslararası iklim ve Türk ekonomisinin performansının geçmişte olduğu gibi elverişli olmayabileceği de vurgulanmaktadır (EIU, 2007). OECD istatistiksel verileri doğrultusunda 2010 yılında yayımlanan raporda Türkiye'nin istatistiksel profili 2001-2008 yılları arası dikkate alınarak değerlendirilmiştir. 2001 yılından 2008 yılına kadar toplam GSYİH sürekli artış göstermiştir (OECD, 2010). ATKEARNEY tarafından hazırlanan 2010 yılı DYY Güvenilirlik Endeksi'nde ise 2009 yılında Türkiye'nin GSYİH'nda %6'lık bir daralma ile global krizden oldukça sert etkilendiği belirtilmektedir. Yine de tahminler yükselmeye eğilimli olarak görülmekte ve Avrupa Ekonomik Raporu'nun öngörüsü açısından ise 2010 yılında Türkiye'nin %2.8'lik büyüme oranı ile Avrupa'da en hızlı büyüyen ülke olması beklenmektedir (ATKEARNEY, 2010).

Tüm bu bilgiler sonrasında World Economic Forum (WEF) tarafından yayımlanan Küresel Rekabet Raporu'nda Türkiye'nin 2010 yılı itibariyle performansını küresel kapsamda inceleyebilmek ve WEF tarafından dikkate alınan 139 ekonomiye göre değerlendirmesini yapmak mümkündür.

Şekil 5. Gelişim Evreleri ve Türkiye'nin Konumu

Kaynak: World Economic Forum [WEF]. (2010). The Global Competitiveness Report 2010-2011. Geneva: WEF. Web: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Şekil 5'te Türkiye, WEF'in yaptığı ülkelerin gelişmişlik düzeyi sıralamasında 2 numaralı yani verimlilik güdüleyici ekonomiler arasında yer almaktadır. Bu sıralamada; 2000 ABD dolarının altındaki kişi başına GSYİH sahibi olan ülkeler 1 numarada, 2000 ve 3000 ABD doları arası kişi başına

GSYİH sahibi ülkeler 1-2 (geçiş) numarada, 3000-9000 ABD doları kişi başına GSYİH sahibi ülkeler 2 numarada, 9000-17000 ABD doları kişi başına GSYİH sahibi ülkeler 2-3 (geçiş) numarada ve 17000 ABD dolar ve üstü kişi başına GSYİH sahibi ülkeler ise 3 numarada yer almaktadır (WEF, 2010). Şekil 7'de verimlilik güdüleyici ekonomiler ve Türkiye'nin yol haritası çeşitli katmanlar üzerinden değerlendirilmektedir.

Yukarıdaki Şekil 5'te yer alan bileşenler, Türkiye'nin bu bileşenler üzerinden sahip olduğu skorlar ve ülkeler bazında sıralamadaki konumu aşağıdaki Küresel Rekabet Endeksi Tablosu'nda daha ayrıntılı olarak değerlendirilebilir.

Tablo 12. Küresel Rekabet Endeksi

	Sıra (139 hariç)	Skor (1-7)
Küresel Rekabet Endeksi 2010-2011.....	61	4,2
Küresel Rekabet Endeksi 2009-2010(133 hariç).....	61	4,2
Küresel Rekabet Endeksi 2008-2009 (134 hariç)	63	4,1
Temel Gereklilikler.....	68	4,5
1. temel: Kurumsal yapı.....	88	3,6
2. temel: Altyapı.....	56	4,2
3. temel: Makroekonomik çevre.....	83	4,5
4. temel: Sağlık ve ilköğretim.....	72	5,6
Verimlilik Arttırıcılar.....	55	4,2
5. temel: Yükseköğretim ve işbaşında eğitim.....	71	4,0
6. temel: Ürün piyasalarının etkinliği.....	59	4,2
7. temel: İşgücü piyasalarının etkinliği.....	127	3,6
8. temel: Finansal piyasaların gelişmişliği.....	61	4,2
9. temel: Teknolojik altyapı.....	56	3,9
10. temel: Pazar büyüklüğü.....	16	5,2
İnovasyon ve Gelişmişlik Faktörleri.....	57	3,6
11. temel: İş dünyasının gelişmişlik düzeyi.....	52	4,2
12. temel: İnovasyon.....	67	3,1

Kaynak: World Economic Forum [WEF]. (2010). The Global Competitiveness Report 2010-2011. Geneva: WEF. Web: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Tablo 12’de verilen veriler doğrultusunda Türkiye 2010 yılında 4,2’lik skor ile ülkeler sıralamasında 61. sırada yer almaktadır. Türkiye bu skoru ve sırayı, verimlilik ve rekabet gücü açısından kritik veriler içeren üç alt endeksin tartılı ortalamasından elde etmiştir. Bu üç alt endeks; temel gereklilikler, verimlilik arttırıcılar ile inovasyon ve gelişmişlik faktörleri alt endeksleridir. Türkiye temel gereklilikler endeksinde 4,5 skoru ile 68. sırada, verimlilik arttırıcılar endeksinde 4,2 skoru ile 55. sırada iken inovasyon ve gelişmişlik faktörleri endeksinde ise 3,6 skoru ile 57. sırada yer almaktadır. Ayrıca her bir alt endeksin de sahip olduğu bileşenleri bulunmaktadır. Türkiye’nin bu alt endekslerin 12 temel bileşenine ait skorları ve sıralamalarında bulunduğu konumu da yukarıdaki tablo 15’te gösterilmektedir.

Küresel Rekabet Endeksi’ni oluşturan 12 temel bileşeni etkileyen faktörler bulunmaktadır. Bu aşama da DYY’leri çekmede önemli olan başlıca faktörleri belirtmek ve bu faktörlerde Türkiye’nin yer aldığı sırayı değerlendirmek mümkündür (WEF, 2010):

- Kurumsal yapı temel bileşenini oluşturan faktörler ve Türkiye’nin sıralamadaki konumu açısından; mülkiyet hakları 83., fikri mülkiyetin korunması 117., kamuoyunun politikacılara güveni 81., sistem dışı ödemeler ve rüşvet 76., yargı bağımsızlığı 83., kamu görevlerinin kayırmacılığı 89., kamu harcamalarındaki israf 96., oluşan mutabakatsızlıkların çözümünde hukuki çerçevenin verimliliği 73., kanun-mevzuat ve ilgili diğer düzenlemelerde gerekli değişiklikler için hukuki çerçevenin verimliliği 74., kamunun politika oluşturma sürecinde şeffaflık 54., terörün iş dünyası üzerinde yarattığı maliyet 135., suç ve şiddetin iş dünyası üzerinde yarattığı maliyet 86., örgütlü suçların varlığı 104., işletmelerin ahlaki davranış şekilleri 79., denetleme ve raporlama standartlarının etkinliği 87., işletme üst yönetimlerinin etkinliği 105., azınlık hissedarlarının haklarının korunması 97., yatırımcı haklarının korunmasına ilişkin süreçlerin güçlü olup olmadığı 45. olarak belirtilmektedir.
- Altyapı bileşenini oluşturan faktörler ve Türkiye’nin sıralamadaki konumu açısından; genel altyapının niteliği 40., karayollarının niteliği

46., demiryolları altyapısının niteliği 63., liman altyapısının niteliği 72., hava ulaşımı altyapısının niteliği 44., elektrik dağıtım şebekesinin niteliği 73., sabit telefon hatları 59., mobil telefon aboneleri 86. olarak belirtilmektedir.

- Makroekonomik ortam bileşenini oluşturan faktörler ve Türkiye'nin sıralamadaki konumu açısından; kamu bütçesi dengesi 96., ulusal tasarruf oranı 102., enflasyon 101., faiz oranlarındaki marj 39., kamu borç stoku 81., ülke kredi notu 66. olarak belirtilmektedir.
- Sağlık ve ilköğretim bileşenini oluşturan faktörler ve Türkiye'nin konumu açısından; sıtmanın iş dünyası üzerinde yarattığı etki 72., sıtma vakaları 75., tüberkülozun iş dünyası üzerinde yarattığı etki 30., tüberküloz vakaları 56., HIV/AIDS' in iş dünyası üzerinde yarattığı etki 23., HIV'den etkilenenlerin miktarı-yaygınlığı 1., bebek ölümleri 81., yaşam süresi 81., ilköğretimin kalitesi 94., ilköğretimde okullaşma oranı 60. olarak belirtilmektedir.
- Yükseköğretim ve işbaşında eğitim bileşenini oluşturan faktörler ve Türkiye'nin konumu açısından; lise okullaşma oranı 84., üniversite okullaşma oranı 60., eğitim sisteminin niteliği 95., iş yönetimi alanında eğitim veren kurumların niteliği 105., çalışanlara sağlanan eğitimin kapsamı-genişliği-derecesi 85. olarak belirtilmektedir.
- Ürün piyasalarının etkinliği bileşenini oluşturan faktörler ve Türkiye'nin konumu açısından; yerel rekabetin yoğunluğu 15., pazar hakimiyetinin derecesi 45., vergilendirmenin kapsamı-yaygınlığı ve etkinliği 118., toplam vergi oranı 81., bir işletmeyi açmak için gerekli prosedür-işlem sayısı 34., bir işletme kurmak için gereken zaman 13., ticaret engellerinin varlığı ve yaygınlığı 65, yabancı mülkiyetin yaygınlığı 86., DYY'lere ilişkin getirilen kuralların iş dünyası üzerine etkisi 58., gümrüklerde uygulanan işlemlerin yarattığı yük 96., alıcıların bilgi düzeyi 114. olarak belirtilmektedir.
- İşgücü piyasalarının etkinliği bileşenini oluşturan faktörler ve Türkiye'nin konumu açısından; ücretlerin belirlenmesinde esneklik düzeyi 55., istihdam yaratmada koşulların sahip olduğu katılık 86., ödemeler ve üretkenlik 71., profesyonel yönetime olan güven 81.,

beyin göçü 90., kadınların işgücüne katılımı 131. olarak belirtilmektedir.

- Finansal piyasaların gelişmişliği bileşenini oluşturan faktörler ve Türkiye'nin konumu açısından; mali hizmetlerin varlığı-mevcudiyeti 52., mali hizmetlerin satın alınabilirliği 40., kredilere ulaşabilme kolaylığı 77., sermaye akışı üzerindeki sınırlandırmalar 41., bankaların itibarı 36., yasal haklar endeksi 86. olarak belirtilmektedir.
- Teknolojik altyapı bileşenini oluşturan faktörler ve Türkiye'nin konumu açısından; en güncel teknolojilerin varlığı-mevcudiyeti 48., teknolojinin firma düzeyinde benimsenmesi 51., DYY'ler ve teknoloji transferi 64., internet kullanıcıları 65., internet bant genişliği 46. olarak belirtilmektedir.
- Pazar büyüklüğü bileşenini oluşturan faktörler ve Türkiye'nin konumu açısından; iç pazarın büyüklüğü endeksi 16., dış Pazar büyüklüğü endeksi 26. olarak belirtilmektedir.
- İş dünyasının gelişmişlik düzeyinde Türkiye'nin konumu açısından; yerel tedarikçilerin niceliği 27., yerel tedarikçilerin niteliği 59., uluslararası dağıtım üzerindeki kontrol 18., profesyonel yönetime olan güven 122. olarak belirtilmektedir.
- İnovasyon bileşenini oluşturan faktörler ve Türkiye'nin konumu açısından; inovasyon kapasitesi 55., bilimsel araştırma kurumlarının niteliği 89., işletmelerin Ar-Ge harcamaları 62., Ar-Ge için üniversite-sanayi işbirliği 82., bilim insanlarının ve mühendislerin mevcudiyeti 44. olarak belirtilmektedir.

Küresel Rekabet Endeksinin alt endeksleri, alt endekslerinin bileşenleri ve bileşenleri oluşturan faktörler incelendiğinde; Türkiye'nin rekabet sıralamasında gerilerde kaldığı görülmektedir. Tüm bu bilgiler doğrultusunda Türkiye'nin DYY yatırımlarını çekme potansiyelinin, olumlu ya da olumsuz yönlerinin, ekonomik ve politik istikrar çerçevesinde genel bir değerlendirmesini yapmak mümkündür.

Türkiye makroekonomik önlemlerin yeterli olarak alınmadığı zamanlarda, 1991 Körfez krizi, 1992 Avrupa Para krizi, 1997 Rusya ve

Asya'daki krizler gibi dış şartlardan kaynaklanan krizlerden, 1994 ve 2001 gibi iç şartlardan kaynaklanan krizlerden çok ciddi bir şekilde etkilenmiştir. Özellikle 1994 ve 2001 krizleri Türkiye ekonomisine sert bir darbe vurmuş ve önemli tahribatlara neden olmuştur. Bu krizler reel sektörde önemli miktarda üretim kaybı ve işsizliğini de beraberinde getirmiştir. Bu dönemlerde bütçe açıkları, fiyat istikrarsızlığı, büyümenin istikrarsızlığı ve cari işlemler dengesinin bozulması DYY'ler üzerinde olumsuz etkiler doğurmuştur (Soydal, 2007).

Türkiye'de siyasi ortam incelendiğinde ise; 1960 darbesi, 1972 askeri muhtırası, 1980 askeri darbesi ve 1997'de yaşanan 28 Şubat süreci, Türkiye'nin yapısında darbe geleneğinin bulunduğunu göstermektedir. Hükümet, siyasi partiler, sivil ve askeri bürokrasi arasında siyasi gerginliklerin yaşanması Türkiye'nin yatırım iklimini ciddi oranda olumsuz etkilemiştir. Özellikle, çok sayıda siyasi parti bulunması sonucu sürekli koalisyon hükümetlerinin kurulması siyasetin yavaşlamasına neden olmuştur. Politik ya da kişisel çıkar çatışmaları, ekonomi yönetiminin bölünmesine, sosyal sigorta kurumları, bankacılık ve tarım sektöründeki reformların gecikmesine ve özelleştirmelerin yapılamamasına neden olmuştur. 1984 yılından beri hükümetlerin askeri harcamalarını yüksek tutma zorunluluğu ise ekonomi üzerinde büyük bir yük oluşturmuştur. Kritik bir coğrafi konuma sahip olan Türkiye'nin, çevre ülkelerle yaşadığı dış gerginliklerin yanı sıra, yıllardır süregelen terörizm gibi faktörler de yatırımcılar açısından uygun bir ortamın oluşmasına engel olmuştur (Akdoğan, 2007).

Türkiye'de adaletin hızlı ve etkin olarak işlemediği söylenmektedir. Türkiye'deki davaların fazla olması ve adalet sisteminde çalışan adli memur sayısının azlığı gibi sebeplerden ötürü savcı ve yargıçlar dosyaları yeterince inceleyememekte bunun sonucu olarak da dava süreleri uzamaktadır. Türkiye, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde birçok ciddi adım atarken hukuksal alanda da ilerleme göstermiştir. Yine de Türkiye'de hukuk sisteminin gerektiği gibi işleyebilmesi tam olarak sağlanamamıştır (Ünlü, 2009).

Türkiye’de vergi oranları ve kayıtlı faaliyette bulunma gibi koşulların getirdiği yükümlülüklerin yüksek, buna karşın cezai yaptırımların yetersiz olması ve 1980’li yıllardan sonra vergi sisteminin bozulması, kayıt dışı fonların sisteme girmesini kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır. Türkiye’deki kayıt dışı ekonominin yaygınlık kazanması beraberinde haksız rekabet ortamını doğurmuştur (Calda, 2009). Bu doğrultuda 1994 yılında Rekabeti Koruma Kanunu kabul edilerek, Rekabet Kurulu oluşturulmuştur. Fikri ve sınai mülkiyet hakları ve bunların korunması konularında önemli kararlar alınarak, Türk Patent Enstitüsü kurulmuştur. Serbest rekabet ve yatırımların karşılıklı korunması ve teşvik anlaşmaları, çifte vergilendirmeyi önleme konularında birtakım anlaşmalar imzalanmış ve Tahkim Kanunu çıkarılmıştır (Aytekin, 2006). Türkiye üretim hizmetleri ve enerji sektöründe yatırımları teşvik etmek ve ihracatı cazip hale getirmek amacıyla 2006 yılında yatırım teşvikleri programında düzenlemeler yapılmıştır. Yerli ve yabancı yatırımcıların bu teşviklerden eşit ölçüde yararlanması sağlanmıştır. Yatırım teşvik araçları olarak; ithal edilen makine, teçhizat için gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası, belirli bölge ve sektörler için faiz desteği, ücretsiz arazi, gelir vergisi desteği, enerji desteği, işverene sosyal güvenlik indirimi, öncelikli kalkınma, serbest bölge, teknoloji geliştirme bölgelerine özel bir takım teşvik ve destekler gibi uygulamalar yer almaktadır (Ünlü, 2009). Türk Hükümeti tarafından kısa süre önce modern UDY teşvik stratejisinin kabul edilmesi ve yabancıların arazi mülkiyeti ile ilgili belirsizliklerin giderilmesi ise ülkedeki yatırım düzeylerinin iyileştirilmesine yönelik doğru yönde atılmış adımlar olarak tanımlanmaktadır (YOİKK, 2010).

Türkiye’de de ekonomik istikrarsızlığın en açık ve temel göstergesi, uzun yıllar boyunca devam etmiş ve kronik bir hal almış olan enflasyon olarak belirtilmektedir (Tunca, 2005). Ülkedeki enflasyonist ortam, rasyonel yatırım kararlarının alınabilmesini engellerken, getirilen sermayenin de aşınmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda, 2005 yılına kadar enflasyon muhasebesinin kabul edilmemiş olması, enflasyondan arındırılmış reel karlar yerine efektif olarak şişmiş kârların vergilendirilmesinde yabancı sermayeyi caydırıcı bir unsur olmuştur. Bu koşulların bir sonucu olarak istikrarlı ve kapsamlı bir özelleştirmenin yapılamamış olması ya da özelleştirme sürecinde kısmen

başarısızlığa uğranılması da yabancı sermaye girişini engellemiştir (Güneş, 2006). Sabit döviz kuru sistemi nedeniyle uygulanan yüksek faiz politikaları reel yatırımların önünü keserken yüksek faizler uluslararası sıcak paraya çekicilik kazandırarak finansal kırılganlık yaratmıştır. IMF ile beraber uygulanan daraltıcı para politikası ise enflasyonun azalmasını sağlayarak belirsizliği azaltmayı başarmıştır. 2002 yılından itibaren ise GSYİH rakamları hızla artış göstermektedir (Terzioğlu, 2007). YOİKK 2010 Yatırım Ortamı Değerlendirmesi Raporu'nda ise 2001 yılından bu yana, Türkiye Hükümeti'nin sağlam makroekonomik yönetiminin, yatırım ortamını; vergilendirme, iş kurma, gümrük, UDY teşvik, Ar-Ge ve işgücü mevzuatı gibi çeşitli yönler ile ilgili kapsamlı denilebilecek reformlarla desteklediği ve Türkiye'nin şirketler kesiminin daha zorlu bir küresel ortamda rekabetçiliğini koruyabilmesi için yatırım ortamı ile ilgili reformların devam ettirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (YOİKK, 2010).

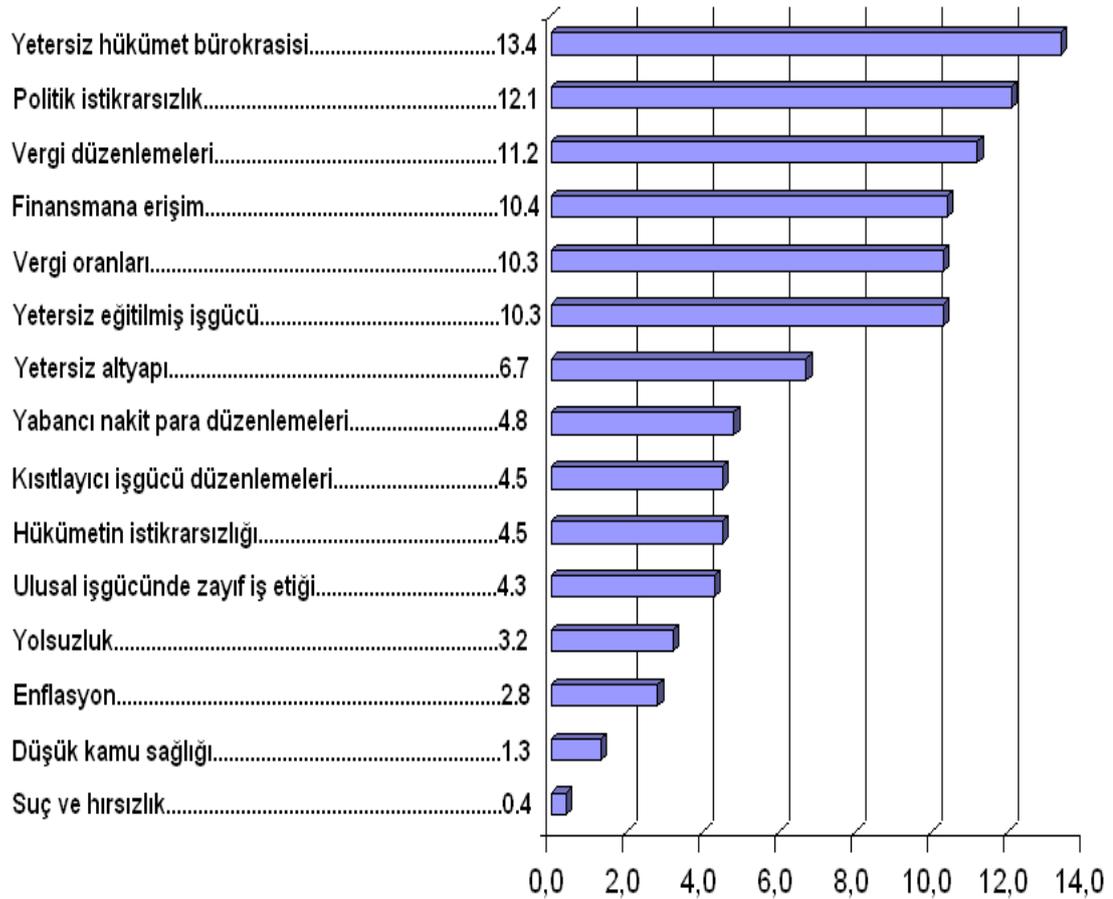
Türkiye'de altyapı faaliyetleri incelendiğinde; iletişim altyapısında yapılan önemli yatırımların sonucunda modernize edilmesi ve kapasitesinin artırılması gibi olumlu gelişmelerin yanı sıra, uygulanan fiyatların diğer ülkelerle karşılaştırıldığında yüksek olması, Türkiye'nin aleyhine bir durum olarak görülmektedir. Ulaşım da ise, ağırlığın karayollarında olması, demiryollarının ve denizyollarının gerektiği gibi kullanılmaması yine Türkiye'nin aleyhine olan bir durumdur (Hasanov, 2005). Türkiye'nin yabancı yatırım için gelişmiş altyapı ve iletişim olanaklarına sahip olduğu iddia edilmesine karşın, özellikle ulaşım ve temel altyapı olanakları olan elektrik, su, atık su ve haberleşme açısından yeterli olmadığı belirtilmektedir. Türkiye'nin altyapı olanaklarının zenginleştirmesinde altyapı sektörünün serbestleştirilmesinin etkili olacağı öngörülmektedir (Turanlı, 2008).

Ortadoğu ve Orta Asya ile olan coğrafi ve kültürel bağlarının yanı sıra 1996 yılında gümrük birliğine girmesi Türkiye'nin iç pazar potansiyelini daha da güçlendirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin başka pazarlara kolaylıkla erişebilme gibi bir diğer güçlü yanı bulunmaktadır (Güneş, 2006). Bir başka ifade ile Türkiye, coğrafi konum olarak Avrupa ve Asya pazarına işgücü, üretim süresi

ve kalitesi, teslim zamanlamaları gibi avantajları ile kolayca açılacak bir üs durumunda olarak ifade edilmektedir (Kayan, 2006).

31 Aralık 2010 tarihi itibarıyla Türkiye nüfusu 73.722.988 kişidir (TÜİK, 2011-a). Bu aşamada Türkiye, yatırımcılarına; 24,7 milyondan fazla yetenekli, motivasyona sahip ve becerikli işgücü sunmaktadır. Her akademik yılın sonunda, Türkiye'nin 116 üniversitesinden yaklaşık 400.000 öğrenci mezun olurken, bu yeni mezunlar 24,7 milyonu aşkın genç, iyi eğitilmiş ve istekli çalışanlardan oluşan emek piyasasına da katılmaktadır (Ünlü, 2009). Ancak Türkiye'nin rakibi olduğu diğer ülkelere (komşu ülkeler ve dünyadaki gelişmekte olan ülkeler) oranla hem kalifiye işgücünün eksik olması (özellikle, üniversite mezunu olanların) hem de bu işgücünün maliyetinin yüksekliği DYY'leri çekmede bir engel olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda Türkiye'nin işgücünün hem nitelik, hem de nicelik olarak çok da kötü durumda bulunmamasına karşın, işgücü maliyetleri, özellikle de ücretlere uygulanan yüksek vergi oranları Türkiye'yi DYY'leri çekmede dezavantajlı duruma sokmaktadır (Hasanov, 2005). Türkiye İstatistik Kurumu 2010 yılında Ar-Ge faaliyetlerini incelemek amacıyla yaptığı çalışmada; 2009 yılında Ar-Ge harcamasının GSYİH içindeki payının %8,5'e yükseldiğini, ticari kesimin %41,0 ile araştırma ve geliştirme harcamalarının finansmanında ilk sırada yer aldığını, yükseköğretim kesiminin ise toplam araştırma ve geliştirme harcamasında %47,4 ile en büyük paya sahip olduğunu ve 2009 yılında istihdam edilen 10000 kişiden 34,6'sının araştırma ve geliştirme personeli olduğunu belirtmektedir (TÜİK, 2010). Ayrıca bu rakam 1990 yılından itibaren en çok Ar-Ge personelinin istihdam edildiği rakam olarak ifade edilebilir.

Ayrıca WEF'in 2010 yılında yayımlanan raporunda Türkiye'de iş yapmak açısından en problemliler değerlendirilmiştir. Aşağıdaki Şekil 6'da Türkiye'de iş yapmak açısından en problemliler incelenebilir.

Not: 15 faktörlü listede katılımcılardan ülkelerinde iş yapılmasında en problemlili beş faktörü seçmeleri ve bunları 1'den (en problemlili) 5'e kadar sıralamaları istenmiştir. Grafikteki çubuklar sıralamadaki ağırlıklarına göre verilen cevapları göstermektedir.

Şekil 6. İş Yapmak Açısından En Problemlili Faktörler

Kaynak: World Economic Forum [WEF]. (2010). The Global Competitiveness Report 2010-2011. Geneva: WEF. Web: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Yukarıdaki Şekil 6 incelendiğinde; yatırımcıların Türkiye'de iş yapma konusunda 15 faktör arasından en problemlili gördüğü %10 üzeri ağırlığı olan 6 faktörün; yetersiz hükümet bürokrasisi, politik istikrarsızlık, vergi düzenlemeleri, finansmana erişim, vergi oranları, yetersiz eğitilmiş işgücü olarak sıralandığı görülmektedir.

Tablo 13. Uluslararası Endekslerde Türkiye

Endeks	Yıllar İtibari İle Türkiye'nin Sıralamaları									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı Endeksi				84	91	60	63	60	65	↓
UNCTAD Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişi Sıralaması	52	37	22	17	25	20	32	*		↓
AT Kearney Uluslararası Doğrudan Yatırım Güven Endeksi	24	-	13	-	20	-		23		↓
Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabetçilik Endeksi	65	66	66	58	53	63	61	61		↔
Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü Küresel Rekabetçilik Endeksi	48	46	39	43	48	48	47	48		↓
Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi	77	77	65	60	64	58	61	56		↑

*2010 yılı sıralaması; Temmuz 2011'de açıklanması beklenen UNCTAD WIR 2010 Raporu'nda görülebilecektir.

Kaynak: Uluslararası Yatırımcılar Derneği [YASED]. (2011). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010 Yılı Sonu Değerlendirme Raporu*. İstanbul: YASED. Web: <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Pages/RaporlarveYayinlar.aspx> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Tablo 13 ise Türkiye'nin yıllar itibariyle uluslararası endekslerdeki konumunu göstermektedir. Türkiye bu endekslerden sadece Uluslararası Şeffaflık Örgütü Yolsuzluk Algılama Endeksi'nde 61.'likten 56.'lığa yükselerek

gelişme kaydetmiştir. Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabetçilik Endeksi'nde 2009 yılındaki konumunu korumuştur. 2011 yılı itibariyle açıklanan Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı Endeksi'nde ise 2010 yılında 60. sırada iken 2011 yılında 65. sıraya gerilemiştir.

Sektörel Dernekler Federasyonu (SEDEFED) ve TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu tarafından 2010 yılı Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabet Raporu'na göre bir değerlendirme yapılmış, Türkiye'nin Küresel Rekabet Düzeyi Raporu yayımlanmıştır. Bu raporda Türkiye'nin odaklanması gereken konular belirtilmiştir (SEDEFED ve TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, 2010):

- Türkiye birkaç on yıllık dönemde yaşadığı en önemli durgunluk dönemlerinden birinden, giderek çıkma yoluna girmiştir. Türkiye'nin banka sektörünün sağlamlığı kriz döneminde çok büyük bir avantaj teşkil etmiş ve iyileşme süresine yardımcı olmuştur. Kredi talep eden özellikle küçük firmalar için sermaye maliyetinin düşürülmesi, gelecek dönemlerdeki büyüme için çok önem taşımaktadır. Durgunluğu harekete geçiren faktörün dış şok olması, makro ekonomik politikanın iyileşmeye başlayan güvenilirliği, uluslararası güvenin gücü ve işletmelerin ihracat pazarlarındaki büyük değişim karşısında gösterdikleri, Türkiye için oldukça büyük esneklik sayılabilir. GSMH'daki önemli küçülme; yabancı talepte beklenmedik çöküş ve bunun Türkiye'ye kriz öncesinde negatif güven yönündeki etkileri ve rekabete ilişkin problemler nedeniyle artan bir ivme şeklinde yansımaları ile açıklanabilir. Daha önceki durgunluk dönemlerinin aksine, Türkiye ters döngüsel politikalar gerçekleştirebilmiş ve finansal pazarları kararlılık göstermiştir. Kriz döneminde, otoriteler oldukça büyük ölçüde faiz oranlarını düşürebilmiş ve acilen finansal teşvikler gerçekleştirmiştir. Bu yeni durum, daha iyi makroekonomik konum, daha etkin bir para ve mali politika çerçevesi ve daha iyi finansal Pazar regülasyonları neticesinde gerçekleşebilmiştir.
- Türkiye'nin küresel sermaye pazarına erişim kolaylığının artışı, tüm ekonomisinde sermaye arz yapısı üzerine geniş etki yaratmıştır. Reel

faiz hadleri düşmüş ve uzun dönemli krediler daha geniş bir kesime verilebilir hale gelmiştir. Bu durum kriz sonrası iyileşme sürecini desteklemekle kalmamış aynı zamanda daha kuvvetli ve geniş tabanlı uzun dönemli büyümenin de temelini oluşturmuştur. OECD tarafından yapılan anket araştırması tahminleri ve akademik çalışmalar uluslararası risk primi ve kredi derecelendirmenin temel belirteçlerinin; mali durum, fiyat kararlılığı, ticaret ve büyüme performansı, yönetim kalitesi ve politik kararlılık olduğunu doğrulamaktadır. Bu alanlardaki daha büyük gelişmeler Türkiye'nin tümü ile standartlaşmış ve kendini çabuk toparlayabilen bir ekonomi olma yolunda destek olacak ve küresel sermaye pazarına tümü ile katılımına imkân tanıyacaktır.

- Türkiye halen iki temel yapısal zayıflık yaşamaktadır. Öncelikle uluslararası fiyat rekabeti, bozulmakta ve bu da mevcut bütçe açığını arttırmaktadır. Öte yandan ekonomi emek gücünden yeterince yararlanmamaktadır. Endüstri ve hizmet sektöründeki işgücü, giderek yaşanan nüfustaki artışı ve yüksek oranlarda kırsal alandan şehirlere göçün artışı emebilecek kadar kuvvetli bir şekilde büyümektedir. Bunun sonucunda %40'lık işgücü oranı ile OECD'nin en zayıf ülkesi kalmaya devam etmektedir. Şehirlere göç, sosyo ekonomik faktörlerin karmaşıklığı ile birleşince birçok kadın iş hayatından çekilmiş, bu da kadının işgücü olarak kullanım oranının %20'ler civarında kalmasına yol açmaktadır. Emek kullanımında üretim sektöründe düşük vasıf yoğunluklu işlerden yüksek vasıflı işçiliklere doğru talep artışının kayışı da bu süreçte rol oynamaktadır.
- Türkiye izlenecek tutarlı politikalarla, kalkınma hızını istenen seviyeye çıkardığı, enflasyon ve işsizliği tek rakamlı seviyelere düşürdüğü, üretimi arttırıp, gelir dağılımını daha adil bir noktaya getirebildiği takdirde rekabet gücü orta seviyelerde olan ülkeler arasında kısa sürede yer alması mümkün görülmektedir. Türkiye'nin önünü tıkayan ve aşılması gereken sorunlar; yurt içi tasarrufların düşük olması, döviz açıkları, altyapı ve üretken yatırımların azlığı, finansman sektörünün yetersizlikleri, reel sektör ile finans sektörü arasındaki kopukluk, ekonomideki verimlilik düşüklüğü, teknolojik gerilik, kalite-maliyet koordinasyonunun olmayışı, nitelikli işgücü yetersizliği gibi konular

şeklinde sıralanabilir. Netice itibariyle, küreselleşen dünyada ekonomi uluslararası büyük bir rekabet yarışına sahne olmaktadır. Buna göre, uluslararası rekabet yarışında ancak bireye yatırım yapan, bilgi yoğun sanayiye dayalı ekonomik politika izleyen ülkeler yerini alabilir. Türkiye yukarıda belirtilen hususları yerine getirdiği, sistem tercihini doğru ve isabetli yaptığı, istikrarlı ve iyi yönetildiği takdirde rekabet piyasasında hak ettiği yeri mutlaka alacaktır.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda Türkiye'nin DYY'lerde istenilen seviyeye gelememesinin, sermaye sıkıntısı çeken ülkemizde, yabancı sermaye yatırımları konusunun temel tartışma konularından biri yapıldığı görülmektedir. Yabancı sermaye mevzuatı açısından oldukça liberal durumda bulunan Türkiye, uygulamada problemlili ülkeler arasında gösterilmekte ve yabancı sermaye yatırımcılarının bu nedenle yatırım kararı alırken ürkek davrandığı belirtilmektedir. Türkiye'nin doğrudan yabancı sermaye konusunda temel eksikliği, dünyada yabancı sermaye hareketlerinde yaşanan gelişmelere paralel yabancı sermaye politika ve stratejilerinin oluşturulamamış olması olarak ifade edilmektedir. (Selek, 2009).

2.1.3. Doğrudan Yabancı Yatırım Yaklaşımları

DYY'leri açıklamaya yönelik teori ve hipotezler tam rekabet varsayımına dayalı yaklaşımlar, eksik rekabet varsayımına dayalı yaklaşımlar ve diğer yaklaşımlar başlıkları altında incelenebilir.

2.1.3.1. Tam Rekabet Varsayımına Dayalı Yaklaşımlar

Tam rekabet varsayımına dayanan teorik açıklamalar; farklı getiri oranları hipotezi, piyasa büyüklüğü hipotezi ve portföy çeşitliliği teorisi olarak sınıflandırılmaktadır.

2.1.3.1.1. Farklı Getiri Oranları Hipotezi

Farklı getiri oranları hipotezi DYY akışını açıklamak amacıyla taşıyan ilk girişimlerden biri olarak ifade edilmektedir. Sermayenin düşük getirili ülkelere yüksek getirili ülkelere doğru hareketinin, önceden tahmin edilmiş reel getiri oranlarına eşit olacak şekilde geliştiğini öne sürmektedir. Hipotezin gerekçesi ise firmaların DYY üzerinde marjinal geliri, marjinal maliyete eşitlemesi olarak ifade edilmektedir. Ayrıca hipotezin varsayımı, açıkça “risk tarafsızlığı”; yatırım kararlarının tek değişkeni olarak “getiri oranları”nı göstermektedir. Bu durumda “risk tarafsızlığı” yaklaşımı; yatırımcı firmanın ev sahibi ülke ile kendi ülkesi arasında yatırım yapmasının bir farkı olmadığı anlamına gelmektedir. Çünkü piyasalar tam rekabet şartlarına tabidir ve isteyen her firma herhangi bir ülkeye ya da kendi ülkesine DYY yapabilir (Moosa, 2002). Getiri oranları hipotezi dayandığı tam rekabet varsayımının gerçekleşmemesinin güçlüğü sebebiyle eleştirilere maruz kalmıştır, Firmaların portföy yatırımları yerine DYY’leri tercih etmelerinin nedenlerini açıklayamaması da getiri oranları hipotezinin önemli bir eksikliğidir. (Saray, 2007).

2.1.3.1.2. Portföy Çeşitliliği Teorisi

James Tobin ve H. M. Markowitz tarafından, 1930’lu yıllarda cereyan eden uluslararası sermaye hareketlerini açıklamak amacıyla bu teorinin çerçevesi geliştirilmiştir. Bu teoriye göre yatırımcılar getiri faktörünün yanı sıra risk faktörünü de göz önünde tutmaktadır. Bir diğer ifadeyle portföy çeşitlendirmesi teorisi doğrudan yatırımları; getirinin pozitif/artan, riskin ise negatif/azalan fonksiyonu olarak tanımlamaktadır. Yatırımcılar, portföy oluştururken yatırımın hem sağlayacağı getiriyi hem de yükleyeceği riski dikkate almak zorundadır; riski azaltmak için, yatırımlar ülke ya da sektör bazında çeşitlendirilmektedir (Caldá, 2009). Portföy çeşitliliği teorisinin ise bu noktada; eş zamanlı giriş ve çıkışlarını yaşayan ülkelerin durumunu açıklarken, DYY’lerin neden diğerlerine göre bazı sanayilerde yoğunlaştığını açıklamadığı belirtilmektedir (Çolak, 2009).

2.1.3.1.3. Piyasa Büyüklüğü Hipotezi

Pazar büyüklüğü hipotezi; makro düzeyde, milli gelirle ifade edilen bir ülkenin pazar büyüklüğü ile yabancı yatırımları arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu ileri süren tam rekabet varsayımına dayalı yaklaşım olarak açıklanabilir (Yapraklı, 2006).

2.1.3.2. Eksik Rekabet Varsayımına Dayalı Yaklaşımlar

Eksik rekabet varsayımına dayanan teorik açıklamalar; OLI Teorisi ve Eklektik Paradigma, Oligopolistik Tepki Teorisi (Lideri İzle Metodu), Piyasaların İçselleştirilmesi Kuramı, Ürünün Hayat Devreleri Kuramı, Endüstriyel Organizasyon Teorisi olarak sınıflandırılmaktadır.

2.1.3.2.1 OLI Teorisi ve Eklektik Paradigma

Eklektisizm, kelime olarak seçmecilik anlamına gelmektedir. Farklı düşünce sistemlerinden seçilen öğelerin ayrı bir sistem içerisinde birleştirilmesini ifade eden bu yaklaşım, öğretilerin alındığı sistemlerin bütünü benimsmediği gibi aralarındaki çelişkiyi çözmeye de yardımcı olmaktadır (Selek, 2009). Bu bağlamda J.Dunning'in geliştirdiği eklektik paradigma ise DYY'lerin neden, nasıl ve nerede yapıldığına ilişkin daha önce geliştirilen kuramları sentez etmekte ve sadece bir açıklama üzerine odaklanmamaktadır (Sözen, 2006).

J.Dunning'e göre yabancı firmalar üç önemli avantaj elde etmedikçe yabancı yatırımlara girişmezler. OLI avantajları olarak adlandırılan bu avantajlar, Mülkiyet (Ownership), Yerleşme (Location) ve İçselleşme (Internalization), kelimelerinin baş harflerinden oluşmaktadır (Yaşar, 2005).

Mülkiyet (ownership) avantajlarının karakteristiği yurtdışına transfer edilebilir olması ve sınır ötesinde üretim yapmaktan dolayı karşılaşılan ekstra maliyetleri ve engelleri telafi edebilecek nitelikte olması şeklinde belirtilmektedir. Bu avantajlar diğer firmaların göremeyeceği; patent, ticari sır,

teknoloji gibi görünmez varlıklar olabileceği gibi; vasıflı işgücü, finans ve yönetim yeteneği, bir üretim süreci ya da bir ürün de olabilmektedir. Bu avantajlar aynı zamanda firmaya pazar gücü ya da maliyet avantajı sağlamaktadır. J.Dunning, bu avantajların bazılarının yatırımın ilk aşamasındaki firma davranışlarını açıkladığını bazılarının ise ilk yatırım hamlesinin arkasından gelen yatırım isteklerini açıkladığını ifade etmektedir. İlk yatırım hamlesini açıklayan mülkiyet avantajları firmaların devredilemeyen manevi varlıklarından oluşurken örnek olarak yenilik kapasitesi, üretim yönetimi, organizasyon yapısı, teknoloji, know-how ve beşeri sermaye verilmektedir. Diğer mülkiyet avantajları ise üretimde uzmanlaşma, finans, işgücü ve bilgi gibi üretim faktörlerine sahip olma, çokulusluluğun getirdiği esnek üretim olanakları ve karşılaşılan risklerin çeşitlenmesine olanak sağlayan etkenler olarak gösterilmektedir (Tunca, 2005).

İçselleştirme (internalization) avantajları firmanın sahiplik avantajıdır ve firmanın bu avantajı başka firmalara satmak ve kiralamak yerine kendisinin kullanması daha yararlı olacaktır. Sahip olunan avantajı firmanın kendisine addetmesi önemlidir (Sözen, 2006). İçselleştirme özellikli avantajlar firmanın üretim sürecinde içselleşmesi sonucu oluşmaktadır. Piyasa eksikliklerinden kaçınmada veya gidermede mülkiyet avantajlarını kullanarak firmanın kârını maksimize etmesi içselleştirme avantajını oluşturan yollardan biridir (Jones ve Wren, 2006).

Tablo 14. Dunning'e Göre OLI Değişkenleri**A. Mülkiyet özellikli avantajlar (O avantajları)**

- (büyük rakipleri karşı karşıya getiren varlıkları sunmaktadır)
- Firma büyüklüğü ve yerli ve de uluslararası piyasalardaki kurulma şekli
- Yönetim ve yöneticilik becerileri
- Ürün bilgisi
- Mühendislik becerileri, Ar-Ge kapasitesi, süreç teknolojileri
- Tekel/oligopol gücü, girdilere özel erişim sağlama gücü, örneğin; işgücü, ulusal kaynaklar
- Ticari marka
- Örgütsel, pazarlama sistemleri

B. İçselleştirme-özellikli avantajlar (I avantajları)

(piyasa eksikliklerine karşı koyma ve varlıkların kontrolünü sağlama)

Geliştirilebilir avantajlar

- Teknoloji, ürün doğası ve değeri hakkında müşteri belirsizliği olan yerler
- Fiyat ayrımcılığı izninin verilmediği yerler
- Ürün kalitesini korumak için satıcıya ihtiyacı olan yerler

Sağlanan avantajlar

- Piyasa araştırma, müzakere etme ve izleme ile ilgili maliyetlerin azaltılması
- Ölçek ekonomisinin yakalanması ve birbirine bağlı aktiviteler
- Pazarın geleceği hakkında eksiklikleri telafi edilebilmesi
- Kotalar, tarifeler, fiyat denetimleri, vergi farklılığı gibi durumlarda hükümet engellemelerinden kaçınılması
- Teknoloji dahil olmak üzere girdilerin satılmasında kaynakların ve koşulların kontrolü
- Piyasa satış yerlerinin kontrolü
- Çapraz sübvansiyon sorumluluğu ve içsel fiyatlama kontrolü, böylece karlar düşük vergi ortamlarına kaydırılır

C. Yerleşme-özellikli avantajlar (L avantajları)

(Ev sahibi ülkeler lehine olabilir)

- Piyasa ve girdilerin mekansal dağılımı
- İşgücü, enerji, hammadde, ulaşım ve iletişim gibi girdi fiyatlarında rekabet durumu
- Politik istikrar, güç dengesi
- Düşük tarifeler, DYY teşvikleri, uygun yatırım iklimi, uygun vergi oranları gibi liberal politikalar
- Güvenilir yasal sistem
- Karayolu, havayolu, demiryolu, limanlar ve haberleşme gibi gelişmiş altyapı olanakları
- Sosyo-kültürel yakınlık; dil, tarih, zihniyet yapısı, iş uygulamaları
- Uzun vadede piyasa potansiyel ve boyutları

Kaynak: Fischer, P. (2000). *Foreign Direct Investment in Russia: A Strategy for Industrial Recovery*. Chippenham: Palgrave Macmillan.

Yerleşme (location) avantajları; yatırım yapılacak ev sahibi ülkenin taşıdığı şartlar şeklinde ifade edilmektedir. ÇUŞ'lar yatırım projesinin hangi ülkede veya bölgede hayata geçirileceğine, yatırımın özelliklerini ve yatırım yapılacak yerin sağladığı avantajları göz önünde bulundurarak karar vermektedir. Faktör maliyetleri ve verimliliği, yatırımcı ülke ile ev sahibi ülke arasındaki uzaklık, pazar büyüklüğü, tabii kaynakların bolluğu, gümrük tarifeleri, ev sahibi ülkenin bir Bölgesel Ekonomik Entegrasyona (BEE) üye olması, altyapının yeterliliği, yatırım teşvikleri, sosyal yapı ve kültür benzerlikleri gibi faktörler yatırım yerinin sağlayacağı avantajlar arasında gösterilmektedir. Ulaşılmak istenen pazarda yukarıda vurgulanan faktörlerin varlığı ÇUŞ'u pazara ihracat yapmak yerine yatırım yapmaya yönlendirmektedir (Kayan, 2006). Dunning'in 1981 ve 1992'deki çalışmalarından uyarlanmış yukarıdaki Tablo 14'te de Dunning'e göre OLI değişkenleri yer almaktadır.

Dunning'in, DYY'ler ve ÇUŞ'lar hakkında vurguda bulunduğu önemli konular ise aşağıdaki gibi belirtilmektedir (Aytekin, 2006):

- Birincisi, eklektik paradigmayı ele alışı sırasında, bazen tek bir firmaya gönderme yaparak ele almış olsa da, temel odağının bir ülke ya da bir grup ülkenin tüm firmalarının uluslararası üretimini açıklamak olduğudur.
- İkincisi, bazı (ownership) avantajları, firmaların ulusal sınırları dışında, uluslararası ilişkilere girmesinin direk bir sonucudur. Ayrıca bu uluslararasılaşma süreci, uluslararasılaşan firmaları uluslararasılaşmayan firmalara oranla, avantajlı hale getirmesi nedeniyle, bu kazancın avantaj olarak, uluslararasılaşmanın da bu avantajı gerçekleştirme aracı olarak görülmesini savunmaktadır.
- Üçüncüsü, ele alındığı şekliyle eklektik paradigmanın, uluslararası üretim dinamiklerini incelemede ortaya çıkan sıkıntılarıdır. Bununla birlikte, eklektik paradigmanın, neden bir endüstri ya da ülkenin

uluslararası yatırım profilinin iki ayrı dönemde farklı olabileceğini açıklamaya yardımcı olabileceğini savunmaktadır.

- Dördüncüsü, Dunning, kendi yaklaşımı ile DYY'ler konusunda literatürde önemli bir yeri olan, Kiyoshi Kojima'nın yaklaşımı arasındaki farklılıkları açıklamaya çalışmış ve bu farkın, aralarındaki mantık farkı olmayıp vurgu ve bakış açısı farkı olduğunu göstermeye çalışmıştır.
- Beşincisi, DYY'ler uluslararası ekonomik faaliyetlerde önemli hale geldiği için, eklettik paradigmanın OLI bileşiminin yeniden değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir.
- Altıncı olarak da Dunning, uluslararasılaşma sürecine ya da firmaların uluslararası yönetim stratejilerine yönelik genel açıklamalar sunmayı amaçlayan diğer paradigmanın var olduğu kabul edilse de bunların eklettik paradigma ile rekabet içinde olduğunu düşünmemektedir. Dunning'e göre, yönetimle ilgili paradigmalar, genel DYY veya uluslararası şirket faaliyetlerinin düzeyini ve yapısını değil, yöneticilerin kısıtlı kaynakları kullanma davranışlarını açıklamaya ilgi göstermektedir.

Eklettik paradigma, OLI parametreleri firmadan firmaya farklılık gösterirken, ev sahibi ülkenin özelliklerini yansıtan politik, ekonomik ve sosyal faktörlere bağlı kalmaktadır. Bu nedenle firmaların amaçları ve stratejileri, büyüklükleri ve üretim kalıpları; farklı ülkeler tarafından sunulan zorluklar ve fırsatlara bağlı kalacaktır (Denisia, 2010).

2.1.3.2.2. Oligopolistik Tepki Teorisi (Lideri İzle Metodu)

Knickerbocker (1973), Oligopolistik Tepki Teorisi'nde DYY firmalarının karakteristik olarak lideri izlediği fikri üzerinde durmaktadır. Bu teori çerçevesinde A ve B firmaları yabancı bir X ülkesine ürünlerini ihraç etmede rakip olarak görülmektedir. A firması X ülkesinde yavru bir şirketle üretime geçtiğinde, B firması A'nın bölgesel üretim ile elde ettiği fiyat avantajının gerisinde kalabilir. Böylece B'de X ülkesinde kendi yavru şirketini kurarak A ile rekabet içine girebilir (Leahy ve Pavelin, 2003).

Lideri izle metodu; oligopolun bir üyesi (genellikle endüstri lideri) yabancı bir yatırım yaptığı zaman diğer oligopol üyelerinin de onu izlediği varsayımına dayanmaktadır. Diğer firmalar ilk yatırımcıyı takip ederek, lider firmanın yeni pazardan ne kazandığını görme fırsatını yakalayacak ve karşılaşabilecekleri yatırım riskini de en aza indirecektir. Bu durumda sektördeki rekabet dengesinin alt üst edilmesi de önlenir (Wilson, 1980).

2.1.3.2.3. Piyasaların İçselleştirilmesi Kuramı

Piyasaların İçselleştirilmesi Kuramı, çok uluslu şirketlerin uluslararası piyasalarda birçok düzensizlikler ve gecikmelerle karşılaşabilecekleri görüşünden hareket etmektedir. Çok uluslu şirketler yabancı piyasalarda mevcut olan ve üretim süreçlerini olumsuz etkileyen piyasalardan kurtulmak için kendi üretim faaliyetleri ile ilgili olan piyasaları içselleştirmeye çalışırlar (Kurtaran, 2007).

P.J. Buckley ve M. Cason'un ileri sürdüğü ve J.H. Dunning ve A.M. Rugman'ın da katkıda bulunduğu bu teori; yurt dışındaki piyasaların birçok düzensizlik ve riskler içermesinin, firmaları bu piyasalara DYY yapma yoluyla içselleştirmeye yönlendirdiğini savunmaktadır. İçselleştirmenin firmalara sağladığı faydalar olarak ise gecikme, pazarlık ve müşteri belirsizliklerinden kaçınabilme, hükümetlerin yaptığı düzenlemelerin etkisini transfer fiyatlaması yoluyla en aza indirebilme ve piyasalar arasında fiyat farklılaştırması uygulayabilme olanakları sıralanmaktadır. (Öztürk, 2004).

2.1.3.2.4. Ürünün Hayat Devreleri Kuramı

Ürünün Hayat Devreleri Kuramı, teknoloji açığı teorisinin, Vernon'un katkılarıyla geliştirilmiş bir şekli olarak ifade edilebilir. Bu kuram, ürün geliştirme ve yenileme sürecinin durakladığı aşamaya doğru belli bir ürünün üretiminin zamanla daha basit hale geleceği düşüncesine dayanmaktadır (Bayraktutan, 2003). Ürün devreleri teorisini aşama aşama açıklamak da

mümkündür. Ürün devreleri teorisi; yeni ürünün piyasaya sürülmesi, ürünün olgunlaşması ve ürünün standartlaşması aşamalarından oluşmaktadır (Göver, 2005):

- İlk aşamada, gelişmiş bir ülkede teknolojik yenilik içeren bir ürün üretilmeye başlanır. Üretim küçük miktarda yapılarak ürün sadece iç piyasaya sunulmaktadır.
- İkinci aşamada, ürünün iç piyasada yeterince olgunlaştığına karar verilmesiyle birlikte üretim miktarı artırılır ve ihracata başlanır. Yenilikçi firma, bu aşamada da üretim teknolojisini kendi elinde tutmaya yönelmektedir.
- Üçüncü aşamada, yeni ürün standartlaşmaya başladığında, yeni teknoloji içeren ürünün sahibi olan firma bir yandan yurt içinde ve yurt dışında lisans vermeye başlar, bir yandan da üretim miktarının artması ve Ar-Ge faaliyetleri ile yüksek maliyetli işgücüne artık ihtiyacı kalmaması nedeniyle, üretiminin büyük bölümünü ücret seviyesinin düşük olduğu az gelişmiş ülkelere yönlendirir. Böylece, yenilikçi firmanın merkezinin bulunduğu ülke, artık hem yurt dışında lisans verdiği firmaların hem de yeni teknoloji içeren ürünün sahibi olan firmanın başka bir ülkede aynı ürünü daha düşük fiyata mal etmesi nedeniyle yeni ürün için net ithalatçı konumuna gelmiş bulunur.

2.1.3.2.5. Endüstriyel Organizasyon Teorisi

Endüstriyel Organizasyon Teorisi, firmaların niçin dışarıya yatırım yaptıklarını açıklaması bakımından DYY teorilerine büyük bir katkı sağlamaktadır. Ancak Endüstriyel Organizasyon Teorisi, firmaların neden A ülkesi yerine B ülkesine yatırım yapmayı tercih ettiklerini açıklayamamaktadır. Teoride firmaya özgü üstünlükler açıklanırken, belirtilen bu üstünlüklerden hangisinin daha önemli olduğu ve bu üstünlüklerin firma tarafından nasıl kazanıldığı belirtilmemektedir (Yavan, 2006).

2.1.3.3. Diğer Yaklaşımlar

Tam rekabet ve eksik rekabet varsayımına dayalı yaklaşımların yanı sıra diğer yaklaşımlar başlığı altında; Kojima'nın Makroekonomik Yaklaşımı, Mundell ve Heckscher-Ohlin Modeli, Yatırım Kalkınma Yolu Aşamaları Teoremi ve Marksist Teori'yi incelemek mümkündür.

2.1.3.3.1. Kojima'nın Makroekonomik Yaklaşımı

Kojima, Makroekonomik Yaklaşım çerçevesinde doğrudan yabancı yatırımları incelerken; "ticaret yönlü" (Japon türü) ve "ticaret yönlü olmayan" (Amerikan türü) doğrudan yabancı yatırımlar olarak ikiye ayırmıştır. Bu sınıflandırma, doğrudan yabancı yatırım yapıldıktan sonra yatırımcı ülke ve ev sahibi ülke arasındaki ticaretin artması ya da azalmasına işaret etmektedir (Çolak, 2009).

2.1.3.3.2. Mundell ve Heckscher-Ohlin Modeli

David Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi, ülkeler arasında malların nisbi fiyat farklılıklarına dayanmaktadır. Bu farklılık, ülkeler arasında tek üretim faktörü olan emeğin verimliliğinden kaynaklanmaktadır. Heckscher-Ohlin Modeli ise her ülkenin sahip olduğu bol üretim faktörlerine dayalı mallarını ihraç ederken kendisindeki kıt faktörlerin yoğun olarak kullanılmasına sebebiyet veren malları da ithal edeceğini ifade etmektedir (Parasız, 1999).

Mundell'e göre de; eğer ülkeler, emeğin üzerindeki kısıtlamalar devam ederken sermaye üzerindeki kısıtlamaları azaltırsa veya sermayenin üzerindeki kısıtlamalar devam ederken emeğin üzerindeki kısıtlamaları kaldırırsa faktör akımları açısından eşitleneceklerdir. Yani sermaye bakımından zengin olan ülke sermaye bakımından kıt olan ülkeye sermaye ihraç edecek, emek bakımından zengin olan ülke ise emek bakımından kıt olan ülkeye emek ihraç edecektir. Bu durumda ülkeler karşılaştırmalı

üstünlüklerini kaybedecekler ve bunun sonucu olarak üretim faktörlerinin serbest dolaşımı, uluslararası ticaretin yerini almış olacaktır (Günem, 2007).

2.1.3.3.3. Yatırım Kalkınma Yolu Aşamaları Teoremi

Yatırım Kalkınma Yolu Aşamaları Teoremi'ne göre, kişi başına düşen GSYİH, ülkenin DYY durumunun tek belirleyicisi değildir. Know-how, ileri teknoloji, yönetim bilgilerinin olduğu ülkelerde, gelen DYY hacmi giden DYY hacminden doğal kaynakların olduğu ülkelere göre daha fazla olacaktır. Hükümet politikalarının da yatırımların ihracatını veya ithalatını hızlandırma veya yavaşlatma etkisine sahip olduğu ifade edilmektedir. Yatırımları geliştirme yolu, beş gelişme seviyesini geçmektedir ve DYY'nin ülkenin gelişme seviyesine bağlılığı ile karakterize edilmektedir. Emek yoğun, düşük teknoloji kullanan üretilere sahip ülkeler genellikle DYY ithalatçısı ülkelerdir. Bu tür ülkelerin sermaye yoğun üretimi geliştirmeye başlamaları ile DYY ithalatı daha da artmaktadır (2. seviye). Eğer bu süreç devletin liberal DYY politikası ile desteklenirse, ülkenin kendisi DYY ihracatına başlamaktadır (3. ve kısmen 2. seviye). Gelişmiş ülkeler genellikle 4. seviyede bulunurlar. Bu seviyede DYY ihracatı, DYY ithalatını aşmaktadır. Gelişmiş ülkelerin olduğu 5. seviyede ise DYY ithalatı ve ihracatının dengeye oturduğu görülmektedir (Hasanov, 2005).

2.1.3.3.4. Marksist Teori

Marksist Teori kar oranına odaklanmaktadır; bu çerçevede Marksist ekonomistler, gelişmiş kapitalist ülkelerde kar oranları düşme eğiliminde olduğundan, sermayenin daha fazla kar elde edebileceği alanlara doğru hareket edeceğini savunmaktadır. Diğer bir deyiş ile, sermaye; sermaye-çıktı oranının yükseldiği ve kar paylaşım oranının düştüğü gelişmiş ekonomilerden, düşük sermaye çıktı oranlarına ve işgücünün daha ucuz olduğu alanlara doğru hareket edecektir (Şişman ve Öztürk, 2010).

2.2. İlgili Araştırmalar

Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ile ilgili ilk çalışmaların, özellikle yabancı sermayeli firmaların faaliyetlerinin yoğunlaştığı, konuya ilginin arttığı, tartışmaların ve eleştirilerin hızla yükseldiği 1960’lardan itibaren gerçekleştirildiği ifade edilebilir. Bu ilgi, tartışma ve eleştirilerin 1960 ve 1970’lerin ideolojik tercihlere bağlı üçüncü dünyacılığında, “iyi-kötü”, “az gelişmişlik”, “emperyalizm/sömürgecilik”, “montaj sanayi”, “merkez-çevre tipi kapitalistleşme”, “yabancı sermaye sorunu” ve “siyasi-ekonomik bağımlılık” gibi konular çerçevesinde ele alındığı ve bu kavramlar çerçevesinde çalışmalar yapıldığı görülmektedir (Yavan ve Kara, 2003).

Türkiye’de yabancı sermaye konusundaki ilk akademik çalışma Selik (1961) tarafından yapılmıştır. Onu İTO’nun (1965 ve 1967) hazırlattığı çalışmalar takip etmiştir. 1970’li yıllarda Bulutoğlu (1970), Şahin (1975), Alpar (1978) ve Uras (1979) tarafından Türkiye’de yabancı sermayenin tarihsel gelişimini ve yapısal analizini incelemeye yönelik çok önemli kitaplar yazılmış ve bunların yanı sıra az da olsa çeşitli makaleler yayımlanmıştır. 1980’li yıllarda ve sonrasında Erdilek (1982), Karluk (1983), Erden (1996) ile Tatoğlu ve Glaister (2000) tarafından yapılan çalışmalar dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların yanı sıra, Doğan (1981), Uras (1981), Karakoyunlu (1981), YASED (1988), Erdilek (1988), Öniş (1994), Balasubramanyam (1996) ve Ongun’un (2001) çalışmaları da özellikle 1980 sonrası Türk ekonomisinin liberalleşmesi çerçevesinde doğrudan yabancı yatırımları inceleyen çalışmalardır (akt. Yavan ve Kara, 2003). Erden (1996) ile Tatoğlu ve Glaister (2000) tarafından yapılan çalışmalar 1980 sonrası dönemde yürütülen birçok araştırmada vurgulanmıştır. Erden’in çalışmasında Türkiye’deki yabancı sermayeli firmalara yönelik bir inceleme yapılmış ve bu firmaların yapısal karakteristikleri, firmaların doğrudan yabancı sermaye girişleri, firmaların performanslarının değerlendirilmesi, yabancı yatırımcıların sektörel ve ülke değerlendirmeleri hakkında yargılara varılmıştır (akt. Ayvaz ve diğ., 2006). Tatoğlu ve Glaister’in çalışmasında ise, Batı kökenli firmaların Türkiye’deki doğrudan yabancı yatırımları OLI Teorisi çerçevesinde ele alınmıştır (Tatoğlu ve Glaister, 2000).

Tatoğlu doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde çok sayıda çalışma gerçekleştirmiş ve Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin literatürün gelişimine katkıda bulunmuştur. Tatoğlu bu çalışmalarından birinde Glaister ile birlikte Türkiye'deki batı kökenli firmaların performanslarını incelemiş ve performansı oluşturan boyutları pazara ilişkin performans, maliyet etkinliği, teknoloji ve pazar gelişimi ile finansal performans açısından ele almıştır (Tatoğlu ve Glaister, 1998-a). Tatoğlu, Demirbağ ve Glaister ile birlikte yürüttüğü batı kökenli doğrudan yabancı yatırım firmaların performans algılarını etkileyen faktörleri incelediği diğer bir çalışmada ise OLI teorisi çerçevesinde yerleşme özellikli avantajları oluşturan boyutları girdilerin kalitesi, hükümet politikaları, karşılaştırmalı maliyet avantajları, politik risk, pazar potansiyeli ve finansal motivler olarak incelemiştir (Demirbağ ve diğer., 2007). Tatoğlu, Glaister ile birlikte diğer bir çalışmalarında ise Türkiye'deki batı kökenli doğrudan yabancı yatırımları değerlendirirken OLI teorisi çerçevesinde içselleştirme özellikli avantajları oluşturan boyutları ise özel işlem maliyetleri, üretim etkinliği, kalite kontrol ve finansal g ile pazar gelişimi olarak ele almıştır (Tatoğlu ve Glaister, 1998-b).

Doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin çalışmalar meknsal dağılım açısından ise iki grup altında ele alınabilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, detaylı betimsel analiz çalışmalarını kapsayan birinci grupta; Tokatlı ve Erkip (1998) tarafından yabancı sermayeli üretici hizmet firmalarının Türk ekonomisindeki artışının tartışıldığı, Berköz (2001) tarafından Türkiye ve İstanbul'daki yabancı sermayeli firmaların meknsal dağılımlarının kümeleme analizi ile değerlendirildiği, zdemir (2002) tarafından yabancı sermayeli hizmet sektörü firmalarının İstanbul'daki dağılımlarının analiz edildiği ve Berköz ile Eyüboğlu (2005) tarafından İstanbul'daki DYY'ın meknsal yerseçimi tercihlerinin incelendiği çalışmalar vurgulanabilir. Ekonometrik tahminlerin oluşturduğu ikinci grupta ise Erdilek (1982) tarafından 1980'den önce Türkiye'deki yabancı sermayeli imalat sanayi firmalarının makroekonomik neden-sonuç ilişkisinin analiz edildiği, Deichmann, Karidis ve Sayek (2003) tarafından Türkiye'deki çokuluslu firmaların yerseçimi faktörlerinin belirlendiği ve Berköz (2005) tarafından yabancı sermayeli

sanayi ve hizmet sektörü firmalarının yerleşiminde önem verdikleri kriterlerin belirlendiği çalışmalar ele alınabilir (akt. Berköz ve Türk, 2007).

Doğrudan yabancı yatırımların Türkiye ölçeğinde değerlendirildiği çalışmalar son yıllarda da devam etmekte ve yürütülen bu çalışmalarla birlikte doğrudan yabancı yatırımların Türkiye için taşıdığı değer üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmalarda göze çarpanlar arasında; Hadjit ve Moxon-Browne (2005) tarafından AB'ye katılım sürecinde Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımların değerlendirildiği, Dumludağ (2009) tarafından Türkiye'deki doğrudan yabancı yatırımların bileşenlerinin incelendiği, Aktar ve Öztürk (2009) tarafından işsizliğin doğrudan yabancı yatırımlar ile çözümlenip çözülemeyeceğinin sorgulandığı, Bülbül ve Emirmahmutoğlu (2010) tarafından Türk bankacılık sektörü çerçevesinde doğrudan yabancı yatırımların istihdama etkisinin irdelendiği, Ok (2004) tarafından doğrudan yabancı yatırımları geliştirmekte olan pazarlara yönelten unsurların neler olduğunun incelendiği, Ucal, Özcan, Bilgin ve Mungo (2010) tarafından Türkiye'nin de yer aldığı geliştirmekte olan ülkelerdeki finansal krizler ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkilerin incelendiği, Elmas ve Değirmen (2009) tarafından Türk üretim sisteminde doğrudan yabancı yatırımlar ile endüstriyel yoğunlaşmanın ele alındığı, Onwuka ve Zoral (2009) tarafından Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlar ile ithalattaki büyümenin değerlendirildiği, Yavan (2010) tarafından Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yeri seçiminin araştırıldığı, Katırcıoğlu (2011) tarafından Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım ile uluslararası turizm arasındaki ilişkinin sorgulandığı ve Aydın (2010) tarafından Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlar ile uluslararası ticaret arasındaki ilişkinin değerlendirildiği çalışmalar vurgulanabilir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, evren ve örnekleme, hipotezlerine, veri toplama araç ve tekniklerine, veri toplama sürecine ve verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada Türkiye'deki doğu kökenli firmaların doğrudan yabancı yatırım faaliyetlerinin değerlendirilmesi çerçevesinde nicel analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır. Verilerin yapısına göre araştırmalar kalitatif (nitel) ve kantitatif (nicel) araştırmalar olmak üzere iki açıdan değerlendirilmektedir. En genel ifadeyle sayısal veriler nicel, sözel veriler nitel araştırma kapsamında ele alınabilir (Özdemir, 2008). Nicel ve nitel araştırmaların birbirlerine karşı çeşitli farklılıkları bulunmaktadır. Nicel ve nitel araştırmaların; araştırmanın amacı, araştırmacılar tarafından kullanılan yöntemler, yürütülen çalışmalar, araştırmacının rolü ve genelleştirmenin mümkün olduğu derece açısından farklılık gösterdiği ifade edilebilir (Büyüköztürk ve diğ., 2009). Bu araştırmada; araştırmanın amacı açısından doğu kökenli firmaların OLI Teorisi çerçevesinde mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli avantajlarının firmaların performansını etkileyip etkilemediğinin ve doğu kökenli firmaların faaliyetleri ve performanslarının bu firmaların toplam satışlarına ve çalışan sayılarına göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmeye çalışılması, istatistiksel analiz yöntemlerinden yararlanılması, daha önce yürütülen çalışmalarda nicel araştırmanın kullanılmış olması, araştırmacının bağımsız bir gözlemci olarak araştırma sürecinde rol alacak olması, araştırmacıya rehberlik edecek işlem basamaklarının daha önce yürütülmüş araştırmaların da desteği ile ortaya konulması, araştırma amacı doğrultusunda genellemeler yapılmak istenmesi gibi nedenler araştırmacıyı nicel araştırma yöntemini kullanmaya yöneltmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırma evreninin tanımlanması sürecinde öncelikle araştırma konusu doğrultusunda doğu kökenli ülke kavramının çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır. DYY'ları batı ülkeleri (western countries) kapsamında inceleyen Tatoğlu ve Glaister (2000)'in hangi ülkeleri araştırmalarına dahil ettiği incelenmiş ve batı dışı ülkeler (non-western) olarak hangi ülkelerin araştırmaya dahil edileceği sorgulanmıştır. Farklı konularla ilgili çalışmalarda batı dışı (non-western) kavramının ele alındığı ve Asya, Afrika, Orta Doğu, Çin ve Japonya gibi ülkelerin bu kavram içinde kullanıldığı görülmektedir (Rhodes ve diğ., 2001; Mulholland ve Wyss, 2001; Benda, 1960; Yücedağ, 2010). Bu çalışmada da Asya ve Kuzey Afrika ülkeleri doğu kökenli ülkeler olarak araştırmada yer almıştır. Asya ve Kuzey Afrika ülkeleri kapsamında hangi ülkelerin değerlendirileceğine ise Birleşmiş Milletler, National Geographic ve Britannica'nın konu ile ilgili verileri incelenerek karar verilmiştir (UN, 2011; National Geographic, 2011; Britannica, 2011).

Araştırmanın hangi ülkeler ele alınarak yürütüleceği belirlendikten sonra Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı yatırımlar ile ilgili verilerin yer aldığı T.C. Hazine Müsteşarlığı ile görüşmeler yapılmıştır. Bilgi alış verişi sonucunda Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırım yapan Asya ve Kuzey Afrika kökenli firmaların sermaye aralıklarının da yer aldığı firma listesine ulaşılmıştır. Bu listeye göre Türkiye'ye doğrudan yabancı yatırım yapan Asya ve Kuzey Afrika kökenli firmaların dağılımı aşağıdaki Tablo'da yer almaktadır.

Tablo 15. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Asya ve Kuzey Afrika Kökenli Firmaların Ükelere Göre Dağılımı

ÜLKELER	50.000\$’ dan küçük	50.000\$ ile 200.000\$ arası	200.000\$ ile 500.000\$ arası	500.000\$’ dan büyük	TOPLAM
1. Afganistan	18	53	9	3	83
2. Azerbaycan	329	318	108	91	846
3. Bahreyn	3	5	2	17	27
4. Bangladeş	7	1	1	1	10
5. Birleşik Arap Emir.	42	36	18	29	125
6. Bruney	1	--	--	--	1
7. Cezayir	10	22	7	2	41
8. Çin Halk Cumh.	165	155	40	37	397
9. Endonezya	4	2	--	1	7
10. Ermenistan	8	6	1	--	15
11. Fas	13	13	4	1	31
12. Filipinler	3	--	--	1	10
13. Filistin	26	18	6	4	54
14. Güney Kore	53	57	18	39	167
15. Gürcistan	72	52	19	12	155
16. Hindistan	52	43	11	9	115
17. Hong Kong	10	12	6	5	33
18. Irak	259	360	79	47	745
19. İran	564	748	104	64	1480
20. İsrail	128	88	27	24	267
21. Japonya	41	36	16	38	131
22. Katar	7	3	2	7	19
23. Kazakistan	136	111	41	35	323
24. Kırgızistan	--	--	9	6	15
25. Kuveyt	--	--	8	20	28
26. Kuzey Kore	3	3	--	2	8
27. Libya	36	48	11	9	104
28. Lübnan	60	63	15	19	157
29. Maldivler	--	--	--	--	--
30. Malezya	9	6	4	3	22
31. Mısır	44	52	4	7	107
32. Moğolistan	2	3	--	--	5
33. Özbekistan	64	32	14	4	114
34. Pakistan	45	33	6	4	88
35. Rusya	528	414	113	114	1169
36. Singapur	18	11	2	16	47
37. Sri Lanka	3	2	2	--	5
38. Suriye	127	206	26	19	378
39. Suudi Arabistan	51	66	22	57	196
40. Tacikistan	5	4	3	--	12
41. Tayland	7	6	2	--	15
42. Tayvan	6	4	1	4	15
43. Tunus	21	15	2	--	38
44. Türkmenistan	43	36	6	9	94
45. Umman	3	4	3	1	11
46. Ürdün	88	77	18	11	194
47. Vietnam	--	1	--	--	1
48. Yemen	5	7	2	1	15
TOPLAM	3175	3285	792	773	8025

* Tablodaki veriler Hazine Müsteşarlığı’nın “14.01.2011 tarihi itibarıyla Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Firma Listesi”nden alınarak hazırlanmıştır.

Tablodaki veriler incelendiğinde 50.000 \$'dan küçük sermayeli 3175 firma, 50.000\$ ile 200.000 \$ arası sermayeli 3285 firma, 200.000 \$ ile 500.000 \$ arası sermayeli 792 firma ve 500.000 \$'dan büyük sermayeli 773 firma bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla araştırmanın evreninin Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapan Doğu kökenli 8025 firmanın oluşturduğu ifade edilebilir. Firmaların iletişim bilgileri araştırılırken 500.000 \$'dan büyük sermayeli firmaların iletişim bilgilerine diğer sermaye aralıklarındaki firmalara göre daha sağlıklı biçimde ulaşılabildiği ortaya çıkmış ve araştırmanın bu firmalarla yürütülmesinin çalışmanın amacına ulaşmasına ve güvenilirliğine daha çok katkı sağlayacağı öngörülmüştür. Bu noktada araştırmanın örneklem çatısını da 500.000 \$'dan büyük sermayeli 773 firmanın oluşturduğu belirtilebilir. Ancak araştırma sürecinde 500.000 \$ ve üzeri sermayeli 388 firmanın iletişim bilgisine ulaşılabilmıştır. Tüm bu araştırmalar doğrultusunda, Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapan doğu kökenli firmalardan 500.000 \$ ve üzeri sermayeli olan ve iletişim bilgilerine sağlıklı biçimde ulaşılabilen 388 firmanın araştırmayı yürütmek üzere örneklem çatısını şekillendirdiği ifade edilebilir. Araştırmada, bu 388 firmaya e-mail aracılığı ile ulaşılması ve araştırmaya katılmaları hedeflenmiş ancak geri dönüş alınamamıştır. Bunun üzerine yüzyüze görüşme yolu ile firmalara ulaşmaya çalışılmış ve geri dönüş yapan 54 firma araştırmaya dahil edilerek araştırma örneklemini oluşturmuştur. Araştırmanın bu sürecinde ulaşılan firmaların rastgele seçilmesiyle birlikte basit tesadüfi örnekleme yönteminden yararlanıldığı ifade edilebilir.

3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmada literatürde daha önce çalışılmamış olan doğu kavramına odaklanılarak araştırma hipotezleri oluşturulmuştur. Bu süreçte konu ile ilgili literatür incelendiğinde, araştırmada oluşturulan hipotezlerin doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin Tatoğlu ve Glaister (2000)'in yürüttükleri çalışma ile de desteklendikleri ifade edilebilir. Tüm bu açıklamalar ışığında araştırma amacı doğrultusunda firmaların DYY faaliyetlerindeki OLI avantajları ve firmaların performansları dikkate

alınarak araştırma hipotezleri tespit edilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın hipotezleri şöyle sıralanabilir:

- **Hipotez 1:** Doğu kökenli firmaların OLI Teorisi çerçevesinde mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli avantajları firmaların performansını etkileyecektir.
  - Firmaların OLI Teorisi çerçevesinde mülkiyet özellikli avantajları firmaların performansını etkileyecektir.
  - Firmaların OLI Teorisi çerçevesinde yerleşme özellikli avantajları firmaların performansını etkileyecektir.
  - Firmaların OLI Teorisi çerçevesinde içselleştirme özellikli avantajları firmaların performansını etkileyecektir.
- **Hipotez 2:** Doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinde OLI avantajlarını algılamaları firmaların toplam satışlarına göre farklılaşacaktır.
  - Firmaların DYY faaliyetlerinde mülkiyet özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların toplam satışlarına göre farklılaşacaktır.
  - Firmaların DYY faaliyetlerinde yerleşme özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların toplam satışlarına göre farklılaşacaktır.
  - Firmaların DYY faaliyetlerinde içselleştirme özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların toplam satışlarına göre farklılaşacaktır.
- **Hipotez 3:** Doğu kökenli firmaların firmaların DYY faaliyetlerinde OLI avantajlarını algılamaları firmaların çalışan sayısına göre farklılaşacaktır.
  - Firmaların DYY faaliyetlerinde mülkiyet özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların çalışan sayısına göre farklılaşacaktır.
  - Firmaların DYY faaliyetlerinde yerleşme özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların çalışan sayısına göre farklılaşacaktır.
  - Firmaların DYY faaliyetlerinde içselleştirme özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların çalışan sayısına göre farklılaşacaktır.

3.4. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Araştırma için gerekli olan veriler literatür taraması ve Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapan doğu kökenli firmalardan 500.000 \$ ve üzeri sermayeli olan ve iletişim bilgilerine sağlıklı biçimde ulaşılabilen firmalara uygulanan anketler sonucunda elde edilmiştir. Bu amaçla öncelikle araştırma konusuna yönelik gerek yurt içi gerekse yurt dışında yapılmış çalışmalar, kitaplar, web siteleri ve konuyla ilgili yurt içi ve yurt dışında YASED ve UNCTAD gibi kuruluşlar tarafından yayınlanmış raporlar taranmıştır. Böylece araştırma sürecinde yararlanılacak kaynaklar belirlenerek araştırmanın kavramsal temeli oluşturulmuştur.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket oluşturulurken ise ortaya konulan kavramsal çerçeve değerlendirilerek daha önce yapılmış araştırmalar ve bu araştırmalarda kullanılan araştırma yöntemleri incelenmiştir. Bu kapsamda araştırma anketi yapılandırılırken Tatoğlu ve Glaister’in (2000) Batı kökenli firmaların doğrudan yabancı yatırım faaliyetlerini incelerken kullandıkları anketten yararlanılmıştır.

Araştırma anketi altı bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde araştırmaya katılacak olan firmaların demografik özellikleri hakkında bilgi edinmek için sorulan 7 soru bulunmaktadır. Anketin diğer bölümleri ele alınacak olursa Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapan doğu kökenli firmaların OLI teoremi çerçevesinde mülkiyet özellikli avantajlarına ilişkin 7 soru ikinci bölümde, yerleşme özellikli avantajlarına ilişkin 18 soru üçüncü bölümde ve içselleştirme özellikli avantajlarına ilişkin 13 soru dördüncü bölümde yer almaktadır. Beşinci bölümde doğrudan yabancı yatırım yapan doğu kökenli firmaların performanslarını değerlendirmeye yönelik 14 soru bulunmaktadır. Altıncı ve son bölümde ise doğrudan yabancı yatırım yapan doğu kökenli firmaların yönetim sürecinde yaşadıkları anlaşmazlıkları ve Türkiye’deki yöneticilerin etkililiğini incelemeye yönelik 26 soru yer almaktadır. Araştırma anketi veri toplama sürecinde pilot araştırma yürütüldükten sonra tekrar düzenlenmiş ve son haline getirilmiştir. Bu noktada araştırma anketinin birinci ve ikinci bölümü 7 soru ile aynı kalırken,

üçüncü, dördüncü ve beşinci bölüm 10'ar soru olarak yeniden yapılandırılmış, son bölüm ise anketten çıkartılmıştır. Böylece araştırma anketinin son halinin beş bölümden oluştuğu ifade edilebilir. Araştırma anketinin birinci bölümündeki sorular çoktan seçmeli sorulardır. Bu sorular ile cevaplayıcıdan kendisine sunulan cevap alternatifleri içinden uygun olanı seçmesi istenmiştir. Diğer bölümlerdeki sorular ise Likert Ölçeği ile hazırlanmıştır. Renis Likert'in geliştirdiği ölçek araştırmaya katılanlardan kendilerine yöneltilen ifadeler ve yargılara katılıp katılmama derecelerini belirtmeleri istenerek uygulanmaktadır. 5, 7, 9 ve 11'li kategorilere ayrılabilen bu ölçek genellikle 5'li Likert ölçeği olarak kullanılmaktadır. Bu araştırmada da 5'li Likert Ölçeği'nden yararlanılmıştır.

Araştırmada Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım yapan doğu kökenli firmaların mülkiyet özellikli avantajlarının değerlendirildiği ikinci bölümde, firmaları Türkiye'de DYY faaliyetinde bulunmaya yönelten firmaya özgü unsurları belirlemek üzere "çok güçlü", "güçlü", "ne güçlü ne zayıf", "zayıf" ve "çok zayıf" kategorileri ile 5'li Likert ölçeğinden yararlanılmıştır. Firmaların yerleşme özellikli avantajlarının değerlendirildiği üçüncü bölümde, firmaların Türkiye'yi DYY yeri olarak seçmelerine etki eden unsurları belirlemek üzere ve firmaların içselleştirme özellikli avantajlarının değerlendirildiği dördüncü bölümde, firmaların Türkiye'de DYY yapmasına etki eden unsurları belirlemek üzere "çok önemli", "önemli", "fikrim yok", "önemli değil" ve "hiç önemli değil" kategorileri ile 5'li Likert ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada Türkiye'deki DYY şirketinin performansını açıklayan performans kriterlerinin değerlendirildiği beşinci bölümde ise "çok iyi", "iyi", "ne iyi ne kötü", "kötü" ve "çok kötü" kategorileri ile 5'li Likert ölçeğinden yararlanılmıştır.

3.5. Veri Toplama Süreci

Araştırmada veri toplama sürecinde öncelikle kuramsal temeller doğrultusunda yapılandırılan araştırma anketi ile pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama Bursa İli'nde faaliyet gösteren ve T.C. Hazine Müsteşarlığı'ndan verileri elde edilen 61 doğu kökenli doğrudan yabancı yatırım yapan firma üzerinde yürütülmüştür. Bu firmalar 50.000 \$ ile

200.000 \$ arasında sermayeli ve 200.000 \$ ile 500.000 \$ arasında sermayeli ve 500.000 \$'dan büyük sermayeli firmalardır. Bu firmaların her birinin iletişim adresleri teker teker araştırılmış ve 9 tanesine ait iletişim bilgileri bulunamamıştır. Geri kalan 52 firmanın 43 tanesi ise yetkilisinin olmaması, katılmak istememeleri, Bursa'nın uzak ilçelerinde olmaları, faaliyetlerini durdurmaları ve geri dönüş yapacağını bildirip geri dönüş yapmamaları gibi nedenlerle araştırmaya katılmamıştır. Tüm bu araştırma sürecinde 9 firmaya anket başarı ile uygulanmıştır. 9 firma ile gerçekleştirilen araştırma sonucunda ise anket içinde yer alan "doğu kökenli firmaların yönetim sürecinde yaşadıkları anlaşmazlıkları ve Türkiye'deki yöneticilerin etkililiğini incelemeye yönelik altıncı bölüm" ile ilgili sorular anlaşılabilmesi ya da cevaplanmak istenmemesi sebebiyle tüm araştırmadan çıkartılmıştır. Bununla birlikte pilot araştırma süreci konunun odak noktası olan firmalar tarafından anket sorularının değerlendirilmesine de olanak tanımıştır. Bu süreçte alınan geribildirim doğrultusunda bazı sorular kavramların anlaşılmasında karışıklık oluşturması ve uygulamada aynı konuları açıklaması gibi nedenlerle ankette çıkarılmış ve araştırma anketi yeniden düzenlenmiştir. Böylece 7 sorudan oluşan birinci bölüm, 7 sorudan oluşan ikinci bölüm ile her biri 10'ar sorudan oluşan üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümler ile araştırma anketi EK'teki son haline getirilmiştir. Ayrıca anket formunun görünüşü ve kullanım kolaylığı da pilot çalışma ile incelenmiştir. Pilot çalışmada yer alan Bursa'daki 61 firmadan 14 tanesi 500.000 \$'dan büyük sermayelidir. Anket uygulanan 9 firmanın ise 7 tanesi 500.000 \$'dan büyük sermayelidir. Pilot araştırma yürütülürken, araştırma evreninin belirlenmesinde öngörüldüğü gibi 500.000 \$ ve üzeri sermayeli olan firmaların araştırmanın amacına hizmet ettiği ve dayanak oluşturduğu görülmüştür. Böylece araştırmanın 500.000 \$'dan büyük sermayeli firmalar ile içerik, biçim ve dil açısından son haline getirilmiş araştırma anketiyle yürütülmesinin araştırmanın hedefine ulaşmasına da katkı sağlayacağı ifade edilebilir.

Pilot çalışma tamamlandıktan sonra araştırma anketi evrendeki tüm firmalara e-mail aracılığı ile gönderilerek evrendeki tüm firmaların araştırmaya katılmaları hedeflenmiş ancak geri dönüş alınamamıştır. Bunun

üzerine yüzyüze görüşme yolu ile firmalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu aşamada firmalarda yüzyüze görüşülen yetkililerden 47 kişi kendisi görüşme sonucu anketi doldurarak, 6 kişi iş yoğunluğu nedeni ile e-posta aracılığıyla ve 1 kişi de yine iş yoğunluğu nedeniyle fax aracılığıyla araştırmaya katılmıştır. Böylece geri dönüş yapan 54 firma araştırmaya dahil edilmiştir. Bu firmalar dışında 1 firma ise yine iş yoğunluğu nedeni ile araştırma anketinin tümünü değerlendirememiş ve daha sonra da geri bildirim sağlamadığı için araştırmaya dahil edilmemiştir.

3.6. Verilerin Analizi

Bu araştırmada verilerin analiz edilmesinde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) paket programından yararlanılmıştır. Araştırma verileri güvenilirlik analizi, frekans analizi, aritmetik ortalama ve standart sapma istatistikleri, faktör analizi, regresyon analizi ve varyans analizi kullanılarak değerlendirilip yorumlanmıştır.

Araştırmada, güvenilirlik analizinde Cronbach Alfa Katsayısı'ndan yararlanılmıştır. Cronbach Alfa katsayısı 0 ile 1 arasında bir değerdir ve bu katsayıya bağlı olarak güvenilirlik düzeyleri aşağıdaki gibi yorumlanabilir (Yayla ve diğ., 2009):

- $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir,
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük,
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir,
- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

Güvenilirlik, bir ölçümün hatadan bağımsız kalma derecesini ifade etmektedir ve ölçmek istenen şeyin tutarlı ve istikrarlı bir biçimde ölçülüp ölçülmediğinin derecesini göstermektedir (Altunışık ve diğ., 2004). Bu araştırmada güvenilirliğinin saptanmasında kullanılan Cronbach Alfa Katsayısı; "Firmaları Türkiye'de DYY Faaliyetinde Bulunmaya Yönelten Firmaya Özgü Unsurlar" bölümü için 0,889; "Firmaların Türkiye'yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlar" bölümü için 0,658; "Firmaların

Türkiye’de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlar” bölümü için 0,820; “Türkiye’deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterleri” bölümü için 0,937 olarak ortaya çıkmıştır. Böylece araştırma anketindeki bölümlerin kabul edilebilir güvenilirlik düzeyinde olduğu ifade edilebilir. Bunun yanı sıra tüm bölümlerin verileri birlikte değerlendirildiğinde Cronbach Alfa Katsayısı 0,885 olarak ortaya çıkmıştır. Tüm bu bulgular kabul edilebilir güvenilirlik düzeyinin üzerindedir ve araştırmanın güvenilir olduğunu göstermektedir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Örneklem Grubunun Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde firmaların demografik özellikleri açısından dağılımları frekans ve yüzde tanımlayıcı istatistikleri kullanılarak incelenmiştir. Araştırmaya katılan firmaların köken ülkelerine göre dağılımı aşağıdaki Tablo'da gösterilmiştir.

Tablo 16. Araştırmada Yer Alan Firmaların Köken Ülkelerinin Dağılımı

Ülke	Frekans	%	Ülke	Frekans	%
1. Japonya	11	20,4	10. Irak	2	3,7
2. Azerbaycan	7	13,0	11. Tunus	2	3,7
3. Rusya	5	9,3	12. Gürcistan	1	1,9
4. Suudi Arabistan	5	9,3	13. Hong-Kong	1	1,9
5. Güney Kore	5	9,3	14. Kazakistan	1	1,9
6. Birleşik Arap Emirlikleri	4	7,4	15. Singapur	1	1,9
7. Çin	2	3,7	16. İran	1	1,9
8. Tayvan	2	3,7	17. Pakistan	1	1,9
			18. Mısır	1	1,9
			19. Katar	1	1,9

Araştırmaya katılan firmaların daha çok Japonya kökenli olduğu ve bunu Azerbaycan'ın takip ettiği görülmektedir. Rusya, Güney Kore ve Suudi Arabistan'da araştırmaya katılan firmaların ülkeleri arasında dikkat çekmektedir. Bu bulgular değerlendirildiğinde, araştırmada yer alan firmaların köken ülkelerinin dağılımının T.C. Hazine Müsteşarlığı'ndan elde edilen veriler kapsamında değerlendirilen Türkiye'de faaliyet gösteren Asya ve Kuzey Afrika kökenli tüm firmaların ülkelere göre dağılımı ile paralellik gösterdiği ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan firmaların demografik özelliklerine göre dağılımları ise aşağıdaki Tablo'da gösterilmiştir.

Tablo 17. Araştırmada Yer Alan Firmaların Demografik Özellikleri

Firmaların Demografik Özellikleri	Frekans	%
DYY şirketinin Türkiye'deki kuruluş yılı:		
• 2000 yılından önce	12	22,2
• 2000 ve 2003 yılları arası	7	13,0
• 2004 ve 2007 yılları arası	17	31,5
• 2007 yılından sonra	18	33,3
Türkiye'deki DYY şirketinin 2010 yılı sonu satışları:		
• 5.000.000 \$'dan az	22	40,7
• 5.000.000 \$ - 25.000.000 \$ arası	19	35,2
• 25.000.001 \$ - 50.000.000 \$ arası	3	5,6
• 50.000.000 \$'ın üzeri	10	18,5
Türkiye'deki DYY şirketinin 2010 yılı sonu çalışan sayısı:		
• 50 kişiden az	30	55,6
• 50 - 250 kişi arası	16	29,6
• 251 - 500 kişi arası	4	7,4
• 500 kişiden fazla	4	7,4
Türkiye'deki DYY şirketinin içinde bulunduğu sektör:		
• İmalat	20	37,0
• Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı	16	29,6
• Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri	4	7,4
• İnşaat	3	5,6
• Ulaştırma, depolama ve haberleşme	3	5,6
• Mali aracı kuruluşların faaliyetleri	3	5,6
• Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı	2	3,7
• Tarım, avcılık ve ormancılık	1	1,9
• Oteller ve lokantalar	1	1,9
• Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik	1	1,9
Türkiye'deki DYY şirketinin kuruluş türü		
• Yeni bir şirket kuruldu (greenfield investment)	32	59,3
• Ortak girişim (joint venture) oluşturuldu	14	25,9
• Bir şirket yabancı sermaye tarafından satın alındı (acquisition investment)	6	11,1
• Diğer	2	3,7
Türkiye'deki DYY şirketinin sahiplik payı		
• %25'ten düşük	8	14,8
• %25 - %50 arası	13	24,1
• %51 - %75 arası	6	11,1
• %75'ten fazla	27	50,0
Toplam	54	100

Tablo 17’de yer alan bulgular incelediğinde; katılımcı firmaların %22,2’sinin 2000 yılından önce kurulduğu, %18,5’inin 2010 yılı sonunda 50.000.000 dolar ve üzeri toplam satış gerçekleştirdiği, yine %55,6’sının 2010 yılı sonu itibari ile 50 kişiden az çalışana sahip olduğu, %37’sinin imalat sektöründe yer aldığı, %59,3’ünün ise Türkiye’deki DYY kuruluş türünün yeni bir şirket kuruluşu şeklinde gerçekleştiği görülürken, %50’sinin %75’den fazla hissesinin yabancı yatırımcıların elinde bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Doğu kökenli DYY firmalarının, 2003 yılındaki yeni kanun ve getirdiği yenilikler sonucu 2004 yılı ve sonrasında kuruluş sayısının arttığı söylenebilir.

Firmaların içinde bulunduğu sektörlerin değerlendirilmesinde TÜİK’in Avrupa Topluluğu’nda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması’na ilişkin çalışmasında ele alınan ve 17 alt gruba ayrılan sektör sınıflamasından yararlanılmıştır (TÜİK, 2011-b). Araştırma evreninin tanımlanması sürecinde Hazine Müsteşarlığı’ndan elde edilen 14.01.2011 tarihli Türkiye’de Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Firma Listesi’nde firmaların bulunduğu sektörlerin 57 alt gruba ayrıldığı görülmektedir. Böylece TÜİK’in sektör sınıflamasından yararlanılarak firmaların içinde bulunduğu sektörlerin daha daraltılarak incelenmesi sağlanmıştır. TÜİK’in sektör sınıflamasında yer alan alt sektör grupları ise ana başlıkları ile şöyle sıralanabilir; Kısım A-Tarım, avcılık ve ormancılık, Kısım B-Balıkçılık, Kısım C-Madencilik ve taşocakçılığı, Kısım D-İmalat, Kısım E-Elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı, Kısım F-İnşaat, Kısım G-Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı, Kısım H-Oteller ve lokantalar, Kısım I-Ulaştırma, depolama ve haberleşme, Kısım J-Mali aracı kuruluşların faaliyetleri, Kısım K-Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri, Kısım L-Kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik, Kısım M-Eğitim, Kısım N-Sağlık işleri ve sosyal hizmetler, Kısım O-Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri, Kısım P-Ev içi personel çalıştıran hanehalkları ve hanehalkları ve Kısım Q-Uluslararası örgütler ve temsilcilikleri.

Tablo 17’de yer alan bulgulara göre; katılımcı firmaların içinde buldukları sektörler; imalat, toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıt, motosiklet, kişisel ve ev eşyalarının onarımı olarak yoğunlaşmaktadır. Ayrıca

Doğu kökenli DYY firmalarının yeni bir şirket şeklinde kurularak %75'ten fazla sahiplik oranı ile özellikle yönetim sürecinde etkili olmak istedikleri ve geleneksel yapılarını korumak amacıyla böyle bir yol izledikleri de belirtilebilir.

4.2. Doğu Kökenli Firmaların DYY Faaliyetlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinin OLI teoremi çerçevesinde ortaya koyduğu avantajlar aritmetik ortalama ve standart sapma istatistikleri yardımıyla incelenmiştir.

Tablo 18. Firmaları Türkiye’de DYY Faaliyetinde Bulunmaya Yönelten Firmaya Özgü Unsurlar

Firmaları Türkiye’de DYY Faaliyetinde Bulunmaya Yönelten Firmaya Özgü Unsurlar		Ortalama	Std. Sapma
1.	Firmanın uluslararası deneyimi	4,11	,816
2.	Firmanın teknolojik ve yönetsel bilgi birikimi	4,00	,801
3.	Firmanın marka imajı	3,96	,910
4.	Firmanın personel kalitesi	3,89	,691
5.	Firmanın farklılaştırılmış ürünler geliştirebilme kabiliyeti	3,79	,906
6.	Firmanın eğitim programlarının kalitesi	3,56	,769
7.	Firmanın Türkiye piyasasındaki deneyimi	3,52	,926

Firmaları Türkiye’de DYY faaliyetinde bulunmaya yönelten firmaya özgü unsurlardan elde edilen tanımlayıcı bulgulara göre, mülkiyet özellikli avantajlar çerçevesinde firmaların uluslararası deneyimlerinin yatırımın gerçekleştirilmesinde etkili olduğu ve firmaların mülkiyet özellikli diğer avantajları arasında ön plana çıktığı ifade edilebilir.

Tablo 19. Firmaların Türkiye'yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlar

Firmaların Türkiye'yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlar		Ortalama	Std. Sapma
1.	Çevredeki pazarlara ulaşmada Türkiye pazarının elverişliliği	4,46	,905
2.	Türkiye'nin ekonomik istikrarı	4,28	,787
3.	Pazarın büyüklüğü	4,26	,757
4.	Türkiye ekonomisinin büyüme oranı	4,13	,778
5.	Türkiye'nin siyasi istikrarı	4,09	,917
6.	Altyapının gelişmişlik düzeyi	4,06	,811
7.	Nitelikli yerel işgücünün varlığı	4,00	,801
8.	Yabancı yatırıma yönelik teşvikler	3,78	1,192
9.	Müşterilerin satın alma gücü	3,96	,751
10.	Türkiye'nin coğrafi yakınlığı	3,72	1,106

Firmaların Türkiye'yi DYY yeri olarak seçmelerine etki eden unsurlarda yer alan değişkenlere ilişkin ortalamalar incelendiğinde; katılımcıların en çok katılım eğiliminde bulunduğu yargı 4,46 ortalama değeri ile 10. değişken iken en düşük katılımda buldukları yargı ise 8. değişkendedir ve bu değişkenin ortalama değeri 3,72'dir. Değişkenlerin standart sapma değerleri de frekans analizleri ve ortalamalardan elde edilen bulguları destekler niteliktedir. Ayrıca 7., ve 8., değişkenlerin standart sapma değerleri diğer değişkenlerin standart sapma değerlerine göre dikkat çekmektedir.

Firmaların Türkiye'yi yatırım yeri olarak seçmelerine etki eden unsurlara ait tanımlayıcı bulgulara göre; firmaların yerleşme özellikli avantajları açısından Türkiye, çevredeki pazarlara ulaşmada sağladığı kolaylık, pazar potansiyeli ve coğrafi konumu nedeniyle yıllardır DYY'lerin çekilmesinde etkili olmaya çalışmıştır. Özellikle 21 Şubat 2001 Krizi'nin etkilerini yitirmesinin ardındaki dönemde gerçekleşen siyasi ve ekonomik istikrar, hükümetin yabancı yatırımlara yönelik politikası, yabancı yatırıma yönelik teşvikler, gelişen altyapı hizmetleri ve büyüyen ekonomisi ile Türkiye'nin Doğu kökenli DYY'leri çekmede de etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 20. Firmaların Türkiye’de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlar

Firmaların Türkiye’de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlar		Ortalama	Std. Sapma
1.	Yeni pazarlarda var olma	4,38	,713
2.	Yatırımdan hızlı geri ödeme edinme	4,06	,878
3.	Yeterli kalite kontrol güvencesi sağlama	4,06	,834
4.	Pazara hızlı giriş sağlama	4,04	,846
5.	Daha iyi kaynak ve kapasite kullanımı	4,00	,847
6.	Anlaşma yapma ve anlaşmayı uygulama maliyeti	3,98	,812
7.	Lisans ve patent koruma kanunlarının eksikliği	3,70	1,021
8.	Ölçek ekonomisi (artan üretim hacminin birim maliyeti düşürmesi)	3,65	1,246
9.	Girdilere erişimde ayrıcalık	3,56	,945
10.	Teknolojinin lisans ve patent ile devredilememesi	3,13	1,082

Tablo 20’deki bulgular incelendiğinde; firmaların Türkiye’de DYY yapmasına etki eden unsurlarda yer alan değişkenlere ilişkin ortalama değerleri açısından dikkat çeken en düşük ortalama değeri 3,13 ile 10. değişkenin ortalamasıdır. 4. değişken ise 4,38 ortalama değeri ile en büyük ortalama değere sahip değişken olmuştur.

Firmaların Türkiye’de DYY yapmasına etki eden unsurlara ait tanımlayıcı bulgular ele alındığında; firmaların içselleştirme özellikli avantajları çerçevesinde özellikle yeni pazarlarda var olma düşüncesi Türkiye’ye yapılan DYY’nin temel nedenleri arasında yer almaktadır. Doğu kökenli DYY firmalarının içselleştirme özellikli avantajları çerçevesinde; pazara hızlı giriş yapma, yatırımdan hızlı geri ödeme edinme ve yeterli kalite kontrol güvencesi sağlama gibi diğer değişkenler de gelişen AB üyelik sürecinde Türkiye’ye yönelik DYY yapmanın önemli etkenleri olarak belirtilebilir.

4.3. Doğu Kökenli Firmaların Performansına İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan doğu kökenli firmaların performansları aritmetik ortalama ve standart sapma istatistikleri yardımıyla incelenmiştir.

Tablo 21. Türkiye'deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterleri

Türkiye'deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterleri		Ortalama	Std. Sapma
1.	Dağıtım	3,91	,896
2.	Ürün tasarımı	3,87	,900
3.	Satışlarda artış	3,76	,989
4.	Müşteri hizmetleri	3,74	,894
5.	Pazar payı edinme	3,72	,998
6.	Yatırımın getirisi	3,67	,991
7.	Sermayenin getirisi	3,65	,914
8.	Verimlilik kazancı	3,61	,856
9.	Düşük maliyetli girdilere erişim	3,30	1,021
10.	Hükümet teşvikleri (vergi indirimi, kredi, vb.)	3,20	1,139

Türkiye'deki DYY şirketinin performansını açıklayan performans kriterlerinin değişkenlerine ilişkin Tablo 21'deki tanımlayıcı bulgular incelendiğinde; değişkenlerin tümü açısından birbirine yakın değerler oluşturduğu ifade edilebilir. Değişkenlere ilişkin ortalamalar arasında 9. değişken 3,91 ortalama değeri ile en güçlü ortalamaya sahip değişken ve 7. değişken ise 3,20 ortalama ile en düşük ortalamaya sahip değişken olarak ortaya çıkmıştır. Standart sapma değerleri ise tüm bu bulguları destekler niteliktedir.

Türkiye'deki DYY şirketinin performansını açıklayan performans kriterlerinin değerlendirildiği tanımlayıcı bulgular; firmaların performansının genel olarak "ne iyi ne kötü" ile "iyi" arasında derecelendirilebileceğini göstermektedir.

4.4. Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Araştırmada doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinin OLI teoremi çerçevesinde ortaya koyduğu mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli avantajları oluşturan alt boyutlar ile Türkiye'deki DYY şirketinin performansını açıklayan performans kriterlerini oluşturan alt boyutlar faktör analizi yardımıyla değerlendirilmektedir. Araştırmada faktör analizi kapsamında temel bileşenler analizinden yararlanılmış, faktörlerin özdeğerinin 1'den büyük olması dikkate alınmış ve faktör döndürmesi için Varimax Dik Döndürme Yöntemi kullanılmıştır.

“Firmaları Türkiye’de DYY Faaliyetinde Bulunmaya Yönelten Firmaya Özgü Unsurlara” ilişkin faktör analizinden elde edilen bulgular incelendiğinde; Barlett testi $p=0,000$ değeri ile 0,05 düzeyinde anlamlı çıkmıştır ($p=0,000<0,05$) KMO istatistiği ise 0,855’tir. “Firmaları Türkiye’de DYY Faaliyetinde Bulunmaya Yönelten Firmaya Özgü Unsurlara” ilişkin, faktör yükleri 0,668 ile 0,874 arasında değişen ve 7 değişkenden oluşan tek faktörlü bir yapı ortaya çıktığı görülmektedir. Bu tek faktör firmaya özgü unsurlara ilişkin toplam varyansın %61,473’ünü açıklamaktadır. Firmaya özgü yetenekleri açıklayan bu yapı OLI teoremi çerçevesinde firmaların mülkiyet özellikli avantajlarını ortaya koymaktadır.

Tablo 22. Firmaların Türkiye’yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlara İlişkin KMO ve Barlett Testleri

KMO İstatistiği		,590
Barlett Testi	Ki-kare (yaklaşık)	145,507
	Serbestlik derecesi	45
	Olasılık (anlamlılık)	,000

“Firmaların Türkiye’yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlara” ilişkin Tablo 22’de yer alan bulgular incelendiğinde; 0,05 düzeyinde anlamlı çıkan Barlett testi ($p=0,000<0,05$) ve 0,590 çıkan KMO istatistiği Türkiye’yi DYY yeri olarak seçmeye etki eden unsurları açıklayan değişkenlerin faktör analizi yapılması için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 23. Firmaların Türkiye'yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlara İlişkin Toplam Varyansı Açıklayan Bulgular

Faktör	İlk Özdeğerler			Döndürülmüş Yüklerin Kareler Toplamı		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	2,731	27,312	27,312	2,658	26,578	26,578
2	2,095	20,948	48,260	1,923	19,228	45,806
3	1,205	12,052	60,311	1,451	14,505	60,311

Tahminleme Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi
Döndürme İşlemi: Kaiser Normalizasyonu ile Varimax
Özdeğerler: Özdeğeri 1 ve 1'den büyük olan faktörler değerlendirmeye alınmıştır. ($\lambda \geq 1$)

Tablo 24. Firmaların Türkiye'yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlara İlişkin Faktörler

Faktör Adı	Değişkenler	Faktör Yükleri
Politik Risk ve Pazar Potansiyeli	• Türkiye'nin siyasi istikrarı	,860
	• Türkiye'nin ekonomik istikrarı	,834
	• Türkiye ekonomisinin büyüme oranı	,820
	• Pazarın büyüklüğü	,664
Girdilerin Kalitesi ve Finansal Motivler	• Nitelikli yerel işgücünün varlığı	,780
	• Müşterilerin satınalma gücü	,698
	• Yabancı yatırıma yönelik teşvikler	,611
	• Altyapının gelişmişlik düzeyi	,596
Karşılaştırmalı Maliyet Avantajları	• Çevredeki pazarlara ulaşmada Türkiye pazarının elverişliliği	,833
	• Coğrafi yakınlık	,691

Tablo 23 ve Tablo 24'te yer alan bulgular değerlendirildiğinde, "Firmaların Türkiye'yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlara" ilişkin, faktör yükleri 0,596 ile 0,860 arasında değişen ve 10 değişkenden oluşan üç faktörlü bir yapı ortaya çıktığı görülmektedir. Bu faktörlerden birincisi Türkiye'yi DYY yeri olarak seçmeye etki eden unsurlara ilişkin toplam varyansın %26,578'ini, ikincisi %19,228'ini ve üçüncüsü %14,505'ini açıklamaktadır. Üç faktör birlikte ele alındığında ise Türkiye'yi DYY yeri olarak seçmeye etki eden unsurların %60,311'ini açıklamaktadır.

Firmaların “Türkiye’yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlar” için elde edilen faktörler, içerdikleri değişkenlerin taşıdıkları anlamlar gözönünde bulundurularak adlandırılmıştır. Birinci faktör “politik risk ve pazar potansiyeli” olarak adlandırılırken, ikinci faktör “girdilerin kalitesi ve finansal motivler” ve üçüncü faktör ise “karşılaştırmalı maliyet avantajları”, adlandırılmıştır. Oluşan bu üç boyutlu yapı içinde yer alan değişkenler Tablo 24 ile de değerlendirilebilir. Tüm bu üç boyut birlikte, OLI teoremi çerçevesinde, firmaların yerleşme özellikli avantajlarını ele almaktadır.

Tablo 25. Firmaların Türkiye’de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlara İlişkin KMO ve Barlett Testleri

KMO İstatistiği		,668
Barlett Testi	Ki-kare (yaklaşık)	207,347
	Serbestlik derecesi	45
	Olasılık (anlamlılık)	,000

“Firmaların Türkiye’de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlara” ilişkin Tablo 25’te yer alan bulgular incelendiğinde; 0,05 düzeyinde anlamlı çıkan Barlett testi ($p=0,000<0,05$) ve 0,668 çıkan KMO istatistiği Türkiye’de DYY yapmaya etki eden unsurları açıklayan değişkenlerin faktör analizi yapılması için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 26. Firmaların Türkiye’de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlara İlişkin Toplam Varyansı Açıklayan Bulgular

Faktör	İlk Özdeğerler			Döndürülmüş Yüklerin Kareler Toplamı		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	3,941	39,409	39,409	2,594	25,937	25,937
2	1,562	15,624	55,033	2,175	21,745	47,683
3	1,068	10,676	65,709	1,803	18,026	65,709

Tahminleme Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi
Döndürme İşlemi: Kaiser Normalizasyonu ile Varimax
Özdeğerler: Özdeğeri 1 ve 1’den büyük olan faktörler değerlendirmeye alınmıştır. ($\lambda \geq 1$)

Tablo 27. Firmaların Türkiye’de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlara İlişkin Faktörler

Faktör Adı	Değişkenler	Faktör Yükleri
Üretimin Etkinliği	• Girdilere erişimde ayrıcalık	,819
	• Ölçek ekonomisi	,812
	• Daha iyi kaynak ve kapasite kullanımı	,709
	• Teknolojinin lisans ve patent ile devredilememesi	,694
Pazar Gelişimi ve Finansal Güç	• Pazara hızlı giriş sağlama	,886
	• Yeni pazarlarda var olma	,797
	• Lisans ve patent koruma kanunlarının eksikliği	,565
	• Yatırımdan hızlı geri ödeme edinme	,492
Özel İşlem Maliyetleri ve Kalite Kontrol	• Anlaşma yapma ve anlaşmayı uygulama maliyeti	,822
	• Yeterli kalite kontrol güvencesi sağlama	,704

Tablo 26 ve Tablo 27’de yer alan bulgular değerlendirildiğinde, “Firmaların Türkiye’de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlara” ilişkin, faktör yükleri 0,492 ile 0,886 arasında değişen ve 10 değişkenden oluşan üç faktörlü bir yapı ortaya çıktığı görülmektedir. Bu faktörlerden birincisi Türkiye’de DYY yapmaya etki eden unsurlara ilişkin toplam varyansın %25,937’sini, ikincisi %21,745’ini ve üçüncüsü ise %18,026’sını açıklamaktadır. Üç faktör birlikte ele alındığında ise Türkiye’de DYY yapmaya etki eden unsurların %65,709’unu açıkladığı ve oldukça iyi bir açıklama oranına sahip olduğu söylenebilir.

“Firmaların Türkiye’de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlar” için elde edilen faktörler, içerdikleri değişkenlerin taşıdıkları anlamlar gözönünde bulundurularak adlandırılmıştır. Birinci faktör “üretimin etkinliği” olarak adlandırılırken, ikinci faktör “pazar gelişimi ve finansal güç”, üçüncü faktör ise “özel işlem maliyetleri ve kalite kontrol” olarak adlandırılmıştır. Oluşan bu üç boyutlu yapı içinde yer alan değişkenler Tablo 27 ile değerlendirilebilir. Tüm

bu üç boyut bir bütün olarak, OLI teoremi çerçevesinde, firmaların içselleştirme özellikli avantajlarını göstermektedir.

Tablo 28. Türkiye’deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterlerine İlişkin KMO ve Barlett Testleri

KMO İstatistiği		,869
Barlett Testi	Ki-kare (yaklaşık)	492,644
	Serbestlik derecesi	45
	Olasılık (anlamlılık)	,000

“Türkiye’deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterlerine” ilişkin Tablo 28’de yer alan bulgular incelendiğinde; 0,05 düzeyinde anlamlı çıkan Barlett testi ($p=0,000<0,05$) ve 0,869 çıkan KMO istatistiği performans kriterlerini açıklayan değişkenlerin faktör analizi yapılması için uygun olduğunu göstermektedir.

Tablo 29. Türkiye’deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterlerine İlişkin Toplam Varyansı Açıklayan Bulgular

Faktör	İlk Özdeğerler			Döndürülmüş Yüklerin Kareler Toplamı		
	Toplam	Varyans %	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	6,572	65,725	65,725	4,208	42,085	42,085
2	1,134	11,339	77,064	3,498	34,979	77,064

Tahminleme Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi
Döndürme İşlemi: Kaiser Normalizasyonu ile Varimax
Özdeğerler: Özdeğeri 1 ve 1’den büyük olan faktörler değerlendirmeye alınmıştır. ($\lambda \geq 1$)

Tablo 29 ve Tablo 30’da yer alan bulgular değerlendirildiğinde, “Türkiye’deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterlerine” ilişkin faktör yükleri 0,632 ile 0,905 arasında değişen ve 10 değişkenden oluşan iki faktörlü bir yapı ortaya çıktığı görülmektedir. Birinci faktör kriterlere ilişkin toplam varyansın %42,085’ini ve ikinci faktör ise %34,979’unu açıklamaktadır. İki faktör birlikte ele alındığında ise oldukça iyi bir açıklama oranı ile performans kriterlerinin %77,064’ünü açıklamaktadır.

Tablo 30. Türkiye’deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterlerine İlişkin Faktörler

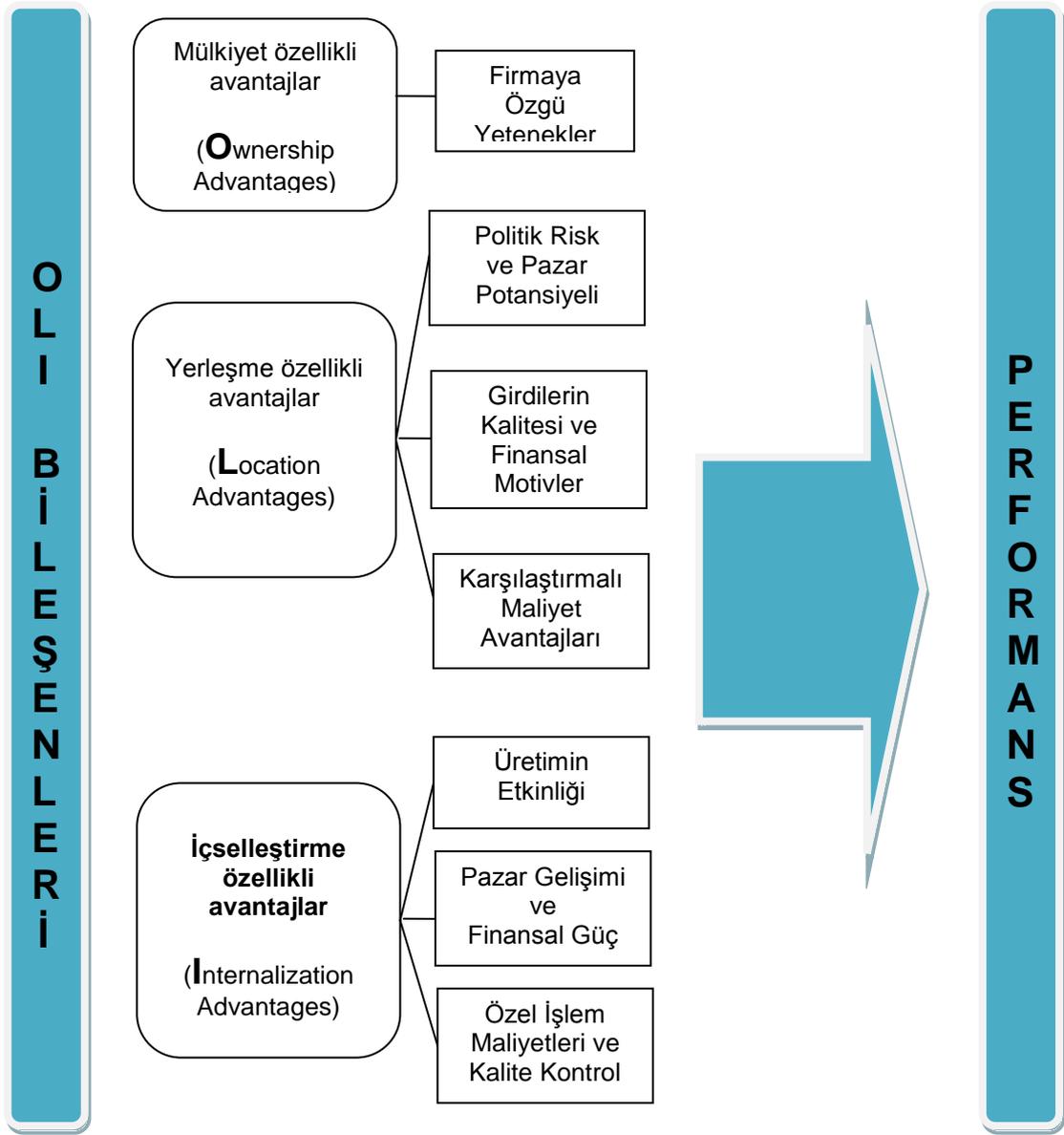
Faktör Adı	Değişkenler	Faktör Yükleri
İçsel Performans	• Ürün tasarımı	,853
	• Verimlilik kazancı	,810
	• Pazar payı edinme	,751
	• Satışlarda artış	,742
	• Yatırımın getirisi	,730
	• Sermayenin getirisi	,706
Dışsal Performans	• Düşük maliyetli girdilere erişim	,905
	• Hükümet teşvikleri	,788
	• Müşteri hizmetleri	,767
	• Dağıtım	,632

“Türkiye’deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterleri” için elde edilen faktörler, içerdikleri değişkenlerin taşıdıkları anlamlar gözönünde bulundurularak adlandırılmıştır. Birinci faktör “içsel performans” olarak adlandırılırken ikinci faktör “dışsal performans” olarak adlandırılmıştır. Oluşan bu iki boyutlu yapı içinde yer alan değişkenler Tablo 30 ile değerlendirilebilir. Tüm bu iki boyut bir bütün olarak, Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım faaliyetinde bulunan firmaların performansını ortaya koymaktadır.

4.5. Araştırma Hipotezlerine İlişkin Bulgular

4.5.1. Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Araştırma amacı çerçevesinde, Türkiye’deki doğu kökenli doğrudan yabancı yatırım yapan firmaların faaliyetlerinin incelenmesi kapsamında, OLI teoremi temel alınarak firmaların DYY sürecindeki mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli avantajlarının performansları üzerindeki etkisini diğer bir ifadeyle araştırmadaki Hipotez 1’i değerlendirmek üzere aşağıdaki Şekil 7’deki araştırma modeli oluşturulmuştur.

Şekil 7. Araştırma Modeli

Araştırma modeli OLI bileşenlerini oluşturan alt boyutların performans üzerindeki etkisini açıklamayı amaçlamaktadır. Modelde alt boyutlar ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Araştırma sonucunda modelde varsayılan etkinin doğrulanmasıyla birlikte, OLI bileşenlerini oluşturan boyutların firmaların performansının şekillenmesinde ne düzeyde etkisi olduğu ortaya çıkacaktır. Araştırma modelini değerlendirmek amacıyla regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Böylece OLI bileşenlerini oluşturan alt boyutlar ile performansı oluşturan alt boyutlar arasında pozitif ya da negatif biçimde ve anlamlı bir nedensellik ilişkisi olup olmadığı araştırılmıştır.

Regresyon analizi, bağımlı bir değişken ile bağımlı değişken üzerinde etkisi olduğu varsayılan bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin matematiksel bir model ile açıklanmasıdır. Regresyon analizi gerçekleştirilirken tek bir bağımsız değişkenle ilgileniliyorsa basit doğrusal regresyon, birden çok bağımsız değişkenle bağımlı değişken açıklanmaya çalışılıyorsa çoklu doğrusal regresyon söz konusu olacaktır. Regresyon analizi gerçekleştirildiğinde elde edilen bulgular yorumlanırken; regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı “F testi” ile incelenmektedir. “Çoklu belirlilik katsayısı R^2 ”, modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki toplam değişkenliğin yüzde kaçını açıklayabildiklerini göstermektedir. $R^2=0$ olması verilerin modele hiç uygun olmadıklarını gösterirken $R^2=1$ olması ise kusursuz uyumun olduğunu göstermektedir (Gürsakal, 2002). Regresyon modeline ilave edilen her bağımsız değişken R^2 değerinin büyümesine neden olduğu için bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak üzere R^2 değeri değişken sayısına göre düzenlenmekte ve bu doğrultuda ortaya çıkan uyarlanmış R^2 değeri yorumlanmaktadır. “Çoklu Korelasyon Katsayısı R” ise, bir bağımlı değişkendeki değişim ile eş zamanlı olarak ele alınan birden fazla bağımsız değişkendeki değişim arasındaki ilişkinin derecesini ifade etmektedir. Ayrıca bağımsız değişkenler incelenirken standardize edilmiş regresyon katsayısı olan Beta değeri ile buna ilişkin “t” değeri ve anlamlılık düzeyleri ele alınarak inceleme yapılabilir. Anlamlılık düzeyinin istatistiki açıdan anlamlı olması değişkenin modelin açıklayıcılığına önemli katkıda bulunduğunu göstermektedir. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini beta değerleri ile incelemek değişkenler arasında açıklayıcılık açısından daha sağlıklı karşılaştırmalar yapılmasına olanak sağlamaktadır (Altunışık ve diğ., 2004).

Araştırmada Hipotez 1’in her bir alt hipotezi için ayrı olmak üzere basit ve çoklu doğrusal regresyon denklemleri oluşturularak OLI bileşenlerini oluşturan alt boyutların performans üzerindeki etkileri incelenmiştir. Regresyon denklemlerinde OLI bileşenlerini oluşturan alt boyutlar bağımsız değişkenler olarak yer alırken, performans ise bağımlı değişken olarak yer almaktadır.

Tablo 31. Hipotez 1a İçin Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Model	Standardize edilmiş katsayılar	t	Anlamlılık (p)
	β		
(X₁) Firmaya özgü yetenekler	,415	3,292	(p=,002**)
F	10,837 (p=,002**)		
R	,415		
Uyarlanmış R ²	,157		
Bağımlı Değişken: Performans			
* p < 0,05; ** p < 0,01 ve *** p < 0,1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.			

“Firmaların OLI Teorisi çerçevesinde mülkiyet özellikli avantajları firmaların performansını etkileyecektir.” şeklinde ifade edilen Hipotez 1a'nın test edilmesi için gerçekleştirilen regresyon analizi bulgularına göre (Tablo 31); tek bağımsız değişken ile oluşturulan modelin; 10,837 F değeri (p=,002) ile %99 güven aralığında diğer bir ifadeyle p<0,01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenin çoklu belirlilik katsayısı R²'e göre bağımlı değişkendeki değişimin %15,7'sini açıkladığı ortaya çıkmıştır. Modeldeki bağımsız değişken olarak “firmaya özgü yetenekler”in ,415 (p=,002) birim düzeyinde performansı etkilediği görülmektedir.

Tablo 31'deki bulgulara göre; firmaların OLI Teorisi çerçevesinde mülkiyet özellikli avantajları firmaların performansını etkilemektedir. Marka imajı ve uluslararası tecrübesi güçlü, teknolojik ve yönetsel bilgi birikimi olan, yetenekli ve gelişmiş işgücüne sahip firmaların teknoloji kullanımını etkili olarak gerçekleştirdiği ve farklılaştırılmış ürünler geliştirip üreterek çok daha iyi bir performans sergilediği belirtilebilir.

Tablo 32. Hipotez 1b İçin Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Model	Standardize edilmiş katsayılar	t	Anlamlılık (p)
	β		
(X ₁) Politik Risk ve Pazar Potansiyeli	-,021	-,165	,870
(X₂) Girdilerin Kalitesi ve Finansal Motivler	,419	3,091	(p=,003**)
(X ₃) Karşılaştırmalı Maliyet Avantajları	-,050	-,370	,713
F	3,288 (p=,028*)		
R	,406		
Uyarlanmış R ²	,115		
Bağımlı Değişken: Performans * p < 0,05; ** p < 0,01 ve *** p < 0,1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.			

“Firmaların OLI Teorisi çerçevesinde yerleşme özellikli avantajları firmaların performansını etkileyecektir.” şeklinde ifade edilen Hipotez 1b'nin test edilmesi için gerçekleştirilen regresyon analizi bulgularına göre (Tablo 32); üç bağımsız değişken ile oluşturulan modelin; 3,288 F değeri (p=,028*) ile p<0,05 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlerden sadece “girdilerin kalitesi ve finansal motivler”in performans üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla “girdilerin kalitesi ve finansal motivler”in çoklu belirlilik katsayısı R²'e göre bağımlı değişkendeki değişimin %11,5'ini açıkladığı ortaya çıkmıştır. Modeldeki bu bağımsız değişkenin ,419 (p=,003**) birim düzeyinde performansı etkilediği görülmektedir.

Tablo 32'deki bulgulara göre; firmaların OLI Teorisi çerçevesinde yerleşme özellikli avantajları firmaların performansını etkilemektedir. Kaliteli girdiye erişilebilen, gelişmiş altyapısı bulunan, müşterilerin satın alma gücünün yüksek olduğu yerleşme özellikli avantajlar açısından firmaların performansının üst düzeylere çıktığı belirtilebilir. Ayrıca yabancı yatırıma yönelik teşviklerin de firmaların performansını etkileyen bir diğer unsur olduğu söylenebilir.

Tablo 33. Hipotez 1c için Regresyon Analizine İlişkin Bulgular

Model	Standardize edilmiş katsayılar	t	Anlamlılık (p)
	β		
(X ₁) Üretimin Etkinliği	,306	1,989	,052
(X ₂) Pazar Gelişimi ve Finansal Güç	-,165	-1,044	,301
(X ₃) Özel İşlem Maliyetleri ve Kalite Kontrol	-,002	-,014	,989
F	1,495 (p=,227)		
R	,287		
Uyarlanmış R ²	,027		
Bağımlı Değişken: Performans			
* p < 0,05; ** p < 0,01 ve *** p < 0,1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.			

“Firmaların OLI Teorisi çerçevesinde içselleştirme özellikli avantajları firmaların performansını etkileyecektir.” şeklinde ifade edilen Hipotez 1c'nin test edilmesi için gerçekleştirilen regresyon analizi bulgularına göre (Tablo 33); modelin, 1,495 F değeri (p=,227) ile anlamlı olmadığı ve doğu kökenli firmalar için içselleştirme özellikli avantajlar ile performans arasında nedensellik ilişkisine rastalanmadığı ortaya çıkmıştır.

Tatoğlu, Glaister ve Demirbağ (2007) ile birlikte yürüttüğü çalışmasında, OLI bileşenleri ile performans arasındaki ilişkiyi ölçmüş ve mülkiyet özellikli avantajlar ile yerleşme özellikli avantajların firmaların performansını etkilediğini ortaya koymuştur. Çalışmada dikkat çeken bulgular ise mülkiyet avantajları güçlü olan ve hükümet teşviklerinden yararlanan firmalarının performansının arttığı sonucudur. Ayrıca politik risk faktörünün performansı etkilememesinin sebebi ise Türkiye'de var olan politik istikrar olarak belirtilmektedir. Gelecekteki muhtemel AB üyeliğinin de daha çok yatırım çekmesi ve endüstriyel altyapının gelişmesi ile birlikte performansı arttıracığı ifade edilmektedir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular da OLI bileşenleri ile performans arasındaki ilişkiyi benzer sonuçlar çerçevesinde ortaya koymaktadır.

Regresyon analizleri sonrasında araştırma modelinin durumu değerlendirildiğinde; firmaların mülkiyet özellikli ve yerleşme özellikli avantajlarının performans üzerindeki etkisi dikkat çekmektedir. Performansın; mülkiyet özellikli avantajlar olarak “firmaya özgü yetenekler” ve yerleşme özellikli avantajlar olarak ise “girdilerin kalitesi ve finansal motivler”e bağlı olarak değişkenlik gösterdiği görülmektedir. İçselleştirme özellikli avantajların ise performans üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır. Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda görülmektedir ki; OLI bileşenleri bir bütün olarak ele alındığında performans etkilemekte ve araştırmadaki Hipotez 1 kabul edilmektedir.

4.5.2. Varyans Analizine İlişkin Bulgular

Doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinde OLI avantajlarını oluşturan unsurların araştırma anketinde yer alan firmalara ilişkin demografik özelliklerden toplam satışlarına ve çalışan sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı varyans analizi ile değerlendirilmiştir. Varyans analizine göre elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 34 ve Tablo 35 yardımı ile değerlendirilebilir.

Tablo 34’te yer alan bulgular çerçevesinde; “Doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinde OLI avantajlarını algılamaları firmaların toplam satışlarına göre farklılaşacaktır.” şeklindeki Hipotez 2 değerlendirilebilir. Tablodaki bulguların Hipotez 2 için kabul edildiği görülmektedir.

Tablo 34. Hipotez 2'ye İlişkin Bulgular

Hipotez 2a:	Firmaların DYY faaliyetlerinde mülkiyet özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların toplam satışlarına göre farklılaşacaktır.	p Değeri
Firmaya Özgü Yetenekler	• Firmanızın teknolojik ve yönetsel bilgi birikimi	,015*
	• Firmanızın personel kalitesi	,078***
	• Firmanızın marka imajı	,007**
	• Firmanızın uluslararası deneyimi	,002**
	• Firmanızın eğitim programlarının kalitesi	,132
	• Firmanızın farklılaştırılmış ürünler geliştirebilme kabiliyeti	,330
	• Firmanızın Türkiye piyasasındaki deneyimi	,022*
Hipotez 2b:	Firmaların DYY faaliyetlerinde yerleşme özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların toplam satışlarına göre farklılaşacaktır.	p Değeri
Politik Risk ve Pazar Potansiyeli	• Türkiye'nin siyasi istikrarı	,030*
	• Türkiye'nin ekonomik istikrarı	,874
	• Türkiye ekonomisinin büyüme oranı	,884
	• Pazarın büyüklüğü	,689
Girdilerin Kalitesi ve Finansal Motivler	• Nitelikli yerel işgücünün varlığı	,307
	• Müşterilerin satınalma gücü	,681
	• Yabancı yatırıma yönelik teşvikler	,040*
	• Altyapının gelişmişlik düzeyi	,728
Karşılaştırmalı Maliyet Avantajları	• Çevredeki pazarlara ulaşmada Türkiye pazarının elverişliliği	,589
	• Coğrafi yakınlık	,065***
Hipotez 2c:	Firmaların DYY faaliyetlerinde içselleştirme özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların toplam satışlarına göre farklılaşacaktır.	p Değeri
Üretimin Etkinliği	• Girdilere erişimde ayrıcalık	,926
	• Ölçek ekonomisi	,232
	• Daha iyi kaynak ve kapasite kullanımı	,556
	• Teknolojinin lisans ve patent ile devredilememesi	,210
Pazar Gelişimi ve Finansal Güç	• Pazara hızlı giriş sağlama	,894
	• Yeni pazarlarda var olma	,767
	• Lisans ve patent koruma kanunlarının eksikliği	,213
	• Yatırımdan hızlı geri ödeme edinme	,435
Özel İşlem Maliyetleri ve Kalite Kontrol	• Anlaşma yapma ve anlaşmayı uygulama maliyeti	,138
	• Yeterli kalite kontrol güvencesi sağlama	,004**

* p < 0,05; ** p < 0,01 ve *** p < 0,1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Hipotez 2a incelendiğinde; firmaların DYY faaliyetlerinde mülkiyet özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların toplam satışlarına göre; farklılaşmaktadır. Farklaşmanın nedeni üstün uluslar arası deneyimi olan, personel kalitesi güçlü olan, güçlü marka imajı olan, Türkiye piyasasında deneyime sahip, teknolojik ve yönetsel bilgi birikimine sahip firmaların satışlarının üst düzeylerde olduğu görülürken; bu unsurlar açısından zayıf firmaların ise satışlarının daha az olduğu söylenebilir.

Hipotez 2b değerlendirildiğinde; firmaların DYY faaliyetlerinde yerleşme özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların toplam satışlarına göre farklılaşmaktadır. Siyasi istikrarın sağlandığı, bürokratik engellerin az olduğu bir ortamda doğal olarak bu firmaların verimliliklerine ve dolayısıyla satışlarına yansımaktadır. Ayrıca coğrafi yakınlık olan ülkeler arasında ticaretin daha hızlı ve satışların yüksek rakamlara ulaştığı söylenebilir. Coğrafi olarak yakın olmayan ülkelerle ise imalat sektöründe büyük çaplı yatırımlar gerçekleştiğinden yatırımın sonucunda satışlarda yüksek olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca hükümet teşviklerinin özellikle üretim yapan doğrudan yabancı yatırım firmaları tarafından yatırımın gerçekleştirilmesinde önemli olarak değerlendirildiği görülmektedir. Üretim yapan güçlü firmaların ise satışları yüksek olarak ifade edilebilir.

Hipotez 2c ele alındığında; firmaların DYY faaliyetlerinde içselleştirme özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların toplam satışlarına göre farklılaşmaktadır. Özellikle yeterli kalite kontrol sağlamak amacıyla yatırımlarını gerçekleştiren firmaların satışlarının çok daha yüksek rakamlara ulaştığı belirtilebilir. Tüm bu açıklamalar doğrultusunda Hipotez 2 çerçevesinde doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinde OLI avantajlarını algılamalarının firmaların toplam satışlarına göre farklılaştığı söylenebilir.

Tablo 35'te yer alan bulgular çerçevesinde; "Doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinde OLI avantajlarını algılamaları firmaların çalışan sayısına göre farklılaşacaktır." şeklindeki Hipotez 3 değerlendirilebilir. Tablodaki bulguların Hipotez 3 için kabul edildiği görülmektedir.

Tablo 35. Hipotez 3'e İlişkin Bulgular

Hipotez 3a: Firmaların DYY faaliyetlerinde mülkiyet özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların çalışan sayısına göre farklılaşacaktır.		p Değeri
Firmaya Özgü Yetenekler	• Firmanızın teknolojik ve yönetsel bilgi birikimi	,047*
	• Firmanızın personel kalitesi	,160
	• Firmanızın marka imajı	,029*
	• Firmanızın uluslararası deneyimi	,009**
	• Firmanızın eğitim programlarının kalitesi	,175
	• Firmanızın farklılaştırılmış ürünler geliştirebilme kabiliyeti	,116
	• Firmanızın Türkiye piyasasındaki deneyimi	,008**
Hipotez 3b: Firmaların DYY faaliyetlerinde yerleşme özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların çalışan sayısına göre farklılaşacaktır.		p Değeri
Politik Risk ve Pazar Potansiyeli	• Türkiye'nin siyasi istikrarı	,362
	• Türkiye'nin ekonomik istikrarı	,626
	• Türkiye ekonomisinin büyüme oranı	,973
	• Pazarın büyüklüğü	,935
Girdilerin Kalitesi ve Finansal Motivler	• Nitelikli yerel işgücünün varlığı	,215
	• Müşterilerin satınalma gücü	,828
	• Yabancı yatırıma yönelik teşvikler	,489
	• Altyapının gelişmişlik düzeyi	,563
Karşılaştırmalı Maliyet Avantajları	• Çevredeki pazarlara ulaşmada Türkiye pazarının elverişliliği	,770
	• Coğrafi yakınlık	,735
Hipotez 3c: Firmaların DYY faaliyetlerinde içselleştirme özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların çalışan sayısına göre farklılaşacaktır.		p Değeri
Üretimin Etkinliği	• Girdilere erişmede ayrıcalık	,459
	• Ölçek ekonomisi	,044*
	• Daha iyi kaynak ve kapasite kullanımı	,359
	• Teknolojinin lisans ve patent ile devredilememesi	,624
Pazar Gelişimi ve Finansal Güç	• Pazara hızlı giriş sağlama	,576
	• Yeni pazarlarda var olma	,933
	• Lisans ve patent koruma kanunlarının eksikliği	,404
	• Yatırımdan hızlı geri ödeme edinme	,605
Özel İşlem Maliyetleri ve Kalite Kontrol	• Anlaşma yapma ve anlaşmayı uygulama maliyeti	,658
	• Yeterli kalite kontrol güvencesi sağlama	,031*

* p < 0,05; ** p < 0,01 ve *** p < 0,1 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır.

Hipotez 3a incelendiğinde; firmaların DYY faaliyetlerinde mülkiyet özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların çalışan sayısına göre; farklılaşmaktadır. Çalışan sayısı, üretim yapan ve marka imajı güçlü olan, uluslar arası deneyimi ve teknolojik ve yönetsel bilgi birikimi açısından üstün olan firmalarda diğer firmalara göre daha fazladır. İthalat ya da ihracat amaçlı pazara giriş yapmış marka imajı olmayan teknolojik ve yönetsel bilgi birikimi kendisinden ibaret olan ya da zayıf olan firmaların ise çalışan sayısının düşük olduğu söylenebilir.

Hipotez 3b ele alındığında; firmaların DYY faaliyetlerinde yerleşme özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların çalışan sayısına göre farklılaşmamaktadır.

Hipotez 3c değerlendirildiğinde; firmaların DYY faaliyetlerinde içselleştirme özellikli OLI avantajlarını algılamaları firmaların çalışan sayısına göre farklılaşmaktadır. Firmalar yeterli kalite kontrol güvencesi sağlamak amacıyla daha fazla çalışana ihtiyaç duyabilirler. Ayrıca artan üretim hacminin birim maliyeti düşürmesi ve üretim amacıyla doğrudan yabancı yatırım yapan firmaların üretim sürecinde çok daha fazla çalışana ihtiyaç duyacağı söylenebilir.

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda Hipotez 3 çerçevesinde doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinde OLI avantajlarını algılamalarının firmaların çalışan sayısına göre farklılaştığı söylenebilir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Doğrudan yabancı yatırımların yapıldıkları ülke ekonomilerine etkileri üzerine çok sayıda araştırma yapılmıştır. Tüm bu araştırmalarda da yer aldığı üzere gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomiler açısından doğrudan yabancı yatırımlar oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. 2000’li yıllara kadar gelişmiş ekonomileri tercih eden doğrudan yabancı yatırımlar, 2000’li yıllar itibariyle gelişmekte olan ülkeleri de tercih etmeye başlamıştır. Bu noktada doğrudan yabancı yatırımları çekmek amacıyla Türkiye gibi birçok gelişmekte olan ekonomi bir yarış içerisine girmiştir. 2003 yılında yabancı yatırım mevzuatının yeniden düzenlenmesi sonucunda doğrudan yabancı yatırımları çekme amacıyla büyük bir adım atan Türkiye’nin politik ve ekonomik istikrar görüntüsünün de iyileşmesi, yıllar itibariyle ülkeye giren doğrudan yabancı yatırımların artışına sebebiyet vermiştir. Ancak bu artışa rağmen doğrudan yabancı yatırımlar Türkiye’de henüz arzu edilen seviyelere ulaşamamıştır. Daha çok batılı yabancı firmaların doğrudan yabancı yatırımlarını gerçekleştirdiği Türkiye’de, doğulu yabancı firmalar açısından da özellikle çevre pazarlara ulaşmadaki kolaylık doğrudan yabancı yatırımın gerçekleştirilmesinde rol oynamıştır. Türkiye’ye giriş şekilleri farklılık gösteren Doğu kökenli firmaların faaliyetlerinin çok boyutlu olarak değerlendirilmesi amacıyla “Türkiye’de Faaliyet Gösteren Doğu Kökenli Yabancı Firmalar Üzerine Bir Araştırma” başlıklı bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ilgili alanyazın incelenmesinden sonra yürütülen araştırmadan elde edilen bulgular gerçekleştirilen istatistiksel analizler doğrultusunda değerlendirilebilir.

Araştırmada, Türkiye’deki Doğu kökenli DYY firmaların faaliyetlerini değerlendirmek amacıyla OLI bileşenleri ve performans kriterleri kullanılmıştır. OLI çerçevesinde firmaların faaliyet değerlendirmesi yapılırken;

firmalara özgü (mülkiyet avantajlı özellikler) unsurlar, firmaların Türkiye'yi DYY yeri olarak seçmelerine etki eden (yerleşme özellikli avantajlar) unsurlar ve firmaların Türkiye'de DYY yapmasına etki eden (içselleştirme özellikli avantajlar) unsurlar incelenirken firmaların performansı ise performans kriterleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Frekans analizi ve tanımlayıcı analizlerden elde edilen sonuçları Tatoğlu ve Glaister (2000)'in batı kökenli firmaları inceledikleri çalışmalarıyla karşılaştırıp Batı ve Doğu kökenli firmalar arasındaki farklılıklar ve benzerlikleri dikkate alarak incelemek mümkündür. Firmaları Türkiye'de faaliyette bulunmaya yönelten firmaya özgü unsurlar açısından batı kökenli firmaların öncelikle teknolojik ve yönetsel bilgi birikimine odaklandığı, doğu kökenli firmaların ise uluslararası deneyimi firmaya özgü unsurlar arasında en güçlü unsur olarak gördüğü ve bunu teknolojik ve yönetsel bilgi birikiminin izlediği görülmektedir. Firmaların Türkiye'yi DYY yeri olarak seçmelerine etki eden unsurlar açısından ise batı kökenli firmalar pazar büyüklüğünü en önemli unsur olarak görürken doğu kökenli firmalar ise öncelikle çevredeki pazarlara ulaşmada Türkiye pazarının elverişliliği ve daha sonra da yine pazarın büyüklüğünü en önemli unsur olarak değerlendirmektedir. Diğer yandan firmaların Türkiye'yi DYY için yerleşim yeri seçimlerinde devlet tarafından sağlanan teşviklerin diğer unsurlara oranla daha az önemli olduğu ifade edilebilir. Firmaların Türkiye'de DYY yapmasında etki eden en önemli unsur olarak ise hem batı hem de doğu kökenli firmalar yeni pazarlarda var olma konusunda ortak paydada birleştiği ifade edilebilir. Performans kriterlerinin değerlendirilmesi açısından ise batı kökenli firmalar satışlarda artışa odaklanırken doğu kökenli firmalar açısından ise öncelikle dağıtım firmalarının en çok verimli oldukları performans kriteri olarak belirtilmiştir. Ürün tasarımı ve satışlarda artış ise dağıtımı takip eden diğer verimli olunan performans kriterleri olarak dikkat çekmektedir. Tüm bu açıklamalar birlikte değerlendirildiğinde firmaların DYY faaliyetlerindeki OLI avantajlarının ve performanslarının hem batı kökenli yatırımlar hem de doğu kökenli yatırımlar açısından benzer noktalarda birleştiği ifade edilebilir. Bu noktada Türkiye'nin hem doğu hem de batı ülkeleri için DYY faaliyetlerinin sürdürülmesinde ve bu faaliyetler için tercih edilmesinde aynı anlamda değer taşıdığı söylenebilir.

Araştırma anketinde yer alan bölümlere ilişkin güvenilirlik düzeyleri Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları açısından değerlendirildiğinde; araştırma anketindeki bölümlerin güvenilir olduğu ifade edilebilir.

Araştırmada doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinin OLI teoremi çerçevesinde ortaya koyduğu mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli avantajları oluşturan alt boyutlar ile Türkiye'deki DYY şirketinin performansını açıklayan performans kriterlerini oluşturan alt boyutları tespit etmek üzere faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinden elde edilen bulgular doğu kökenli firmaların OLI avantajlarını oluşturan alt boyutların ve performans kriterlerini oluşturan alt boyutların batı kökenli firmalar için Tatoğlu ve Glaister (2000)'in çalışmalarında ortaya koydukları faktör gruplarıyla benzerlik gösterdiğini ve her iki çalışmada da aynı değişkenlerin aynı gruplar içinde yer aldığını ortaya çıkarmıştır. "Firmaları Türkiye'de DYY Faaliyetinde Bulunmaya Yönelten Firmaya Özgü Unsurlar", firmaya özgü yetenekler olarak adlandırılan tek faktörlü bir yapıdan; "Firmaların Türkiye'yi DYY Yeri Olarak Seçmelerine Etki Eden Unsurlar", politik risk ve Pazar potansiyeli, girdilerin kalitesi ve finansal motivler ile karşılaştırmalı maliyet avantajları olarak adlandırılan üç faktörlü bir yapıdan; "Firmaların Türkiye'de DYY Yapmasına Etki Eden Unsurlar", üretimin etkinliği, pazar gelişimi ve finansal güç ile özel işlem maliyetleri ve kalite kontrol olarak adlandırılan üç faktörlü bir yapıdan oluşmaktadır. "Türkiye'deki DYY Şirketinin Performansını Açıklayan Performans Kriterleri" ise performans adı altında tek faktörlü bir yapı sergilemektedir.

Doğu kökenli firmaların OLI Teorisi çerçevesinde mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli avantajlarının firmaların performansını etkileyip etkilemediği regresyon analizi ile incelenmiş ve regresyon analizi ile elde edilen bulgular Hipotez 1 çerçevesinde değerlendirilmiştir. Regresyon analizinden elde edilen bulgulara göre; Hipotez 1 değerlendirildiğinde; "doğu kökenli firmaların OLI Teorisi çerçevesinde mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli avantajlarının firmaların performansını Hipotez 1a ve 1b kapsamında etkilediği, Hipotez 1c açısından ise etkilemediği ortaya çıkmıştır.

Doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinde OLI avantajlarını oluşturan unsurların araştırma anketinde yer alan firmalara ilişkin demografik özelliklerden toplam satışlar ve çalışan sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı varyans analizi ile incelenmiş ve varyans analizine göre elde edilen bulgular çerçevesinde araştırmadaki Hipotez 2 ve Hipotez 3 değerlendirilmiştir.

Varyans analizinden elde edilen bulgulara göre; Hipotez 2 değerlendirildiğinde; “doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinde mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli OLI avantajlarını algılamalarının Hipotez 2a, 2b ve 2c kapsamında firmaların toplam satışlarına göre farklılaştığı” ortaya çıkmıştır. Hipotez 3 incelendiğinde; “doğu kökenli firmaların DYY faaliyetlerinde mülkiyet özellikli, yerleşme özellikli ve içselleştirme özellikli OLI avantajlarını algılamalarının Hipotez 3a ve 3c kapsamında firmaların çalışan sayısına göre farklılaştığı” ortaya çıkmıştır. Tatoğlu ve Glaister (2000)’in batı kökenli firmaları inceledikleri çalışmalarında da özellikle toplam satışlar üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu noktada bir karşılaştırma yapılacak olursa hem Batı ve hem de doğu ülkelerinin OLI avantajlarını algılamalarının firmaların toplam satışlarına göre farklılaştığı görülmektedir.

5.2. Öneriler

Türkiye’de faaliyet gösteren doğu kökenli yabancı firmaların yatırım faaliyetlerinin incelendiği bu çalışma çerçevesinde öncelikle firmaların, yatırım süreçlerindeki mülkiyet, yerleşme ve içselleştirme özellikli avantajlarının bilinciyle yatırım faaliyetlerini sürdürmeleri gerektiği ifade edilebilir. Bu avantajların firmaların performansı üzerindeki şekillendirici etkisi firmaları bu avantajlar konusunda nasıl farkındalık yaratacaklarını araştırmaya yöneltmelidir.

Doğrudan yabancı yatırımların Türkiye’deki durumu ele alınacak olursa; Doğu kökenli gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımların son beş yıl içinde Türkiye’de gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım miktarının yaklaşık

%12'sini oluşturduğu görülmektedir. %12'lik bu oran, Doğu ülkeleri ile önemli tarihi bağları olan Türkiye'nin, Doğu kökenli doğrudan yabancı yatırımları çekmesinde bugüne kadar başarısız olduğu şeklinde yorumlanabilir. Firmaların yerleşme özellikli avantajlarının açısından Türkiye'yi doğrudan yabancı yatırım yeri olarak seçmelerine etki eden unsurlar incelendiğinde, firmaların bu avantajları olumlu olarak yorumlayabilmesi için, Türkiye'nin doğrudan yabancı yatırımları çekme sürecinde yabancı sermaye mevzuatı açısından oldukça liberal durumda bulunmasına rağmen uygulamada yaşadığı sorunları aşması gerekmektedir. Firmaların mülkiyet özellikli avantajları ile ilgili olarak ise; zayıf yetenekleri olan firmaların ya da Türkiye pazarında yeterli deneyimi bulunmayan firmaların yerel ortaklar ile kuracağı ortaklıklar, bu firmaların daha az risk almasına ve dezavantajları avantajlara çevirmesine imkan sağlayabilir. Doğrudan yabancı yatırımların yapılmasında ayrıca firmalar içselleştirme avantajlarını iyi değerlendirmeli, yatırımın yapılmasına etki eden unsurları iyi analiz etmelidir.

AB katılım sürecinde olan Türkiye açısından yerleşme özellikli avantajların, firmalar tarafından değerlendirilmesi sonucu; Türkiye'de son yıllarda görülen yabancı yatırımların artışı doğrultusunda, politik ve ekonomik olarak yıllardır süregelen istikrarsız görüntüsünün ortadan kalktığı söylenebilir. Buna rağmen Türkiye yeterli doğrudan yabancı yatırımı çekememiş, gerçekleşen yatırımlar ise daha çok Batı ülkelerinden gelen doğrudan yabancı yatırımlar şeklinde olmuş ve Doğu ülkelerinden gelen doğrudan yabancı yatırımlar bu süreçte zayıf kalmıştır. Bu açıdan Türkiye, Doğu kökenli doğrudan yabancı yatırım firmalarını çekmek amacıyla daha ciddi girişimler içerisinde bulunmalıdır. Ancak doğrudan yabancı yatırımları çekme yarışı içerisinde olan Türkiye'nin dikkat etmesi gereken önemli bir konu da doğrudan yabancı yatırımların ülke ekonomisine olan olumlu etkisinin yanı sıra olumsuz etkisinin de olabileceği konusudur. Bu bağlamda doğrudan yabancı yatırımın sakıncalarını en az seviyeye getirmek ve faydalarını en yüksek seviyeye çıkarmak şeklinde oluşturulacak stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Ekonomik ve politik istikrarı yakalamış, AB standartlarına sahip, doğu ile batı arasında köprü olma avantajını değerlendiren ve uluslararası arenada sözsahibi bir Türkiye, Doğu kökenli doğrudan yabancı yatırım firmalarının mülkiyet ve içselleştirme özellikli avantajları doğrultusunda, Doğu ülkelerinden çok daha fazla yabancı firmanın doğrudan yabancı yatırımını çekecektir. Hem ekonomik olarak daha güçlü bir Türkiye'nin önünü açılması hem de Doğu kökenli firmaların yeni pazarlara erişmesinde sağlayacağı imkanlar ve kendi pazar potansiyeli açısından Türkiye, bu firmaların performansının artmasında da önemli ortam sağlamaktadır. Bu da Türkiye'nin ekonomik büyümesini dünya ülkeleri arasında çeşitli göstergeler açısından iyileşmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Abor, J. Adjasi, K. D. C. and Hayford, M. (2008). How Does Foreign Direct Investment Affect the Export Decisions of Firms in Ghana?, *African Development Bank*, 446-465.

Afşar, M. (2004). Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 4(1-2), 89-107.

Akbulut, M. (2009). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Büyüme ve İstihdam İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksekisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Akdoğan, D. M. (2007). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam ve Ücretler Üzerindeki Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksekisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Aksoy, Y. O. (2008). *Technology Spillovers Through Foreign Direct Investment in Turkish Manufacturing Industry*. Unpublished Master Dissertation, Middle East Technical University, Institute of Social Sciences, Ankara.

Aktar, İ. ve Öztürk, L. (2009). Can Unemployment be Cured by Economic Growth and Foreign Direct Investment in TURKEY?. *International Research Journal of Finance and Economics*, 27, 203-211.

Aktürk, L. N. (2005). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Çekmede Yatırım Promosyon Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. Yayınlanmamış Yüksekisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Alpar, C. (1978). *Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma*. (2. Baskı). Ankara: AİTİA Yayınları.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2004), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, SPSS Uygulamalı*, İstanbul: Sakarya Kitabevi.

Arango, O. E. M. (2008). *Importance of FDI in the development of Emerging Countries Application to Colombia and the Philippines*. Paper presented at the First Philippine Latin American Studies Conference: The Philippines and Latin America: Past, Present and Future, Manila, Philippines.

Aydoğuş, İ., Kutlu, E. ve Yıldız, S. (2005). Yolsuzluk ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, VII(2), 1-21.

Ateş, M. (2006). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Olası Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksekisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

ATKEARNEY. (2010). *Investing in a Rebound – The 2010 A.T. Kearney FDI Confidence Index*. Web: <http://www.atkearney.com/index.php/Publications/foreign-direct-investment-confidence-index.html> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Aydın, A. (2010). On The Interaction Between Foreign Direct Investment Inflows and International Trade: Complementary or Substitution? A Case Study of Turkey. *International Research Journal of Finance and Economics*, 48, 130-143.

Aydın, N. Sayim, M. ve Yalama, A. (2007). Foreign Ownership and Firm Performance: Evidence from Turkey. *International Research Journal of Finance and Economics*, 11, 105-111.

Aykut, D. ve Sayek, S. (2007). Doğrudan Yabancı Yatırımların Sektörel Kompozisyonunun Ekonomik Büyümeye Etkisi. *Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları*, 2(3), 33-64.

Aytekin, G. K. (2006). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Etkileri ve Türkiye Üzerine Değerlendirmeler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ayvaz, Y. Y. Baldemir, E. ve Ürüt S. (2006). Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik ve Kalkınmaya Etkilerinin Ekonometrik İncelemesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13 (1), 177-186.

Bağcı, F. (2009). 1980 Sonrası Türkiye'de Yabancı Sermaye Hareketleri ve Dış Politikaya Yansımaları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 9, 119-146.

Baimukhamedova, G. (2008). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yönelik Vergi Teşvik Politikaları ve Kazakistan Uygulaması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Balasubramanyam, V. N. (1996). Foreign Direct Investment in Turkey. S. Togan ve V. N. Balasubramanyam (Eds.), *The Economy of Turkey Since Liberalization* (112-130). London: Mcmillan Press.

Bayraktutan, Y. (2003). Bilgi ve Uluslar arası Ticaret Teorileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 175-186.

Benda, H. J. (1960). Non-Western Intelligensias as Political Elites. *Australian Journal of Politics & History*, 6(2), 205-218.

Berköz, L. (2001). The Interregional Location of Foreign Investors in Turkey. *European Planning Studies*, 9(8), 979-994.

Berköz, L. (2005). Locational Determinants of Foreign Investors in İstanbul. *Journal of Urban Planning and Development-ASCE*, 131(3), 140-147.

Berköz, L. ve Eyüboğlu, E. (2005). *Locational Preferences of FDI Firms in İstanbul*. İstanbul: Report for ITU Research Project.

Berköz, L. ve Türk, Ş. Ş. (2007). Yabancı Yatırımların Yerleşimini Etkileyen Faktörler. *İTÜ Dergisi Seri A Mimarlık Planlama ve Tasarım*, 6(2), 59-72.

Bilgin, M. H., Danış, H. ve Demir, E. (2008). İhracat Yönelimli Yabancı Yatırım Ortamı: Karşılaştırmalı Bir Analiz ve Politika Önerileri, *İTO Yayını*, 12, 1-159.

Bitzer, J. and Görg, H. (2009). Foreign Direct Investment, Competition and Industry Performance, *The World Economy*, 221-233.

Bjorvatn, K., Kind, H. J. and Nordas, H.K. (2002). The Role of FDI in Economic Development. *Nordic Journal of Political Economy*, 28, 109-126.

Borensztein, E., Gregorio, J. De and Lee, J. W. (1998). How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?. *Journal of International Economics*, (45), 115-135.

Britannica. (2011). Asia. Web: <http://www.britannica.com/EBchecked/media/65131/> adresinden 15 Mayıs 2011'de alınmıştır.

Bulutoğlu, K. (1970). *100 Soruda Türkiye'de Yabancı Sermaye*. İstanbul: Gerçek Yayınları.

Bülbül, O. G. ve Emirmahmutoğlu, F. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12/1, 205-238.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Büyükşalvarcı, A. (2008). Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye'de Bankacılık Sektörüne Etkileri (1990-2005) I. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (38), 186-198.

Calda, P. (2009). *Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Çak, M. ve Karakaş, M. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Belirleyen Unsurlar ve Etkileri. *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, XXVI (1), 43-54.

Candemir, A. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler. *Ege Akademik Bakış*, 9(2), 659-675.

Çayır, İ. E. (2008). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye'deki Dağılımlarının Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çetinkaya, M. (2004). *Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çilingir, S. (2004). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarında Politik Risk ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Çolak, H. O. (2009). *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Otomotiv Ana Sanayii*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Deichmann, J., Karidis, S. and Sayek, S. (2003). Foreign Direct Investment in Turkey: Regional Determinants. *Applied Economics*, 35(16), 1767-1778.

Delice, G. (2005). Doğrudan Yabancı Yatırım İstatistiklerinde Kullanılan Verilerin Kalitesi ve Güvenilirliği. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2), 171-198.

Demir, Y. (2007). Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Olan Etkisinin Türkiye Bağlamında Test Edilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (34), 152-161.

Demirbağ, M., Tatoğlu, E. & Glaister K. W. (2007). Factors Influencing Perceptions of Performance: The Case of Western FDI in An Emerging Market. *International Business Review*, 16, 310–336.

Denisia, V. (2010). Foreign Direct Investment Theories: An Overview of the Main FDI Theories. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 3, 53-59.

Doğan, H. (1981). Türkiye'de Yabancı Sermaye. *II. Türkiye İktisat Kongresi Bildiriler Kitabı*. Ankara: DPT Yayınları.

Dönmez, A. (2009). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Üzerine Olan Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Dumludağ, D. (2009). An Analysis of The Determinants of Foreign Direct Investment in Turkey: The Role of The Institutional Context. *Journal of Business Economics and Management*, 10(1), 15–30.

DYY Kanunu. (2003). *Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu*. Web: <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://ece24785e13b51af18464d81e80b65f0&LightDTNKnobID=1728274996> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

EIU. (2007). *World Investment Prospects to 2011: Foreign Direct Investment and the Challenge of the Political Risk*. Web: http://www.eiu.com/site_info.asp?info_name=eiu_world_investment_prospect_s_2007&rf=0 adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Elmas, F. ve Değirmen, S. (2009). Foreign Direct Investment And Industrial Concentration in The Turkish Manufacturing System. *International Research Journal of Finance and Economics*, 23, 246-252.

Emir, M. ve Kurtaran, A. (2005). Doğrudan Yabancı Yatırım Kararlarında Politik Risk Unsuru. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (28), 37-47.

Erden, D. (1996). *A Survey of Foreign Direct Investment Firms in Turkey*. İstanbul: Boğazici Üniversitesi Yayınları.

Erçakar, M. E. (2004). OECD Ülkelerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Belirleyici Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 19-38.

Erdilek, A. (1982). *Direct Foreign Investment in Turkish Manufacturing: An Analysis of Conflicting Objectives and Frustrated Expectations of a Host Country*. Tubingen: Mohr Publishing.

Erdilek, A. (2006). Türkiye'nin Osmanlı'dan Günümüze Kadar Uzanan Doğrudan Yabancı Yatırım Ortamına ve Politikalarına Tarihsel Bir Bakış. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (30), 16-35.

Erdilek, A. (1988). The Role of Foreign Investment in the Liberalization of Turkish Economy. T. F. Nas and M. Odekun (Eds.), *Liberalization and the Turkish Economy* (141-159). New York: Greenwood Press.

Erselcan, F. (2004). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Çevre Politikaları ve Türkiye*. Yayınlanmamış Yüksekisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Fischer, P. (2000). *Foreign Direct Investment in Russia: A Strategy for Industrial Recovery*. Chippenham: Palgrave Macmillan.

Floyd, D. (2004). FDI Through Cross-Border Acquisitions and Greenfield Investment in Poland. *Journal of East-West Business*, 9(3-4), 53-72.

Franco, C. Rentocchini, C. and Marzetti, V. G. (2010). Why do Firms Invest Abroad? An Analysis of the Motives Underlying Foreign Direct Investments, *The IUP Journal of International Business Law*, IX (1), 42-65.

Garten, E. J. (1998). *The Big Ten: The Big Emerging Markets and How They Will Change Our Lives*. New York: Basic Books.

Göver, Z. T. (2005). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslararası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi*. Ankara: Hazine Müsteşarlığı.

Göz, D. (2009). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Günem, O. E. (2007). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlara Yönelik Teşviklerin Etkileri: 1980 Sonrası Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güneş, C. (2006). *Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Gürsakar, N. (2002). *Bilgisayar Uygulamalı İstatistik II*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Hadjit, A. and Moxon-Browne, E. (2005). Foreign Direct Investment in Turkey: The Implications of EU Accession. *Turkish Studies*, 6 (3), 321–340.

Hasanov, R. (2005). *Türkiye'nin Rusya Federasyonu'na Yaptığı Doğrudan Yabancı Yatırımlarına İlişkin Genel Bir Araştırma ve Türk Bankacılık Sektörü Yatırımlarının Karşılaştırmalı Performans Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hazır, M. ve Özkuk, G. (2009). Doğu Batı Tartışmalarına Bir Katkı Denemesi Gün Batımından Şafağa mı, Şafaktan Gün Batımına mı?. *Journal of Humanities and Social Sciences (former Journal of Azerbaijani Studies)*, 12(1-2), 568-580.

International Monetary Fund [IMF]. (1996). *Balance of Payments Textbook*. USA: International Monetary Fund. Web: www.imf.org/external/np/sta/bop/boptex.pdf adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

İTO. (1965). *Yabancı Sermaye Yatırımları*. İstanbul: İTO Yayınları.

İTO. (1967). *Türkiye'de Yabancı Özel Sermaye Yatırımları*. İstanbul: İTO Yayınları.

İlhan, T. (2006). Kültürel Farklılıkların Doğrudan Yabancı Yatırımcıların Giriş Stratejileri Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 20(1), 211-232.

Jensen, N. (2008). Political Risk, Democratic Institutions, and Foreign Direct Investment. *The Journal of Politics*, 70(4) 1040-1052.

Jones, J. and Wren, D. (2006). *Foreign Direct Investment and the Regional Economy*. Burlington: Ashgate Publishing.

Jung, J. (2004). Acquisitions or Joint Ventures: Foreign Market Entry Strategy of U.S. Advertising Agencies. *Journal of Media Economics*, 17(1), 35-50.

Kandır, S. Y. (2008). Yabancı Yatırımcıların Türkiye'deki Yatırım Tercihlerinin Araştırılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (38), 199-209.

Kar, M. ve Tatlısöz, F. (2008). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(14), 436-458.

Karagöz, K. (2007). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: 1970-2005. *Journal of Yaşar University*, 2(8), 927-948.

Karakoyunlu, E. (1981). Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Uygulaması. *II. Türkiye İktisat Kongresi Bildiriler Kitabı* (419-438). Ankara: DPT Yayınları.

Karasoy, M. (2010). *Küreselleşme Sürecinde Telekom Sektöründeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türk Telekom Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karluk, R. (1983). *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları*. İstanbul: İTO Yayınları.

Katircioğlu, S. (2011). The Bounds Test to the Level Relationship and Causality Between Foreign Direct Investment and International Tourism: The Case of Turkey. *E + M Ekonomi a Management*, 1, 6-13.

Kayan, A. (2006). *Doğrudan Yabancı Yatırımın Belirleyicilerinden Biri Olarak Yerli Ortağın Etkinliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Keskin, H. (2006). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye'de Ekonomik Büyümeye Etkisi-Çin ve Tayland ile Karşılaştırmalı Analiz*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kurtaran, A. (2007). Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 367-382.

Lebe, F. ve Başar, S. (2008). Doğrudan Yabancı Yatırımların Dışlama Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *TİSK Akademi*, 11, 183-198.

Leahy, D. and Pavelin, S. (2003). Follow-my-leader FDI and Tacit Collusion. *International Journal of Industrial Organization*, (21), 439-453.

Loewendahl, H. and Ertugal-Loewendahl, E. (2000), Turkey's Performance in Attracting Foreign Direct Investment: Implications of EU Enlargement, *Centre For European Policy Studies*, 157, 1-43.

Moosa, I. A. (2002). *Foreign Direct Investment: Theory, Evidence and Practice*. New York: Palgrave Macmillan.

Moosa, I. A. (2003). *International Financial Operations*. USA: Palgrave Macmillan.

Mulholland, S.J. and Wyss, U.P. (2001). Activities of Daily Living in Non-Western Cultures: Range of Motion Requirements for Hip and Knee Joint Implants. *International Journal of Rehabilitation Research*, (24), 191-198.

Narin, G. (2007). *Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Özellikleri ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Olası Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

National Geographic. (2011). All Asian Countries. Web: <http://travel.nationalgeographic.com/travel/continents/asia/> adresinden 15 Mayıs 2011'de alınmıştır.

OECD (1996). *OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment*. France: OECD.

OECD. (2010). *Country Statistical Profile: Turkey 2010*. Web: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-turkey_20752288-table-tur adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

OECD. (2011). Glossary of Foreign Direct Investment Terms and Definitions. Web: <http://www.oecd.org/dataoecd/56/1/2487495.pdf> adresinden 10 Mayıs 2011'de alınmıştır.

Ok, S. T. (2004). What Drives Foreign Direct Investment into Emerging Markets?. *Emerging Markets Finance and Trade*, 40(4), 101-114.

Okuyan, H. A. ve Erbaykal, E. (2008). Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Ekonomik Yaklaşım*, 19(67), 47-58.

Ongun, M. T. (2001). Yabancı Sermaye ve Dış Borçlar. A. Şahinöz (Ed.), *Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz* (323-355). Ankara: İmaj Yayınları.

Onwuka, K. O. and Zoral, K. Y. (2009). Foreign Direct Investment And Imports Growth in Turkey. *Journal of Yasar University*, 4(15), 2357-2380.

Öniş, Z. (1994). Liberalization, transnational corporations and foreign direct investment in Turkey: the Experience of the 1980s. F. Şenses (Ed.), *Recent*

Industrialization Experience of Turkey in a Global Context (91-109). London: Greenwood Press.

Özdemir, D. (2002). The Distribution of Foreign Direct Investments in the Service Sector in İstanbul. *Cities*, 19(4), 249-259.

Özdemir, N. (2006). *Türkiye'nin ve Çin'in Doğrudan Yabancı Yatırım Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi*. Yayınlanmamış Yüksekisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Özdemir, A. (2008). *Yönetim Biliminde İleri Araştırma Yöntemleri ve Uygulamalar*. İstanbul: Beta Yayınları.

Öztürk, L. (2004). *Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış*. Akdeniz İİBF Dergisi, (7), 110-128.

Parasız, İ. (1999). *Modern Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Patterson, N. K. (2004). *Foreign Direct Investment: Trends, Data Availability, Concepts and Recording Practices*. Washington: IMF.

Rhodes, G., Yoshikawa, S., Clark, A., Lee, K., McKay, R. ve Akamatsu, S. (2001). Attractiveness of Facial Averageness and Symmetry in Non-Western Cultures: In Search of Biologically Based Standards of Beauty. *Perception*, 30, 611-625.

Saray, M. O. (2007). *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişmekte Olan Ülkeler Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Ampirik Bir Analiz*. Yayınlanmamış Yüksekisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

SEDEFED ve TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu. (2010), *Türkiye'nin Küresel Rekabet Düzeyi Raporu 2010*. İstanbul: SEDEFED ve TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu. Web: <http://www.sedefed.org/default.aspx?pid=55088&nid=65229> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Selek, D. (2009). *Turizm Sektöründe Yabancı Sermaye Yatırımları: 1980 Dönemi Sonrası Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksekisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Selik, M. (1961). *Türkiye'de Yabancı Özel Sermaye (1923-1960)*. Ankara: SBF Maliye Enstitüsü Yayınları.

Soydal, H. (2007). *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Sözen, İ. (2006). Ortadoğu Ülkelerinden *Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Değerlendirilmesi (Bahreyn, Kuveyt, B.A.E., İsrail, Suudi Arabistan)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Şahin, M. (1975). *Türkiye'de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları*, Ankara: Ekonomik ve Sosyal Yayınlar, Ekonomik Yayınlar Serisi.

Şişman, M. ve Öztürk, O. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Uluslararası Vergi Rekabeti: Bir Literatür Araştırması. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 47-75.

Şimşek, M. ve Behdioğlu, S. (2006). Türkiye'de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20 (2), 47-64.

Tatoğlu, E. and Glaister K. W. (1998-a). Performance of International Joint Ventures in Turkey: Perspectives of Western Firms And Turkish Firms. *International Business Review*, 7, 635–656.

Tatoğlu, E. and Glaister K. W. (1998-b). An Analysis of Motives for Western FDI in Turkey. *International Business Review*, 7, 203-233.

Tatoğlu, E. and Glaister, K.W. (2000). *Dimensions of Western Foreign Direct Investment in Turkey*. Westport, CT: Quorum Books.

Terzioğlu, B. (2007). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar: Türkiye Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Tisdell, C. (1990). International Joint Ventures and Technology Transfer: Some Economic Issues. *Prometheus*, 8(1), 67-79.

Tokatlı, N. and Erkip, F. (1998). Foreign Investment in Producer Service. *TWPR*, 20(1), 87-106.

Trevino, L. J. and Mixon Jr. F. G. (2004). Strategic Factors Affecting Foreign Direct Investment Decisions by Multi-National Enterprises in Latin America. *Journal of World Business*, (39), 233-243.

Tunca, H. (2005). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Örneği: Bir Zaman Serisi Analizi Uygulaması (1992-2003)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Turanlı, H. (2008). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Hukuki Çerçevesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Türkmen, S. Y. (2006). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tüylüoğlu, Ş. ve Aktürk, L. N. (2006). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Çekme Çabalarının Kurumsallaşması: Yatırım Promosyon Ajansları. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3), 85-105.

TÜİK. (2010). *2009 Yılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri Araştırması*. Web: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=8&ust_id=2/ adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

TÜİK. (2011-a). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2010 Yılı Sonuçları*. Web: [http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&ust_id=11/\(01.03.2011\)](http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&ust_id=11/(01.03.2011)) adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

TÜİK. (2011-b). *Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması*. Web: <http://tuikapp.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSurumDetayAction.do?surumId=4&turlid=null> adresinden 15 Mayıs 2011'de alınmıştır.

TÜSİAD ve YASED. (2004). *FDI Attractiveness of Turkey: A Comparative Abalysis*. Web: <http://www.docstoc.com/docs/47572393/FDI-ATTRACTIVENESS-OF-TURKEY-A-COMPARATIVE-ANALYSIS> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı [DPT]. (2011). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (3. Bölüm-Dış Ticaret ve Ödemeler Dengesi)*. Ankara: DPT. Web: <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC41EB0226750A883> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı. (2011). *Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri Bülteni 2011 Şubat*. Ankara: Hazine Müsteşarlığı. Web: <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://ece24785e13b51af18464d81e80b65f0&LightDTNKnobID=1728274996> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı. (2011). *Türkiye'de Yıllara Göre Yabancı Sermaye Yatırımları (1980-2003)*. Ankara: Hazine Müsteşarlığı. Web: <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://ece24785e13b51af18464d81e80b65f0&LightDTNKnobID=1728274996> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı. (2011). *Doğrudan Yabancı Sermaye Raporu*. Ankara: Hazine Müsteşarlığı. Web: <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://5849161aa09e033a16d368479ea33a1f> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Ucal, M., Özcan, K. L., Bilgin, M. H. and Mungo, J. (2010). Relationship Between Financial Crisis And Foreign Direct Investment in Developing Countries Using Semiparametric Regression Approach. *Journal of Business Economics and Management*, 11(1), 20-33.

Ulaş, D. (2004). Çokuluslu Şirketlerin Ortak Girişim Stratejisini Kullanma ve Sonlandırma Nedenleri. *Ankara, Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 59(2), 152-178.

Ulaş, D. (2008). AB'ye Yönelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Çok Uluslu İşletmelerin Üretim Yeri Seçim Kararları. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 8 (2), 77-95.

UN. (2011). Composition of Macro Geographical (Continental) Regions, Geographical Sub-Regions, and Selected Economic and Other Groupings. Web: <http://unstats.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm> adresinden 15 Mayıs 2011'de alınmıştır.

UNCTAD. (1998). *World Investment Report 1998 Trends and Determinants*. New York and Geneva: UNCTAD. Web: www.unctad.org/en/docs/wir98_en.pdf adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

UNCTAD (2009). *UNCTAD Training Manual on Statistics for FDI and the Operations of TNCs*. New York and Geneva: UNCTAD.

UNCTAD. (2010). *World Investment Report 2010*. New York and Geneva: UNCTAD. Web: <http://www.unctad.org/templates/webflyer.asp?docid=13423&intlItemID=5539&lang=1&mode=downloads> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

UNCTAD. (2011). Foreign Direct Investment. Web: <http://www.unctad.org/templates/Page.asp?intlItemID=3146&lang=1> adresinden 10 Mayıs 2011'de alınmıştır.

Uluslararası Yatırımcılar Derneği [YASED]. (2010). *UNCTAD Dünya Yatırım Raporu 2010*. İstanbul: YASED. Web: <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Pages/RaporlarveYayinlar.aspx> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Uluslararası Yatırımcılar Derneği [YASED]. (2011). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2010 Yılı Sonu Değerlendirme Raporu*. İstanbul: YASED. Web: <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Pages/RaporlarveYayinlar.aspx> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Uras, G. (1979). *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları*. İstanbul: İktisadi Yayıncılık.

Uras, G. (1981). Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları. *II. Türkiye İktisat Kongresi Bildiriler Kitabı* (407-418). Ankara: DPT Yayınları.

Ünlü, S. (2009). *Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Türk Telekom Örneği*. Yayınlanmamış Yüksekisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Wickramasinghe, D. A. (2007). Determinant of the Factors Affecting Foreign Direct Investment (FDI) Flow to Sri Lanka and Its Impact on the Sri Lankan Economy. Unpublished Master Thesis, Department of International Business, University of the Thai Chamber of Commerce, Bangkok.

Wilson, B. D. (1980). The Propensity of Multinational Companies to Expand Through Acquisitions. *Journal of International Business Studies*, 11(1), 59-65.

Wong, Y. C. and Adams, C. (2002). *Trends in Global and Regional Foreign Direct Investment Flows*. Paper presented at the Conference on Foreign Direct Investment: Opportunities and Challenges for Cambodia, Laos and Vietnam, Hanoi, Vietnam.

World Economic Forum [WEF]. (2010). The Global Competitiveness Report 2010-2011. Geneva: WEF. Web: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

Yang, B. (2008). FDI and Growth: A Varying Relationship Across Regions and Over Time. *Applied Economics Letters*, 15(2), 105-108.

Yapraklı, S. (2006). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 23-48.

YASED. (1988). *Dünyada ve Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Beklentiler*. İstanbul: YASED Yayınları.

Yaşar, E. (2005). *Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'deki Ücretler Üzerindeki Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksekisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Yavan, N. (2006). *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi*. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı.

Yavan, N. (2010). The Location Choice of Foreign Direct Investment Within Turkey: An Empirical Analysis. *European Planning Studies*, 18(10), 1675-1705.

Yavan, N. ve Kara, H. (2003). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1(1), 19-42.

Yayla, Y., Yıldız, A. ve Akyüz, B. (2009). "İşletmenin Örgütsel Özellikleri ile Ürün Geliştirme Ekiplerinin Başarısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Seramik Sektöründe Bir Saha Araştırması", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 16, ss. 13-30.

Yılmaz, M. (2010). Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Deneme. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 241-260.

Yücedağ, İ. (2010). Nilüfer Gölü'nde Batı-Dışı Modernliği Anlamak (Understanding Non-Western Modernity). *e-Şarkiyat İlimi Araştırmalar Dergisi*, III, 69-82.

YOİKK. (2001). *Fias Türkiye Yatırımın Önündeki İdari Engeller Haziran 2001*. Web: www.yoikk.gov.tr/dosya/up/yoikk/FIAS.pdf adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

YOİKK. (2006). *AB Eşleştirme Projesi Raporu 2006*. Web: <http://www.yoikk.gov.tr/yoikk/137> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

YOİKK. (2010). *Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi Raporu (ICA) Mayıs 2010*. Web: <http://www.yoikk.gov.tr/yoikk/137> adresinden 8 Şubat 2011'de alınmıştır.

EK: Araştırma Anketi

Sayın Katılımcı,

Bu anket doğu ülkelerinden gelen yabancı yatırım firmalarının Türkiye'deki faaliyetlerini incelemek amacıyla akademik bir çalışmada kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Anket, Asya ve Kuzey Afrika kökenli doğrudan yabancı yatırım (DYY) firmalarının Türkiye'yi yatırım yeri olarak seçmelerinde hangi faktörlerin etkili olduğunu, firmaların kendine özgü yeteneklerinin bu yatırımı gerçekleştirirken ne ölçüde etken olduğunu ve performanslarını incelemeye yöneliktir.

Dünya genelinde şirketlerin yurtdışına açılmalarında yaşadıkları uluslararasılaşma sürecinde DYY oldukça önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu süreçte, Türkiye sahip olduğu ekonomik, politik ve kültürel değerler ile yabancı sermayeyi çekerken, Doğu kökenli ülkelerin yatırımları için de tercih edilir bir ülke haline gelmiştir. Ancak doğu kökenli ülkelere gelen yatırımlar üzerine çok az sayıda araştırma yapıldığı dikkat çekmektedir. Sizlerin değerli katkılarınız ile Asya ülkelerinden Türkiye'ye yapılan DYY'lerin incelendiği bu araştırmanın ilgili kişi ve kuruluşlara yararlı sonuçlar sunacağını düşünmekteyiz.

Bilimsel amaçla düzenlenen ve verileri bilimsel amaç dışında kesinlikle kullanılmayacak olan bu araştırmaya göstereceğiniz ilgi ve sağlayacağınız katkı için şimdiden teşekkür ederiz.

Saygılarımızla,

Doç. Dr. Harun KAYA
(Tez Danışmanı)
hkaya@balikesir.edu.tr

Burak ÖZDEMİR
Balıkesir Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü
burakozdemir@balikesir.edu.tr/ 0507 3637277

I. BÖLÜM: Aşağıdaki Soruları Lütfen Cevaplayınız.

1. DYY yapan şirketin köken ülkesi:
2. DYY şirketinin Türkiye'deki kuruluş yılı:
3. Türkiye'deki DYY şirketinin 2010 yılı sonu satışları (yaklaşık olarak) :
( ) 5.000.000 \$'dan az   ( ) 5.000.000\$-25.000.000\$ arası   ( ) 25.000.001\$-50.000.000\$ arası   ( ) 50.000.000 \$'dan çok
4. Türkiye'deki DYY şirketinin 2010 yılı sonu çalışan sayısı:
( ) 50 kişiden az   ( ) 50-250 kişi arası   ( ) 251-500 kişi arası   ( ) 500 kişiden fazla
5. Türkiye'deki DYY şirketinin içinde bulunduğu sektör:
6. Katılımcının adı soyadı ve unvanı:
7. Türkiye'deki DYY şirketinin kuruluş türü ve sahiplik payı ile ilgili bilgileri aşağıdaki tabloya işaretleyiniz/yazınız.

Şirketin Türkiye'ye Giriş Şekli	( ) Yeni bir şirket kuruldu (greenfield investment)	( ) Bir şirket yabancı sermaye tarafından satın alındı (acquisition investment)	( ) Ortak girişim (joint venture) oluşturuldu	( ) Diğer (belirtiniz) .....
Şirketin Sahiplik Payı	( )%25'ten az ( )%25-%50 arası ( )%51-%75 arası ( )%75'ten fazla	( )%25'ten az ( )%25-%50 arası ( )%51-%75 arası ( )%75'ten fazla	( )%25'ten az ( )%25-%50 arası ( )%51-%75 arası ( )%75'ten fazla	( )%25'ten az ( )%25-%50 arası ( )%51-%75 arası ( )%75'ten fazla

II. BÖLÜM: Türkiye’de DYY faaliyetinde bulunmaya sevk eden firmanıza özgü aşağıdaki faktörlerin güçlülük (üstünlük) derecesini verilen ölçeğe göre işaretleyiniz.		Çok Zayıf	Zayıf	Ne Güçlü Ne Zayıf	Güçlü	Çok Güçlü
1.	Firmanın uluslararası deneyimi					
2.	Firmanın marka imajı					
3.	Firmanın teknolojik ve yönetsel bilgi birikimi					
4.	Firmanın Türkiye piyasasındaki deneyimi					
5.	Firmanın eğitim programlarının kalitesi					
6.	Firmanın personel kalitesi					
7.	Firmanın farklılaştırılmış ürünler geliştirebilme kabiliyeti					

III. BÖLÜM: Türkiye’yi DYY yeri olarak seçmenize etki eden aşağıdaki faktörleri önem derecesine göre işaretleyiniz.		Hiç Önemli Değil	Önemli Değil	Fikrim Yok	Önemli	Çok Önemli
1.	Pazarın büyüklüğü					
2.	Türkiye ekonomisinin büyüme oranı					
3.	Türkiye’nin siyasi istikrarı					
4.	Türkiye’nin ekonomik istikrarı					
5.	Altyapının gelişmişlik düzeyi					
6.	Nitelikli yerel işgücünün varlığı					
7.	Yabancı yatırıma yönelik teşvikler					
8.	Türkiye’nin coğrafi yakınlığı					
9.	Müşterilerin satın alma gücü					
10.	Çevredeki pazarlara ulaşmada Türkiye pazarının elverişliliği					

IV. BÖLÜM: Türkiye’de DYY yapmanıza etki eden aşağıdaki faktörleri önem derecesine göre işaretleyiniz.		Hiç Önemli Değil	Önemli Değil	Fikrim Yok	Önemli	Çok Önemli
1.	Ölçek ekonomisi (artan üretim hacminin birim maliyeti düşürmesi)					
2.	Daha iyi kaynak ve kapasite kullanımı					
3.	Girdilere erişimde ayrıcalık					
4.	Yeni pazarlarda var olma					
5.	Pazara hızlı giriş sağlama					
6.	Yatırımdan hızlı geri ödeme edinme					

7.	Anlaşma yapma ve anlaşmayı uygulama maliyeti					
8.	Yeterli kalite kontrol güvencesi sağlama					
9.	Lisans ve patent koruma kanunlarının eksikliği					
10.	Teknolojinin lisans ve patent ile devredilememesi					

V. BÖLÜM: Aşağıdaki performans kriterleri açısından, Türkiye'deki DYY şirketinizin kuruluş aşamasındaki performans beklentileriniz ile mevcut performans durumunu verilen ölçüğe göre karşılaştırınız.		Çok Kötü	Kötü	Ne İyi Ne Kötü	İyi	Çok İyi
1.	Yatırımın getirisi					
2.	Sermayenin getirisi					
3.	Satışlarda artış					
4.	Pazar payı edinme					
5.	Verimlilik kazancı					
6.	Düşük maliyetli girdilere erişim					
7.	Hükümet teşvikleri (vergi indirimi, kredi, vb.)					
8.	Müşteri hizmetleri					
9.	Dağıtım					
10.	Ürün tasarımı					

Emeğiniz ve katkılarınız için çok teşekkür ederiz.

Araştırmanın sonuçlarını size göndermemizi ister misiniz?

Lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz.

(1) Evet _____ (2) Hayır _____